

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Miha Vrhovnik**

**Zbogom, moj domači kraj: Vojaštvo v slovenski  
ljudski pesmi**

**Diplomsko delo**

**Ljubljana, 2009**

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Miha Vrhovnik**

**Mentorica: doc. dr. Maja Garb**

**Somentorica: dr. Marija Klobčar**

**Zbogom, moj domači kraj: Vojaštvo v slovenski  
ljudski pesmi**

**Diplomsko delo**

**Ljubljana, 2009**

*Glasba obriše solze in osreči srce.*

*Vsaka ptica pôje, kakor ji je zrasel kljun.*

*Izgubljen je dan, ko se nismo veselili.*

- Slovenski pregovor  
(Slovenski pregovori in reki 2000, 23)

Iskrena zahvala mentorici doc. dr. Maji Garb in somentorici dr. Mariji Klobčar  
za usmeritev in strokovno pomoč.

Zahvala družini in prijateljem za podporo ter ga. Marijani Pšeničnik in ga. Darji  
Lesnik za lektoriranje. Posebna zahvala Anji za tehnično pomoč.

*Posvečeno dedku Stanku in bratrancu Marku.*

## **Zbogom, moj domači kraj: Vojaštvo v slovenski ljudski pesmi**

Kaj je zapuščina naših prednikov? Meje? Spomeniki? Izročilo? Nedvomno je kulturno izročilo trajnejše od vseh dragocenosti in razpadajočih monumentov nekega obdobja. Naše ljudstvo je preživelo veliko gorja, a v svojem boju za preživetje ustvarilo tudi veliko lepega. Slovenski jezik, obogaten s številnimi narečji, je uspel preživeti kljub germanskemu načrtnemu spodkopavanju ter italijanskim in ogrskim pritiskom. Takorekoč zastavonoša slovenskega jezika, ko je ta bil nekaj (ne)zaslišanega izven izključno slovenskih polkov in kasneje Jugoslovanske ljudske armade, je bila ljudska pesem, ki je združevala slovenske vojake v službi "višjih" interesov. Pesem tako ni ne naša, ne njihova, ampak je od vsakogar in od nikogar. "Svojo" so peli nasprotniki iz Laškega, "svojo" so imeli Napoleonovi huzarji in tudi naši pra-pradedki so ob odhodu na vasi ali v mestu peli "našo" in se poveselili življenja, preden so morali napolniti muškete in vleči topove cesarju v čast. Slovenska ljudska pesem je bila nujno sredstvo za ohranjanje slovenske identitete, tam, kjer je politika na najvišji ravni odpovedala. Možje so padali, družine so doma žalovale, ljudska pesem je preživela. V diplomskem delu bom opredelil pomen vojaštva v slovenski ljudski pesmi, kako globoko je prodrlo in zakaj se je ohranilo.

### **KLJUČNE BESEDE:**

slovenska ljudska pesem, vojaška ljudska pesem, zgodovinska in junaška pripovedna ljudska pesem, ljubezenska ljudska pesem, vojaštvo.

## **Goodbye, my hometown: Military in Slovene folk songs**

What is the legacy of our ancestors? Boundaries? Monuments? Tradition? Clearly, the cultural traditions are more durable than all the precious objects and decomposing monuments of a period. Our people went through a lot of suffering, but in its fight for survival created a lot of beauty. Slovenian language, enriched with numerous dialects, has managed to survive in spite of the planned Germanization and Italian and Hungarian pressure. The folk song, which united Slovene soldiers in the service of "higher" interests, was virtually the bearer of the Slovene language, when it was something unheard of outside Slovene-only regiments and later the Yugoslav People's Army. The song is not ours, not theirs, but is everyone's and no one's. "Our's" have sung the enemies from Italy, "our's" had Napoleon's hussars and even our great-great-grandfathers, sung "our" in joy of life when leaving their village or city on the way to load their muskets and pulling guns in honor of the Emperor. The Slovene folk song was necessary to maintain Slovenian identity, where politics at the highest level waived. Men had fallen, families at home were mourning, the folk song survived.

I will identify the importance, reason of preservation and depth of military themes in folk songs

### **KEYWORDS:**

Slovenian folk songs, military folk songs, historic and heroic narrative folk song, folk love song, military.

# KAZALO VSEBINE

<b>UVOD.....</b>	<b>8</b>
<b>1 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....</b>	<b>10</b>
1.1 OPREDELITEV CILJA PROUČEVANJA .....	10
1.2 HIPOTEZE .....	11
1.3 METODOLOŠKI PRISTOP .....	11
1.4 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV .....	12
1.4.1 Ljudska glasba .....	12
1.4.2 Ljudska pesem .....	12
1.4.3 Ljudski napev .....	13
1.4.4 Etnomuzikologija .....	13
1.4.5 Vojska, oborožene sile, vojaška organizacija, oborožene sile .....	14
1.4.6 Vojaška obveznost .....	14
1.4.7 Vojna .....	14
1.4.8 Najemnik .....	14
<b>2 LJUDSKA PESEM, KOT ODSEV ZGODOVINE SLOVENSKEGA NARODA.....</b>	<b>14</b>
2.1 KRATKA VOJAŠKA ZGODOVINA SLOVENCEV DO PRVIH ZAPISOV LJUDSKE PESMI .....	14
2.2 PRVI ZAPISI SLOVENSKE LJUDSKE PESMI .....	18
<b>3 KAJ JE SLOVENSKA LJUDSKA PESEM?.....</b>	<b>19</b>
3.1 UMESTITEV .....	19
3.2 SPLOŠNO O LJUDSKI PESMI .....	20
3.3 ELEMENTI OPREDELJEVANJA (IDENTIFICIRANJA) IN KLASIFICIRANJA LJUDSKE PESMI .....	21
3.3.1 KLASIFIKACIJA LJUDSKIH PESMI NA PODLAGI (OBIČAJNIH) POKAZATELJEV .....	23
<b>4 ŠIRŠA OPREDELITEV VOJAŠTVA V LJUDSKI PESMI.....</b>	<b>26</b>
4.1 ANALIZA VOJAŠTVA V JUNAŠKI IN ZGODOVINSKI PRIPOVEDNI LJUDSKI PESMI .....	27
4.1.1 PEGAM IN LAMBERGAR (DVOBOJ JUNAKA Z VELIKANOM) .....	29
4.1.2 NAROČILO RANJENEGA VOJŠČAKA (GOSPOD BARODA) .....	31
4.1.3 RAVBAR ZBIRA VOJSKO IN ZMAGA PRI SISKU .....	32
4.1.4 TURKI PRED DUNAJEM .....	34
4.1.5 LAVDON ZAVZAME BEOGRAD / STOJI, STOJI TAM BELI GRAD .....	36

4.1.6 ZAKLJUČKI ANALIZE VOJAŠTVA V JUNAŠKI IN ZGODOVINSKI PRIPOVEDNI LJUDSKI PESMI .....	37
4.2 ANALIZA LJUBEZENSKE LJUDSKE PESMI .....	38
4.2.1 NA OČEH SE POZNA, DA SI SE JÓKALA .....	39
4.2.2 PREDEN ODIDEŠ, PRIDI POVEDAT .....	40
4.2.3 ZAKLJUČKI ANALIZE VOJAŠTVA V LJUBEZENSKI LJUDSKI PESMI .....	40
<b>5 SLOVENSKA VOJAŠKA LJUDSKA PESEM.....</b>	<b>41</b>
5.1 SLOVENSTVO V VOJAŠKI LJUDSKI PESMI.....	41
5.2 SPLOŠNO O VOJAŠKI LJUDSKI PESMI .....	42
<b>6 ANALIZA PRIMEROV VOJAŠKE LJUDSKE PESMI.....</b>	<b>42</b>
6.1.1 PIJAN SE V ŽOVD ZAPISAL.....	44
6.1.2 SKESANI PROSTOVOLJEC .....	45
6.1.3 NOVAČENJE .....	46
6.2 UVEDBA SPLOŠNE VOJAŠKE OBVEZNOSTI .....	47
6.2.1 PRI VOJAKIH SABLJICO, DOMA LJUBICO .....	48
6.2.2 PRI LJUBICI ULOVLJEN .....	49
6.2.3 SKRIVANJE NIČ NE POMAGA / PARŠLE SO NOVE NOVICE .....	51
6.2.4 VSAK BO MORAL BIT SOLDAT.....	52
6.2.5 OJ TA SOLDAŠKI BOBEN .....	54
6.3 VOJAŠKE LJUDSKE PESMI IN OBDOBJE NAPOLEONOVIH VOJN.....	55
6.3.1 FANTIČ SEM STAR KOMAJ OSEMNAJST LET .....	56
6.3.2 PREJ JE BLO NA 14 LET, ZDAJ JE LE NA 8 LET .....	58
6.4 SLOVENSKE LJUDSKE PESMI V OBDOBJU OD DRUGE POLOVICE 19. STOLETJA DO PRVE SVETOVNE VOJNE .....	60
6.4.1 RADECKI JE BIV FAJN GOSPOD .....	61
6.4.2 REGIMENT PO CESTI GRE.....	64
6.4.3 TAM NA KARPATSKI GORI (PROŠNJA UMIRAJOČEGA JUNAKA) .....	67
6.5 OSTALE SKUPINE GLASBENEGA LJUDSKEGA IZROČILA - KORAČNICE (MARŠI) IN POSKÓČNICE .....	68
6.5.1 KORAČNICE (MARŠI).....	68
6.5.2 POSKÓČNICE .....	69
<b>7 POSEBNA SKUPINA LJUDSKE PESMI - PARTIZANSKE PESMI.....</b>	<b>69</b>
7.1 MUZIKALIČNOST PARTIZANSKE PESMI .....	70
7.2 OSNOVNE ZNAČILNOSTI PARTIZANSKE PESMI.....	70
7.3 PRIMERJAVA VOJAŠKE LJUDSKE PESMI IN PARTIZANSKE PESMI .....	71
7.3.1 VOJAŠKE LJUDSKE PESMI.....	72
7.3.2 PARTIZANSKE PESMI .....	73

7.3.3 PRIMERJAVA NA MUZIKALIČNI RAVNI .....	74
7.3.4 PRIMERJAVA NA VSEBINSKI RAVNI .....	74
<b>8 ZAKLJUČEK.....</b>	<b>77</b>
<b>9 LITERATURA.....</b>	<b>81</b>
<b>10 PRILOGE.....</b>	<b>85</b>
Priloga A: RABA VOJAŠKE LJUDSKE PESMI V ZBOROVSKEM IN LJUDSKEM PETJU .....	85
Priloga B: KONCERTNI PROGRAMI .....	86
Priloga C: RAVBAR ZBIRA VOJSKO IN ZMAGA PRI SISKU .....	88

## UVOD

Če je vojskovanje v človekovi naravi, si je vojak skozi celotno človeško zgodovino čas med bitkami krajšal z rezljanjem leskove pipe, s pisanjem ljubici in s petjem, ki ima blagodejni učinek na stres, kohezijo moštva in v primeru slovenske zgodovine ohranja narodno zavest in identiteto v uniformah tujih vladarjev.

Vojaštvo v slovenski ljudski pesmi je mogoče razložiti in lažje razumeti predvsem skozi tesno povezavo z zgodovino; naborom in vojnam, v katere so mladi fantje odhajali zaradi materialnih, upravnih ali osebnih razlogov. Tako kot je tok zgodovine zaznamoval človeška življenja, tako se je tudi ljudska pesem spreminjala in nadgrajevala. Za analizo medsebojnega vpliva vojaka in ljudske pesmi je potrebno vzpostaviti povezavo med zgodovinskim obdobjem (vojne) in nastankom pesmi. Ljudska pesem je za vojaka na bojišču predstavljala dragocenost, le-te mu ni mogel sovražnik vzeti, obratno pa je ljudska pesem z zapisom postala spomin na pretekla življenja in dogodke.

Kako je opredeljeno vojaštvo v slovenski ljudski pesmi? Vojaška tematika se predvsem navezuje na neposredne priprave na vojne, ki jih je ljudstvo občutilo s povečanim povpraševanjem po najemnikih in kasneje z uvedbo splošne vojaške obveznosti. Poleg tega je večinoma tematika navezana na osebne okoliščine, v katerih so se znašli vojaki, in domače zaledje, ki je občutilo vojno predvsem skozi družinske tragedije in vsesplošno pomanjkanje. Potrebno je poudariti, da so ljudske pesmi, ki so po izvoru iz časa poznega srednjega veka (14. stoletje), ohranile predvsem napeve o legendarnih moralno čistih junakih, ki se ne bojijo nobenih tujih zavojevalcev, kot tudi predstavljajo nek nedosegljiv ideal za široko množico. Z začetkom novega veka (1492–1918) se krutost bojnih pohodov in zavojevanje šibkejših ljudstev nista nehala, ampak se je zbiranje sredstev (moštvo, material, sredstva) za vodenje vojne instrumentaliziralo; vojna kot sredstvo diplomacije pa institucionalizirala v obliki armad - stalnejših najetih ali vpoklicanih sestavov, ki jim je poveljeval kralj, car ali cesar s pomočjo častniškega zbora, ki je bil zbran iz obstoječe noblese.

Tako je mogoče v slovenskih ljudskih vojaških pesmih ugotoviti dve splošni značilnosti. Kot



prvo, veliko število pesmi, ki s številnimi variantami in narečji, v katerih so bile péte, nazorno prikažejo slovensko ljubezen do petja kot razvedrila.

Drugo, predvsem vsebinsko značilnost, pa je mogoče v grobem posplošiti in tako ugotoviti, da v slovenskih vojaških ljudskih pesmih obstaja splošen odpor do služenja v (tujih) vojaških formacijah, ki ne more biti dokaz vsesplošnega pomanjkanja narodnega poguma ali zavesti, ampak je dejanski rezultat ljudskega dožemanja svojega položaja, ki je večino časa spadal pod avstrijsko (habsburško) krono. Je mogoče neidentifikacija slovenskega ljudstva z avstrijskim cesarjem vzrok za ta odpor? Vsekakor so germanizacija, določene kulturne in vrednotne razlike ter nezaupanje do novosti povzročili odpor Slovencev do vsega tujega in so mogoče celo na ravni psihologije ljudstva vpeljali določen skepticizem do upravičenosti vpoklica in dolžnosti služenja. Iz tega je mogoče izpostaviti možnost, da v slovenski zgodovini vzvišena gospôda na čelu z (oddaljenim) cesarjem ni neposredno bila vzrok za evidenten odklonilni odnos do vojaške službe v ljudskih pesmih. Tako bi po tej razlagi lahko vojaške ljudske pesmi odražale takratne razmere v omejenem časovnem okvirju in ne odpora do vojaške službe same, izžarevale bi človeške lastnosti, kot je strah pred neznanim in nezainteresiranost za konflikte v tujih deželah v kontrastu z dejansko vsakodnevno skrbjo za preživetje družine. Po takšni opredelitvi bi ta splošen negativen naboj v pesmih bil rezultat predvsem za mlade fante nedojemljivega in nepotrebne tveganja svojega življenja za oblastnika, ki ga še nikoli ni osebno videl v boju proti možem, katerih govorice še v življenju ni slišal.

V nalogi bo prikazan prekrivajoč in vzročni vpliv zgodovine kot neustavljivega toka časa, v katerem je mir navidezno bil le odmor za vojno, na ljudsko pesem, melodično-ritmično izročilo slovenskega naroda, kot tudi nasprotni vpliv ljudske pesmi, ki retrogradno odseva in evidentira zgodovino.

# 1 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

## 1.1 OPREDELITEV CILJA PROUČEVANJA

V diplomski nalogi se bom ukvarjal z ljudsko pesmijo, ki je kot del kulture slovenskega naroda izražala vsakodnevno veselje in žalost ljudi pri delu, ob praznikih in nenazadnje v posebnih okoliščinah, kot je vojna. Cilj proučevanja diplomske naloge bo v prvem delu v zgodovinskem okvirju proučiti vlogo vojaščine v slovenski ljudski pesmi glede na razvoj in spremembe v vojaškemu sistemu v slovenskih deželah vse od vzpostavitve najemniških vojska s pričetkom novačenja, pa vse do vpoklica in s tem vzpostavljene splošne vojaške obveznosti, ki se smiselno zaključijo s koncem prve svetovne vojne. Glavni elementi proučevanja v tem segmentu bodo vsebinske narave - motivi in teme, ki obsegajo vse od odhoda mladih fantov v vojsko, vsakodnevnega življenja v vojski in s tem povezanih tako prijetnih in kot neprijetnih dogodkov, boja s sovražnikom in zmeraj prisotno smrtno nevarnostjo. Posebej bom izpostavil ljudske pesmi o vojaščini in vojskovanju, ki so nastale kot odsev takratne aktualne vojne ali odhoda v vojsko in se zaradi tega tudi niso kasneje več pele v prvotni obliki.

V osrednjem delu bodo tako analize zgodovinskih in junaških pripovednih ljudskih pesmi, ljubezenskih pripovednih ljudskih pesmi ter za dosego cilja dela najpomembnejše skupine, vojaških ljudskih pesmi.

V zadnjem delu bom primerjal ljudsko pesem o vojaščini in vojskovanju s posebno obliko pesmi – partizansko pesmijo, ki je tako iz časovnega, kot tudi vsebinskega vidika posebnost v primerjavi s tradicionalno vojaško ljudsko pesmijo.

## 1.2 HIPOTEZE

**Hipoteza 1:** Slovenske vojaške ljudske pesmi so odraz negativnega odnosa slovenskih vojakov do bojevanja pod tujo krono.

**Hipoteza 2:** Vojaška ljudska pesem ima prav tako kot partizanska pesem motivacijski učinek.

## 1.3 METODOLOŠKI PRISTOP

V svoji nalogi bom uporabil naslednje družboslovne raziskovalne metode:

- Poleg **analize primarnih virov** iz zvočnih zapisov bo osrednja metoda proučevanja **analiza sekundarnih virov** predvsem iz zbornikov ljudskih pesmi, kot je zbirka *Slovenske ljudske pesmi I-IV*, izdana pri Slovenski matici v Ljubljani, zvočne in knjižne izdaje *Regiment po cesti gre*, izdane pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti, in zbirke *Oj, ta vojaški boben*, izdane prav tako pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Te zbirke bi še posebej izpostavil kot izjemen vir razvoja slovenske ljudske pesmi, saj strokovno umeščajo smiselno zbrane pesmi v zgodovinski okvir. Naloga bo poleg ostalih virov temeljila prav na analizi in interpretaciji zgoraj naštetih virov;
- sekundarno bo uporabljena **deskriptivna metoda**, s katero bom definiral temeljne pojme in relevantne elemente, s pomočjo katerih bo mogoče izvesti analizo in umestiti vsebino naloge;
- terciarno bom v omejenem obsegu uporabil tudi **primerjalno metodo**, tako pri primerjavah znotraj kategorije vojaških ljudskih pesmi, kot tudi pri primerjavi z zgodovinsko signifikantnimi partizanskimi pesmimi.

## 1.4 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

V tej točki bom obrazložil temeljne pojme, ljudsko pesem, etnomuzikologijo kot primarno vedo, ki raziskuje to področje, in vojsko (oborožene sile, vojaška organizacija, oborožene sile, vojaška obveznost, vojak, vojaški rok) kot eno najstarejših organizacij. Vsak od navedenih pojmov bo podrobneje predstavljen in vsebinsko umeščen v nadaljevanju naloge.

### 1.4.1 Ljudska glasba

Del glasbene kulture nekega naroda obsega ljudsko pesem, ljudska glasbila in ljudski ples (Dolinar 1988, 147).

### 1.4.2 Ljudska pesem

Ljubezenska pesem je del glasbene kulture nekega naroda, ki nastaja kot stvaritev posameznika (izjemoma skupine) in živi v skupnosti, za katero je značilna pretežno spontana, ne zavestno premišljena, pretežno nešolana, improvizacijska ustvarjalna oziroma poustvarjalna dejavnost. Čeprav podvržena spremembam zaradi razvoja po lastnih zakonitostih in zaradi zunanjih vplivov, ki jo zadevajo v vsebinskem, oblikovnem in funkcionalnem pogledu, ohranja vendar tudi sestavine, ki (pretežno ustno sporočene) pomenijo dediščino minulih dob. Nekatere, pogojene geografsko, sociološko zgodovinsko in jezikovno, so na posameznih območjih občutene kot etnične in krajevne značilnosti. Po svoji družbeni vlogi se mora ljudska pesem pojavljati v vseh obdobjih in mejnikih človeškega življenja (otročka in mladinska doba, svatba, smrt), spremljati različna dela in dejavnosti (npr. ženitvene pesmi, pastirske, rokodelske, vojaške itd.), zabavne (npr. ples, veselica po končanem delu, družabno sestajanje) ter biti sestavni del vsakdanjih in prazničnih šeg (npr. prošnje za dež, kolednice, pivske in zdravice). Po vsebini in značaju so ljudske pesmi pripovedne, ljubezenske, nabožne, šaljive, zgodovinske itd. Po obliki so nekitične, kitične, ponavljalne, verižne, naraščajoče, posebnosti so v načinu izražanja in v metroritmičnem oblikovanju besedila, po glasbeni strani v tonaliteti, ritmičnih obrazcih, kadenciranju, zgradbi oblik in v načinu petja (enoglasno, dvo- in večglasno, antifonično, s križanjem glasov ali zaporednim vpadanjem, tehnika oblikovanja glasu, jakost petja itd.) (Dolinar 1988, 148).

### 1.4.3 Ljudski napev

Ta izraz je potrebno jemati zelo široko. Ljudski napev je tisti, za katerega ne vemo skladatelja in je bil prvenstveno namenjen enoglasnemu ljudskemu in ne zborovskemu petju (Snoj 1998, 179).

### 1.4.4 Etnomuzikologija

Veda, ki raziskuje spontano ljudsko vokalno in inštrumentalno glasbo, njene zakonitosti in razvoj. Poskusi razlaganja ljudske glasbe segajo v 16. stoletje. Ob koncu 19. stoletja je pomembnejše rezultate prispevala primarno muzikologija z raziskavami celotne glasbe človeštva iz različnih vidikov (kulturološkega, etnološkega, glasbenega itn.). Ime etnomuzikologija se pojavi leta 1950, ko je bil natančneje opredeljen predmet njenih raziskav. Na Slovenskem je že v 19. in na začetku 20. stoletja ljudsko glasbo zapisovalo nekaj, večinoma ljubiteljskih, razlagalcev ljudske glasbe (Baš 2004, 124).

#### 1.4.4.1 Glasbenonarodopisni inštitut

Glasbenonarodopisni inštitut je že vse od ustanovitve leta 1934, kot najstarejši inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, usmerjen v zbiranje, raziskovanje in objavljanje gradiva in znanstvenih izsledkov. (Kumer 1997, 7-23) Glavna dejavnost Folklornega inštituta, kot je bil znan še pod vodstvom Franceta Marolta, se je preko zbiranja in objavljanja raziskav v obdobju po drugi svetovni vojni kljub stalnim organizacijskim, prostorskim, tehničnim stiskam in spremembam razširila še na arhiviranje zvočnih zapisov, izdajanja temeljnih in drugih zbirk ljudskih pesmi, sistematično izdajanje ljudskih plesov, izpopolnjevanje, hranjenje in objavljanje izjemnega arhiva na kasetah in zgoščenkah, spremljanje sodobne dejavnosti, povezane z glasbenim in plesnim izročilom, in strokovno posredovanje na tistih področjih, kjer se folklorizem oplaja ob pesemski, glasbeni in plesni dediščini. Glasbenonarodopisnemu inštitutu je uspelo tudi doseči sporazum z zasebnimi zbiralci, ki so tako v preteklosti kot tudi sedaj pripravljeni darovati ali hraniti zapise ali zvočne posnetke v Glasbenonarodopisnem inštitutu (Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, 2009).

#### 1.4.5 Vojska, oborožene sile, vojaška organizacija, oborožene sile

Vojska je termin, ki opredeljuje kopenski del oboroženih sil, pogosto pa celotne oborožene sile (Vojna enciklopedija (I) 1974, 215).

#### 1.4.6 Vojaška obveznost

Z zakonom urejena državljanska obveznost; to je splošna vojaška obveznost vsakega za obrambo sposobnega moškega v okviru določene starostne meje (v nekaterih državah tudi ženske). Splošno vojaško obveznost so v evropskih državah uvedli na začetku 19. stoletja (Javornik 1998, 4713).

#### 1.4.7 Vojna

Vsestranski, močan in množičen spopad držav, vojaškopolitičnih zvez ali različnih družbenih sil znotraj države; v spopadu se organizirano in množično uporablja oboroženo nasilje in izvaja oborožen boj za doseganje političnih, ekonomskih in vojaških ciljev družbenih razredov, držav ali narodov; vključuje tudi druge oblike boja (Javornik 1998, 4713).

#### 1.4.8 Najemnik

Poklicni vojak, v srednjem veku član večine tedanjih stalnih vojaških enot; zdaj predvsem plačanec v službi kake tuje države (Bučar 2006, 729).

## **2 LJUDSKA PESEM, KOT ODSEV ZGODOVINE SLOVENSKEGA NARODA**

### **2.1 KRATKA VOJAŠKA ZGODOVINA SLOVENCEV DO PRVIH ZAPISOV LJUDSKE PESMI**

Slovenci, kot pripadniki Slovanov, ki so se naselili na območju današnje Slovenije, smo

dediči zgodovine preseljevanja plemen z vzhoda in nenehnih spopadov in širitev z zahoda. Geografsko izjemno raznovrstno ozemlje, kjer so se stikale jugovzhodne Alpe, Panonska nižina in severni Jadran, je bilo skozi celotno zgodovino “most narodov”, na katerem so se srečevale, trgovale, bojevale in nenazadnje tudi zlivale kulture. Tako imamo Slovenci vse od velike selitve poleg slovanskega izvora tudi korenine v Ilirih, Keltih, Rimljanih in Langobardih. Da so pustila druga ljudstva pomemben pečat, je razvidno iz arheoloških najdb keltskih izkopenin v obliki železnih suličnih osti in nožev iz Vinjega vrha na Dolenjskem. S prihodom Rimljanov je slovensko ozemlje dobilo tudi prvo pisno omembo in gostejša poselitev je pomenila tudi povečano število arheoloških najdbišč starih gradišč in mest, med drugim tudi leta 14 ustanovljene Emone, današnje Ljubljane. Propad rimskega imperija je naznanil prihod slovanskih plemen z vzhoda v 6. stoletju, ki so izrinila Langobarde in naselila ozemlje današnje Slovenije.

Karantanija, prva znana samostojna država v naši zgodovini je mejnik, ki se je po svoji geografski legi in obsegu v letu 828 zelo približala podobi Slovenije. Vendar so obstoj Karantanije spremljali nenehni boji med Karantanci, Obri in Bavarci. Vse od 7. do 11. stoletja je Karantanija združevala vse alpske Slovane, katerim je vladal knez, ki je bil hkrati vojaški vodja s pomočjo višjih slojev – kosezov, ki so nosili tudi breme vojaške službe. Vendar je bila kljub organiziranemu sistemu plemenske vojske svobodnjakov obrska nevarnost prevelika. Cena bavarske pomoči je bila priznanje bavarske in frankovske nadoblasti, ki je pomenila izgubo samostojnosti. Tako je po zgodovinskem viru iz leta 595 “Sclavorum provincial” oziroma “Sclavinia” padla v roke prvih in še zdaleč ne zadnjih gospodarjev, Frankov, ki so si v prvi vrsti podredili plemstvo v svoj sistem in s to integracijo odtujili vladajoči sloj od edinega preostalega, povsem slovenskega kmečkega sloja, ki je bil vse od 12. do 15. stoletja v času križarskih pohodov orodje za financiranje vojaških pohodov v zibelko krščanstva, kot tudi služil za pripojitve dežel v obliki vojn Otokarja II. in Celjskih grofov, ki so predstavljali najmočnejšo domačo rodbino. Številni roparski pohodi najemniških vojsk in s tem povezano novačenje je izčrpavalo že tako obremenjen kmečki sloj (Švajncer 1992, 11-105).

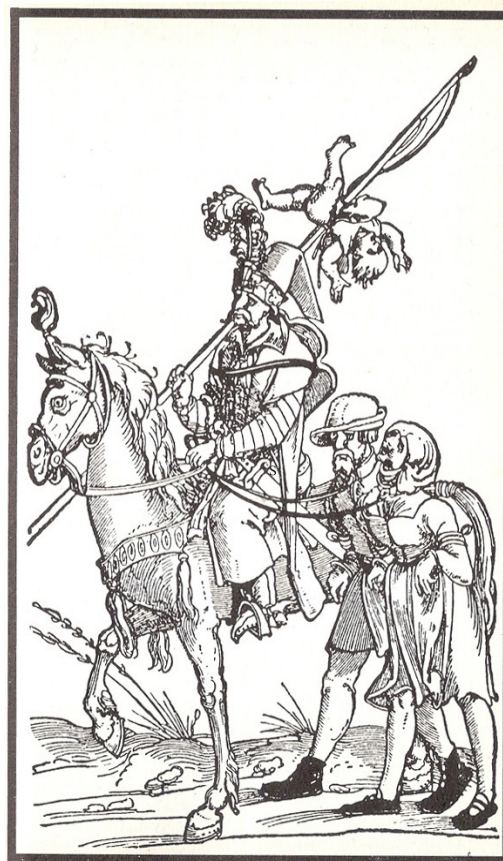
S prihodom Turkov na slovensko ozemlje leta 1396 se je pričelo eno najbolj krvavih obdobij, ki se je stopnjevalo vse do 60-ih let 15. stoletja in je zahtevalo v 16. stoletju uvedbo novega “obrambnega reda”, ki je pomenil vstop kmetov v deželno vojsko in je bil v 18. stoletju

nadgrajen v splošno vojaško obveznost (Švajncer 1992, 11-105). Poleg vključevanja kmečkega sloja v deželno obrambo so vzdrževanje kraljeve vojske in trdnjav na Hrvaškem od dvajsetih let 16. stoletja postopoma nase prevzemale Štajerska, Koroška in Kranjska (Simoniti 1990, 182).

Prav vojaška obveznost in nevarnost pred Turki je naznanila pričetek prvih zapisov pripovednih ljudskih pesmi z vojaško tematiko, ki niso nujno nastali v svoji izvorni obliki na slovenskih tleh, marveč so k nam s premiki deželnih vojska in selitvami prebivalstva dobili slovenske izvedbe in so odražali predvsem veliko nujno takratnega prebivalstva po opogumljanju in iskanju junakov v boju zoper "tuje divjake" v podobi Turkov, katerih vpadi so dosegli vrhunec svoje moči in uničevalnosti v 16. stoletju, kot tudi novačenja in kasnejšega vzpostavljanja stalnih vojska (Kumer 1992, 11).

Vitezi in viteška pehota, ki je bila sestavljena na podlagi "vpoklica", čemur se je bilo obvezno potrebno odzvati glede na pripadnost stanu, so vse do 16. stoletja bili boj "mož na moža" v sedlu ali peš. Vsi, ki se niso mogli ali niso želeli odzvati so se imeli možnost odkupiti. Predvsem plemiški stan je še vedno na bojišču iskal sebi primerne in vrednega nasprotnika, smrt katerega bi prinesla slavo in čast. Zlasti divjanje Turkov, šibkost vojska zahodne Evrope, izpostavljenost kmečkega prebivalstva nemilosti Turkom in razvoj strelnega orožja so prinesli velike spremembe pri organizaciji deželnih vojska in obrambnega sistema. Tako je že v 15. stoletju prišlo do zamisli o t.i. "črni vojski", ki bi bila nekakšna prototipna oblika moderne naborniške vojske, sestavljene iz vseh vojskovanja sposobnih mož. Njihova naloga bi bila braniti domačo vas ali vas skupnega gospoda. Že pred letom 1475 je bilo na skupnem

**Slika 2.1:** Letak, ki prikazuje turškega konjenika z ujetima kmetoma in na sulici nabodenim otrokom.



Vir: Simoniti (1990, 33).



Notranjeavstrijskem zboru v Mariboru sklenjeno, da bodo dežele najele stalne vojske. Vsaka dežela, Kranjska, Štajerska in Koroška, je že imela deželno vojsko, ki ni bila stalna, saj je bil njen obseg odvisen od posamičnega zemljiškega gospoda, ki je glede na dohodke svoje posesti prispeval enega konjenika ali dva pešca. Na Kranjskem je v 16. stoletju, ko so bili turški vpadi najhujši, bil vpoklican vsak tretji mož (Švajncer 1992, 44).

Iz tega obdobja izvira slovenska izvedba mednarodne pesnitve o deklici, ki je postala vojak: *Deklica vojak na preizkušnji* z izvorom v Češnjici pri Kropi na Gorenjskem, ki jo je zapisal neimenovan prijatelj Anastazija Grūna – grofa Antona Auersperga leta 1857. Pesnitev spada v kategorijo junaških pripovednih pesmi, a je tematika vojaški vpoklic starega Rožmana, ki je bil brez sinov in se je tako vpoklicu odzvala njegova hči, ki je, po pričevanju, v vojaškem sukniču in škornjih pokazala po pričevanjih izjemno junaštvo, zaradi katerega ji je bilo kot junakinji te pesmi dovoljeno podedovati, kljub nasprotovanju z notranjim deželnim pravom, očetovo kmečko posestvo, ki bi po običajih lahko imelo le moškega gospodarja (Kumer 1997, 59).

**Slika 2.2:** Smrt in landsknecht<sup>1</sup> – smrt v povezavi z najemnikom ne ponuja ničesar več, razen minljivosti in končnosti življenja.



Vir: Simoniti (1991, 192).

S tehnološkim napredkom je strelno orožje vedno bolj upokojevalo ne samo viteze kot nosilce srednjeveškega načina bojevanja, ampak tudi viteštvo na splošno. Čast in slavo posameznika, ki je segala preko vseh deželnih meja, je zamenjalo grmenje pušk in vedno glasnejši koraki številčnejših najemnikov. V 14. stoletju so bili častniki zadolženi tako za vodenje bojev, kot tudi preko prejetih “patentov” s strani vladarjev za najemanje vojakov, ki so popolnjevali vrste. Iz tega obdobja izvira še ena pesem o mežnarskem hlapcu iz Moravč, ki pripoveduje,

<sup>1</sup> Vojak iz vrst kmečkega prebivalstva.

kako so *žolnirji*<sup>2</sup> hodili naokrog in bili na pisan boben, ko so hlapca vabili naj se zapiše v *žold*<sup>3</sup>. Podobno tematiko je moč zaslediti v izvedbi legendarne pesmi o svetemu Izdiorju vojščaku, “*da fante v žovt vabo*”. Na Avstrijskem so najemovalce običajno spremljali trije ali štirje vojaki, na kar se nanaša pesem, ki pravi, da so prišli fanta k vojakom *vzet štirje ruméni*. Rumena barva tu najverjetneje ne pomeni barv uniform, saj avstrijska vojska v času nastanka pesmi ni imela enotnih uniform, ampak predstavlja špansko najemniško uniformo iz časov kupovanja vojakov za najemniško vojsko<sup>4</sup> (Klobčar 2007, 28).

## 2.2 PRVI ZAPISI SLOVENSKE LJUDSKE PESMI

Slovenci smo dobili v 16. stoletju jezikovno normo, ki je omogočila nastanek zaključene narodne enote Slovencev in tako oblikovala narodno samobitnost, ki je kasneje prešla v narodno zavest. (Simoniti 2003, 74) Prav oblikovanje slovenske tiskane besede je omogočilo prve zapise slovenske ljudske pesmi, ki so nastali v obdobju do leta 1776, ko je bilo zbranih in zapisanih pet “prastarih slovenskih pesmi” (*collegit ruri in plebe antiquissimas carniolicas cantilenas*) s strani mladega bodočega patra Jožeta Zakotnika na pobudo Marka Pohlina. Dve od teh pesmi sta se posredno ohranili v Linhartovi nemški izvedbi iz leta 1780. Od preostalih treh so ostali le naslovi. Naslednji veliki zbiratelj in zapisovalec slovenskih ljudskih pesmi je bil Valentin Vodnik, ki je deloval pod okriljem slovenski ljudski pesmi naklonjenega mentorja barona Žige Zoisa. V tem času so bili številni poskusi institucionaliziranega zbiranja ljudske pesmi, tako v Beneški Sloveniji kot tudi v deželah pod avstrijsko krono, preko organiziranih anket in popisov, pri katerih je bila predmet zanimanja ljudska pesem. Omenjeni popisi in ankete so bili časovno izjemno ekstenzivni, saj so za odgovore nanje potrebovali tudi 30 let v primeru Graškega popisa, ki je trajal okvirno od leta 1810-1840. *Göthova zbirka* (poimenovana po nadvojvodovem tajniku Göthu) je bila po številu slovenskih pesmi neuspešna, tako kot že prejšnji poskusi v Benečiji. Uspešnejše zbiranje je bilo na Kranjskem, kjer naj bi Filharmonična družba v Ljubljani v letu 1819 zbrala več kot 100 pesmi, od teh polovico z napevi, kar pa je bilo s prihodom na Dunaj izgubljeno. Kasneje si je

---

<sup>2</sup> Vojska

<sup>3</sup> Vojaščina

<sup>4</sup> Španski najemniki so bili posebna vrsta najemnikov, ki so od tridesetih let 16. stoletja naprej veljali za najboljše. Novačenje za tuje vojske je bilo leta 1752 pod smrtno kaznijo prepovedano (Klobčar 2007, 28).

za knjižno izdajo zbranih pesmi prizadeval Smole, kot tudi največji predstavnik kulturnega življenja na Slovenskem France Prešeren. Velik preboj se je zgodil leta 1904, ko je avstrijsko prosvetno ministrstvo začelo z veliko vnemo pripravljati znanstveno izdajo *Ljudske pesmi v Avstriji*, ki žal niso vključevala v Italiji in na Madžarskem živečih Slovencev. Slovenski odbor s Štrekljem na čelu je zbral okoli 12.000 pesmi z napevi, ki so ostale neobjavljene, a je to pomenilo temelj vsem kasnejšim objavam (Kumer 1997, 7).

### **3 KAJ JE SLOVENSKA LJUDSKA PESEM?**

#### **3.1 UMESTITEV**

Ljudska pesem je bila in je tudi še zdaj podvržena najrazličnejšim vplivom, saj se nenehno spreminja po obliki in prilagaja po vsebini, kot tudi ljudje sami (Logar 1988, 7). Pri definiranju slovenske ljudske pesmi je nujno potrebno omeniti zbirko ljudskih pesmi *Slovenske ljudske pesmi*, ki so jo uredili Zmaga Kumer, Milko Matičetov, Boris Merhar in Valens Vodušek, izdano leta 1997 pri Slovenski matici v Ljubljani, ki je po svoji strukturi korpus, t.j. znanstveno kritična izdaja vseh do danes znanih slovenskih ljudskih pesmi skupaj z njihovimi napevi v 7 knjigah, ki se zgleduje po nekdanji Štrekljevi zbirki. Glavni kriterij, po kateremu se je kategorizirala in pojmovala ljudska pesem, je bilo predvsem anonimno avtorstvo, ki je veljalo za standard takratne folkloristične znanosti. Obseg novejšje zbirke se je po (ne)dokončnemu številu povečal štiri do petkrat, predvsem zaradi priznanja kategorije “ponarodele” pesmi, katere avtorja je mogoče ugotoviti. V zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja so postali predmet diskusije ali celo spora folkloristične znanosti tudi ostali, do takrat neizpodbitni kriteriji definiranja ljudske pesmi v tradicionalni folkloristiki, kot so npr. ustna prenosnost izročila. V ospredju je samo jedro ljudske pesmi, ki naj ne bi bilo več tako “ljudsko”, marveč bi po splošnem etnološkem pristopu in folkloristiki začeli govoriti o “skupinski” pesmi, ki pomeni nekakšno konsolidacijo definiranja pesmi, ki ni izključno v rabi kmečkega sloja, ampak prehaja tudi v mestno, velikomestno in delavsko folkloro, ki je v bila v državah socialističnega političnega reda zaznamovana še s politično borbena in partizansko pesmijo.

### 3.2 SPLOŠNO O LJUDSKI PESMI

Lahko bi rekli, da obstaja toliko ljudskih pesmi, kolikor je človeških razpoloženj. Tako so (bile) ljudske pesmi prisotne pri vsakodnevnem (rutinskem) delu zavoljo razvedrila, kot tudi ob posebnih priložnostih in shodih, kot so sejmi, romanja, osebna in družinska praznovanja, praznovanja letnega cikla, svatbe in odhod v vojsko. Posameznik je v petju (brez poslušalcev) našel uteho, ki ga je popeljala v radostno preteklost ali mu nudila košček doma v tujem (vojnem) okolju.

Ljudska pesem se je na Slovenskem predvsem pela skupinsko, ker (za)živi med ljudmi. Ljudska pesem tako predstavlja glavni melodično-ritmični steber ljudske kulture, ki za izvajanje ne potrebuje instrumentalne spremljave in se praviloma poje večglasno. Tako imajo pevci vižo “v ušesu” in jo pričnejo peti spontano, saj poznajo besedilo in melodijo (Cvetko 1988, 22). Za ljudsko glasbo je značilno, da “nastaja, se ohranja, širi in spreminja brez teoretičnega znanja in šolanja, brez vsakršnih zapisov za glasbeno notacijo, samo spominsko in podzavestno (Logar 1993, 10). Same izvedbe enake pesmi se razlikujejo med dolinami, narečji in pevci samimi, po geografskih imenih, narečnih besedah, izgovorjavah in razpoloženju pevcev samih, tako da prevlada lokalna navada petja. Tu pride v ospredje predvsem subjektivni estetski kriterij pevcev, ki ljudsko pesem opredeli kot “lepo” pesem, kljub temu, da je v svojih prvotnih srednjeveških glasbeno-teoretičnih bila označena, kot *musica vulgaris*, pesemska zvrst, ki ni komponirana po pravilih umetnosti. (Kumer 1996, 9) T.i. “ponarodela” pesem se razlikuje od ljudske predvsem v dejstvu, da je nastala kot proizvod znanega avtorja (pesnika, skladatelja), ki je bil tudi njen posrednik. Pesem se je zaradi melodičnosti, vsebinske aktualnosti ali katerega koli drugega razloga razširila po najrazličnejših “mehanizmih” in s širitvijo izgubila lastništvo posameznika (Cvetko 1988, 22-23).

### **3.3 ELEMENTI OPREDELJEVANJA (IDENTIFICIRANJA) IN KLASIFICIRANJA LJUDSKE PESMI**

V mednarodni muzikološki, folkloristični in etnografski stroki ni enotnega sistema, ki bi enovito in celotno lahko klasificiral pesmi. Če opredelim najbolj splošni okvir klasifikacije ljudske pesmi, je potrebno omeniti Karla Wilhelma Juliusa Huga Riemanna, enega najpomembnejših glasbenih teoretikov svojega časa, ki ugotavlja, da je ljudska pesem bodisi pesem, ki je nastala v ljudstvu (kar pomeni, da njen avtor in komponist ni več znan), bodisi je to pesem, ki je prešla v sfero ljudskega, bodisi je sama pesem komponirana na osnovi "ljudskih" glasbenih prvin, melodije in harmonije. Filolog in germanist Alfred August Woldemar Götze definira ljudsko pesem kot pesem nižjega kulturnega sloja, ki je po daljšem miselnem prehodu in njenemu stilu tako močno zasidrana, da tistemu, ki jo poje, avtorstvo te pesmi, kot obliko pravice do uporabe besed in načina izvajanja ne pomeni nič.

Karel Štrekelj, slovenski jezikoslovec, slavist, etnolog in publicist, je pri svoji sistematični obdelavi in zapisu ljudskega izročila v besedi in pesmi uporabil takratno folkloristično znanstveno klasifikacijo, ki je izločevala pesmi, katerih avtorje je bilo mogoče najti, vendar se geografsko ni omejevala na izključno slovenske dežele, ampak je po svojem obsegu zajela tudi npr. Benečijo. Tako je skupaj z Matijo Murkom, ki je nadaljeval in dopolnil delo Karla Štreklja, po njegovi smrti zbral okoli 12.000 pesmi z napevi, ki so zbrani v skupaj 4 knjigah in tvorijo temelj vsem nadaljnjim zbirkam, ki so kljub novim odkritjem in načelom na področju klasifikacije ljudske pesmi, formiranju novih pesemskih skupin (partizanske, domoljubne in lirične rezijanske pesmi) še vedno gradile na Štrekljevi zapuščini (Kumer 2002, 14-15).

V širšem pomenu pojem "pesem" zajema tako péto pesem kot tudi pesem, ki se praviloma ne poje, ampak recitira (jurijevske obhodne pesmi otrok) in obsega velik del otroškega govornega pesemskega izročila. V okviru te definicije je zajeta tudi ljudska rimizirana proza, kot se kaže v zagovorih, starih ljudskih molitvah, ženitnih pismih, tradicionalnih obrazcih vabljenja svatov pri prekmurskih pozvanačih, v nekaterih šegah, kot borovo gostüvanje, vaških litanijah s šaljivim navijanjem vseh gospodarjev, v drugih govorjenih litanijskih parodijah, v pismih zaljubljenecv itd. (Kumer 1997, 12).

“Ljudskost” pesmi se izraža v primerjavi z umetno pesmijo predvsem v svojem nastanku, ki je tesno povezan s šegami, običaji, delom in ostalimi vsakodnevnimi opravili, ki predstavljajo bodisi vsebino ali pa so dejanski razlog za nastanek specifične ljudske pesmi. Življenje ljudske pesmi ni omejeno ne z zapisom besedila ne z izvorno melodično kompozicijo, saj ljudska pesem ni brana pesem. Pesmarice in zvočni posnetki zapetih ljudskih pesmi imajo predvsem zborniško in zgodovinsko funkcijo, saj je ljudska pesem péta na pamet in predstavlja pravo nasprotje odrski pesmi, ki je brana iz not (Kumer 2002, 8).

Iz vsebinskega vidika je mogoče okvirno ločiti ljudsko pesem na naslednje skupine, ki pa niso strogo ločene, saj je mogoče nekaterim pesmim glede na vsebino oziroma motive pripisati značilnosti večih skupin hkrati:

- pripovedne ljudske pesmi,
  - ljubezenske ljudske pesmi,
  - ljubezenske poskočnice,
  - svatovske ljudske pesmi,
  - ljudske pesmi o samskem in zakonskem stanu,
  - otroške ljudske pesmi,
  - obsmrtnice,
  - ljudske pesmi o delu in poklicih,
  - vojaške ljudske pesmi,
  - zgodovinske ljudske pesmi,
  - pivske ljudske pesmi,
  - plesne ljudske pesmi,
  - kolednice,
  - nabožne ljudske pesmi,
  - različne ljudske pesmi (o naravi, domači deželi, krajih, ljudeh)
- (Kumer 1997, 1).

### 3.3.1 KLASIFIKACIJA LJUDSKIH PESMI NA PODLAGI (OBIČAJNIH) POKAZATELJEV

Kdaj lahko določeno pesem opredelimo kot ljudsko? Kdaj postane umetna pesem ljudska pesem? Ali je mogoče neko pesem opredeliti kot ljudsko ni v prvi vrsti odvisno od etnomuzikološke stroke, ampak je največji meri odvisno od nosilcev ljudske pesmi – pevcev, ki morajo pesem sprejeti za “svojo”:

- biti jim mora razumljiva,
- razmišljati in čustvovati mora na njihov način, na način okolice, od koder prihaja,
- izražati mora njihvo pogled na svet,
- gibati se mora v okvirih njihovih moralnih in et(n)ičnih zakonov.

Skratka, biti mora zrcalo odnosa ljudi do njihovega okolja (Cvetko 1988, 23).

#### 3.3.1.1 Anonimnost

Anonimnost oziroma neznano avtorstvo je večinski in najtehtnejši pokazatelj ljudske pesmi, ki prenese avtorstvo določene pesmi na množico, v “lastništvo vseh”, kot del kulturne dediščine ljudstva in tako postane za izvajalce pesmi avtor nepomemben. Vendar anonimnost ni pogoj, saj so pesmi z vidika glasbene dediščine osnovna materija, ki so jo v preteklosti oblikovali pevke in pevci. Tako so nekatere pesmi zaradi svoje melodičnosti, sloga ali skladnosti s takratnimi družbenimi pogoji (vojna, suša, običaj ...) prešle v sfero “ljudskega” in so tako kljub znanemu avtorju ali komponistu v besedilnem in melodičnem smislu prešle okvirje umetne pesmi. V tem primeru lahko uporabimo izraz “ponarodele” pesmi, ki je izpeljan iz starega imena – narodne pesmi, le-te je v novejšem času zamenjal izraz ljudska pesem. Tako so ponarodele nekatere pesmi Simona Gregorčiča, Simona Jenka, Antona Martina Slomška in tudi Franceta Prešerna – Nezakonska mati (Kumer 2002, 10).

#### 3.3.1.2 Razširjenost

Razširjenost je eden najpomembnejših pokazateljev ljudske pesmi, saj je prav pogostost rabe določene umetne pesmi razlog za prehod le-te v ljudsko pesem. Prav tako se razširjenost določene ljudske pesmi ne omejuje na geografske, politične ali jezikoslovne meje. Tako je lahko določena ljudska pesem kljub drugačni melodiki, ki se predvsem nanaša na lokalno

uporabo instrumentov ali sam melos, poleg besedilnega dejavnika - uporabe narečja in zamenjave nekaterih geografskih imen v svoji "proto" obliki enakega izvora, ki se je zavoljo širitve preoblikovala. Nosilci in posredniki ljudske pesmi so tako največkrat bili potujoči trgovci, furmani in ljudski godci.

#### 3.3.1.3 Ustno izročilo

Družinsko petje ob vsakodnevnom delu, drugih običajih in praznikih, vaški pevski zbori, mobilizirane vojaške enote, potujoči trgovci in potepuhi so samo eni izmed generatorjev ohranjanja ljudske pesmi na Slovenskem, ki se je v obdobjih nizke pismenosti in izobrazbe kot taka imela možnost ohraniti le preko ustnega izročila vse do prvih poskusov zapisa s strani Marka Pohlina. Vsekakor ustno izročilo ni uspelo ohraniti vseh ljudskih pesmi kot tudi njihovih številnih izvedenk v prvotni obliki, saj je prehod pesmi iz generacije v generacijo glede na način izvajanja ljudske pesmi bil različen že znotraj posameznih dolin, kaj šele na področju dežel. Vendar vseeno v vrednostnem smislu ni mogoče ustnega izročila oceniti kot manj vrednega, saj je preko muzikalične (ne)sposobnosti posameznih pevk, pevcev in zborovodij pomenil dodatno vrednost ali takorekoč bistvo ljudskega ustvarjanja, ki se spreminja skupaj z življenjem ljudi v posamičnih obdobjih in jih na tak način tudi odseva, ki v obliki dolgotrajnega procesa vsrkava vplive človekove dejavnosti.

Na tem mestu bi bilo potrebno opredeliti še vlogo variant, ki so nastale predvsem zaradi ustnega izročila, ki je skupaj z geografsko in zgodovinsko specifičnostjo bil glavni vzrok za nastanek izvedenk posamične ljudske pesmi. Variante so tako prilagoditev "žive" ljudske pesmi na besedilni ravni, kjer se zamenja, dopolni ali izpusti, npr. lastno ali geografsko ime, s ciljem, ohraniti aktualnost pesmi ali ji dodati neko specifičnost.

#### 3.3.1.4 Čas

Pojmovanje časovnega pokazatelja pri opredeljevanju ljudske pesmi je mogoče v absolutnem merilu izmeriti glede na obdobje nastanka posamezne ljudske pesmi. Vendar je ljudsko izročilo vpeto v človeško pojmovanje časa, ki je relativno. Tako so določene ljudske pesmi pojmovane kot izredno stare, predvsem zaradi zmotnega prepričanja, ker jih izvajajo starejše pevke in pevci in kot take zaradi besedila in melodije ne bi mogle več nastati v sodobnem



času. Takšna percepcija v družbi uvršča ljudsko pesem v okove arhaičnosti in jo omejuje na steber tradicije, ki le navidezno nima skupnih točk z modernim (po)ustvarjanjem (Kumer 2002, 10).

#### 3.3.1.5 Jezik

Ocena pristnosti ljudske pesmi je ponavadi s strani poslušalcev narejena že na podlagi samega slišane besedila pesmi, ki, če ne vsebuje arhaičnih besed, besednih zvez in narečja, ne zveni ljudsko. Vendar temu ni tako. Ljudske pesmi so skozi dolgoletne procese prehajale iz kraja v kraj, doline v dolino in v končni fazi prešle tudi meje dežel, kjer so poleg samih geografskih in družbeno-političnih obstajale tudi jezikovne ovire v obliki narečnega besedišča, ki so v primeru priložnostnih pesmi, kot so zdravice, vsebovale domače, narečno besedilo. Iz tega vidika je mogoče vzpostaviti povezavo med procesom širitve in lastnostmi ljudske pesmi s specifično geografsko in družbeno-politično razdelitvijo slovenskih dežel skozi zgodovino. Tako lahko sklepamo, da se je narečje, ki se je v veliki meri uporabljalo v ljudskih pesmih s področja zgodovinsko obrobne slovenske pokrajine – Prekmurja, ohranjalo zaradi ločenosti od ostalih slovenskih dežel in je imelo funkcijo ohranjanja slovenskega jezikovnega izročila v krajih, kjer ni bilo slovenskih šol (Porabje, Rezija) in ljudje niso imeli stika s knjižnim jezikom.

Narečje je bilo za zapisovalce ljudskih pesmi dvorezni meč, saj je zaradi svoje slikovitosti besedišča, ki je bilo unikatno za posamično deželo, npr. Koroško in Gorenjsko, za kateri je značilna uporaba deležnika, ki v ženski obliki prehaja iz –la v –va in Prlekijo, kjer so narečno obarvane predvsem zbadljive in šaljive pesmi o poklicih npr. krojaštvu, kovaštvu, lončarstvu in zidarstvu, pomenil neprecenljivo najdbo, a je prav zaradi te svoje jezikovne specifičnosti pomenil veliko težavo, ki je zapisovalce zavedla in tako rezultirala v napačnem melodičnem zapisu, ki je pesmi popačil do te mere, da jih celo ni mogoče zapeti (Kumer 2002, 11).

#### 3.3.1.6 Geografski pomen

Večina slovenskih ljudskih pesmi je poznana v vseh slovenskih deželah. Tako je mogoče sklepati, da je ljudska pesem prešla okvire šeg, običajev in narečja, ki so ostali na nivoju

specifične pokrajine. Pogojenost posamezne zvrsti ljudske pesmi za specifično pokrajino je mogoče iskati v geografskih značajih le-te. Tako so na področju Gorenjske najpogosteje zapisane pripovedne pesmi, ki so bile sredstvo druženja ljudi ob kmečkih opravilih (ličkanje, košnja, žetev, trgatav), ki so bila predvsem skupinske narave. Za Koroško so značilne poskočnice in ljubezenske pesmi. Belokranjske pesmi imajo zaradi bližine Hrvaške primesi in značilnosti hrvaških in uskoških pesmi, ki so pustile sledove tudi na izročilu slovenske Istre. Ljudske pesmi iz Rezije pa so predvsem vsebinsko navezane na naravo in gorski svet, v katero je pokrajina tesno vpeta.

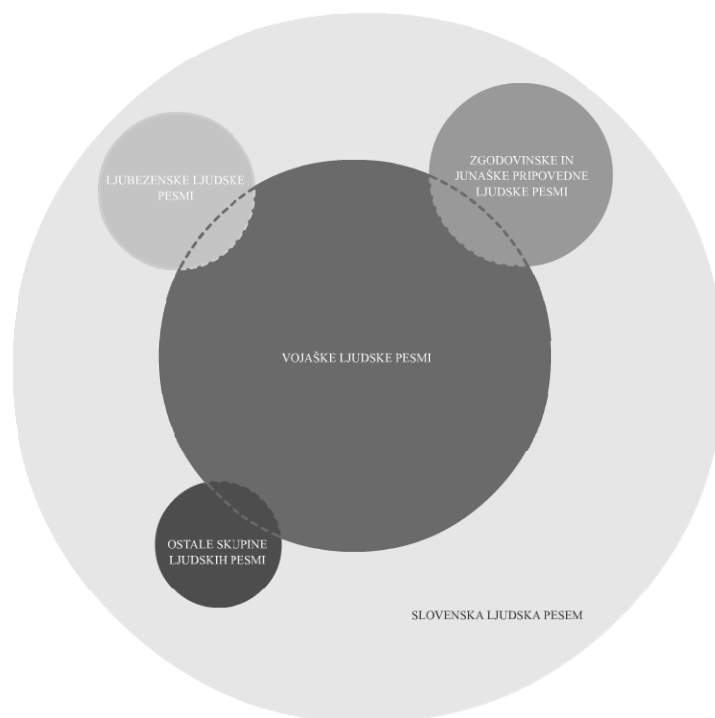
#### 3.3.1.7 Skupinsko izvajanje

Verski obredi in ostali prazniki, kot so svatbe in že prej omenjena skupinska kmečka opravila, slovensko ljudsko pesem predvsem opredeljujejo kot skupinsko pesem, ki ni bila omejena na enoglasno petje, ampak je v večini primerov bilo dvo-, tro- ali večglasno in je pomenilo bistvo ljudskega izražanja. Petje ni omejeno na solista, ampak združuje ljudi, ki imajo veselje do petja ne glede na glasovne sposobnosti.

## **4 ŠIRŠA OPREDELITEV VOJAŠTVA V LJUDSKI PESMI**

Vojaštvo, kot osrednji element raziskovanja slovenske ljudske pesmi, je najbolj očiten v skupini vojaške ljudske pesmi, vendar je za širšo opredelitev potrebno vzpostaviti povezavo vojaških ljudskih pesmi, predvsem s skupinami pripovednih, ljubezenskih, junaških in zgodovinski ljudskih pesmi. Povezava vojaških ljudskih pesmi s skupinami pripovednih, zgodovinskih in ljubezenskih ljudskih pesmi je prikazana v sliki 4.1. Vsebinsko bo povezava podrobneje obrazložena v naslednjih poglavjih.

**Slika 4.1:** Grafično je prikazana širina skupine vojaških ljudskih pesmi.



#### **4.1 ANALIZA VOJAŠTVA V JUNAŠKI IN ZGODOVINSKI PRIPOVEDNI LJUDSKI PESMI**

Izraz ljudska pripovedna pesem je prvi uporabil Karel Štrekelj, ki velja za enega največjih zbiralcev na področju folkloristike, natančneje ljudskih pesmi na Slovenskem. Za slovensko ljudsko pripovedno pesem je značilen en osrednji dramatično poudarjen dogodek in jo folkloristični nadomestek balad, romanc, bilin in ostalih podobnih oblik. (Kumer in drugi 1998, 4) Vsebinsko večinoma predstavljajo zgodovinske dogodke, ki pa predvsem zaradi vsebinskega geografskega prenosa lahko preidejo iz faktografskega zgodovinskega okvirja. Tako pripovedujejo o “približkih”, sposojenih osebah (glej *Linčeca Turkinčica (Kralj Matjaž rešen iz ječe)*), ki so po svojih dejanjih podobna osebam ali dogodkom, v katerih nastopajo iz izvirne pripovedi, nastale na območju druge dežele. Na podlagi vsebine lahko med ljudske pripovedne pesmi uvrstimo tudi junaške, zgodovinske, bajeslovne in pravljичne pesmi.

V nadaljevanju se bom osredotočil predvsem na zgodovinske ljudske pripovedne pesmi, ki imajo tako po nastanku kot tudi po vsebini, podlago v pomembnih dogodkih iz preteklosti, med katere nedvomno, tako po vplivu kot tudi posledicah za vse pretekle človeške generacije, spada vojna. Kljub dejstvu, da se je človeštvo večino svoje zgodovine zapletalo v roparske pohode, osvajalne kampanje in spopade velikih razsežnosti, je vojna predstavljala velik poseg v življenje tako posameznika kot celotnih družin in skupnosti. Bila je življenjski mejnik, kot je zapisal že Herodot, "Nihče ni tako brezumen, da bi mu bila vojna ljubša kot mir; v miru sinovi pokopavajo svoje očete; v vojni očetje pokopavajo svoje sinove. (Zgodbe, I, Herodot, 484-420 pr. n. št.) Življenje predvsem kmečkega prebivalstva na Slovenskem se je zaradi vojne spremenilo, tako po čustveni plati (stres, strah pred izgubo življenja, poglobljeno vero v Boga) kot tudi pri vsakodnevni delovni rutini in delitvi dela med spoloma. Tako je že vse od prvih turških vpadov pa do konca prve svetovne vojne ljudska pesem predstavljala neposredno uteho in dediščino za vse nadaljnje generacije.

V analizi bom zajel junaške in zgodovinske pripovedne ljudske pesmi, ki se vsebinsko navezujejo tudi na dejanske zgodovinske dogodke, kot so bojni pohodi, turški vpadi in vojne, kot tudi tiste pesmi, ki vsebujejo vojaški in junaški motiv. Analiza pesmi bo potekala zaporedno, skladno s časom predvidenega nastanka posamične pesmi.

Variante posamične pesmi, ki so nastale tekom zgodovine preko geografskega prenosa ali novejših priredb posameznih zbiralcev in zapisovalcev (npr. Valentina Vodnika), bodo analizirane glede na njihov povečan ali zmanjšan vojaški vsebinski pomen.

#### 4.1.1 PEGAM IN LAMBERGAR (DVOBOJ JUNAKA Z VELIKANOM)

Območje: Gorenjska

Variante zapisali: pater Dizma (Jožef) Zakotnik (ok. 1775), po neznancu priredil Valentin Vodnik (pred 1807), Miha Kastelic (pred 1839), Matevž Ravnikar – Poženčan (pred poletjem 1838), Franc Kramar (poleti 1910), France Stelè (1905), Janko Barle (pred 1891).

<i>Pegam dirja po Dunaju, da ogenj izpod kopit škropi. Ošabno izziva cesarja, kje da ima junaka, ki bi se pomeril z njim. Cesar se spomni na Lamberga z gradu Kamen. Pegam veli, naj se mu postavi v bran. Cesar pomigne in pojavi se pobič. Zdirja na Kranjsko.</i>	<i>Lambergova mati gleda iz gradu. Pobič povabi Lamberga na boj. Lamberg se opravi, sede na konja in je čez dan in noč na Dunaju. Pegam sedi pri pijači. Spopadeta se. Pegam zakliče, da se mu smili Lambergova žena, ki bo vdova. Spet se udarita in Pegam pade, Cesar pa objame Lamberga.</i>
--	---

---

Vir: Kumer (1997, 5-15).

Pesem, po do sedaj znanih zapisih, obsega enajst variant, ki se med seboj razlikujejo po obsegu verzov, kitic, jezikovnih spremembah, melodičnem zapisu in stilu, ki je v nekaterih variantah uglajenejši. Časovni okvir zapisa pesmi obsega obdobje od leta 1775 do približno leta 1905, ko je bila zapisana zadnja varianta.

Pesem *Pegam in Lambergar* je vključena v analizo zaradi dejstva, da je prva objavljena slovenska pripovedna pesem, ki je bila prvič omenjena že leta 1674 v rokopisni knjigi "Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae".

Vsebinsko pesem govori o dvoboju viteza Lambergerja<sup>5</sup> in velikana nadčloveške moči Pegama<sup>6</sup>, ki je od slednjega premagan. Pesem nima nujno podlage v resničnem dogodku na

---

<sup>5</sup> Gašper Lambergar z gradu Kamen pri Begunjah. Resnična zgodovinska oseba, slovel je zaradi svojega junaštva in spretnosti na viteških turnirjih. (Kumer 1997, 15)

<sup>6</sup> Pegam (ime) je najverjetneje češkega izvora iz imena »Behaim«, kar je mogoče prevesti kot Čeh. Najverjetneje naj bi Pegam bil Jan Vitovec, češki husit, vojskovodja celjskih grofov. Na Kranjskem je zapustil slab spomin zaradi ropanja in požiganja po Gorenjskem leta 1458 ob odločilnih bojih za dediščino celjskih grofov. (Kumer 1997, 15)

Slovenskem, saj podobne pesmi obstajajo tudi drugod v francoskih deželah in v obliki italijanskih viteških romanov. Najstarejši ohranjen primerek vizualizacije dogodka na panjskih končnicah prikazuje oba akterja, oblečena v rdečo rokokojsko vojaško nošo s trirogelnim klobukom na glavi in s sabljami v desnicah (Kumer 1997, 15). Z vojaško-zgodovinskega vidika pesem karakterizira viteško obdobje, ki je trajalo od pričetka drugega tisočletja ali zgodnjega srednjega veka, pa vse do uvedbe prvega strelnega orožja (muškete) v začetku 15. stoletja v husitskih vojnah<sup>7</sup>, ki je zaznamovalo zaton vitezov, tako v smislu najznačilnejše in najpomembnejše vojaške enote križarskih vojn kot tudi v smislu viteštva – moralno-etičnega kodeksa bojevnika. Pesem se predvsem navezuje na obdobje propada celjskih grofov, ki so imeli v lasti večino ozemlja na naših tleh in so s tem predstavljali njihovi vojaški pohodi tudi del naše zgodovine. Njihov zaton oziroma smrt zadnjega kneza – Ulrika Celjskega je naznanilo obdobje diplomatskih prerekanj ter tudi dejanskih fizičnih spopadov med “dediči” zapuščine, cesarjem Friderikom, madžarskim kraljem Ladislavom in Ulrikovo vdovo, grofico Katarino. Vojskovodja Jan Vitovec, najverjetnejši “Pegam”, je bil sprva na strani grofice Katarine, kasneje na cesarjevi, na koncu pa se je obrnil še proti njemu, ko je bil ta s svojim dvorom v Celju. Vitovec je zbral majhno vojsko, s katero je zavzel mesto in spodnji grad. Zgornjega gradu, kamor se je cesar umaknil pa ni uspel zavzeti še po osmih dneh, ko je moral zaradi prihoda cesarjevih okrepitev obleganje opustiti in se postopno umikati cesarjevemu vojaškemu pohodu. V njem je sproti zavzemal celjske gradove po Savinjski dolini, Ljubljano, Kranj, Radovljico in v končni fazi še Koroško, kjer je dal porušit Vitovčevigrad Strmec pri Beljaku. Vitovec je kljub temu nadaljeval z vojaškimi akcijami in pohodom nad Škofjo Loko in Radovljico, tako da so bile slovenske dežele požgane in opustošene vse do leta 1457, ko se je s poravnavo med cesarjem Friderikom, Katarino Celjsko in Janom Vitovcem končal boj za celjsko dediščino (Švajncer 1992, 40).

---

<sup>7</sup> Husitska vojna (»Vojne na Češkem«) je bil niz vojaških spopadov na območju današnje Češke v letih 1420-134, v katerem so bili udeleženi nasprotniki in privrženci Jana Husa. V teh spopadih se je prvič pokazala učinkovitost smodniškega orožja.

#### 4.1.2 NAROČILO RANJENEGA VOJŠČAKA (GOSPOD BARODA)

Območja: Dolenjsko, Gorenjsko

Variante zapisali: Josip Jurčič (1860-1866), M. Valjavec (pred 1860)

<i>»Le sem pojdi, ti moj hlapec, da boš ti pogledal; če so moje rane rdeče, boš šel po padarja; če so moje rane črne, mi boš jamo kopal.«</i>	<i>tebe bodo srečevali preljubi moji otroci, lepo jih potolaži, da me bodo lože pozabili; tebi bo prišla napoti moja žlahtna gospa, lepo jo potolaži, da me lože pozabi.«</i>
<i>»Oh, kaj pa bo, barone! Tvoje rane so črne.«</i>	<i>»Oh, kaj pa bo, barone, kaj bo za moje lone?«</i>
<i>»Le pojdi mi jamo kopat, globoko in široko, z brinjem jo obloži, da me ne bodo trgali le-ti turški orli.«</i>	<i>»Miznico ven potegni; noter so rmeni zlati, tisti bodo ti za lone. Le pojdi ni jamo kopat, globoko in široko, z brinjem jo obloži, da me ne bodo trgali le-ti turški orli.«</i>
<i>»Oh, kaj pa bo, barone, kaj bo za moje lone?«</i>	
<i>»Le pojdi mi v štalo, vzemi največega konja, domu mi pojezdi, trikrat okolj znamnja prijezdi;</i>	

---

Vir: Kumer (1997, 52-54).

Prvič je pesem zapisal Josip Jurčič, ki je ni uspel izdati v obliki posebnega zvezka Klasja. Obstajajo tri zapisane variante te pesmi, od katerih naj bi ena izvirala z Dolenjske, kar pa ni mogoče potrditi (Kumer 1997, 52). Vsebina pesmi se nanaša na dvogovor gospoda in njegovega hlapca, ki predstavlja zvestega slugo, oprodo ali bojnega tovariša; le-ta gospoda spremlja že od rane mladosti. Gospod se zaveda smrtonosnosti svojih poškodb in ga predvsem skrbi za svoje "bodoče sirote" in da ne bi na bojišču ostal nepokopan ter tako postal plen "črnih vranov" ali "turških orlov". Odgovor na gospodove zadnje napotke je popolnoma racionalna zaskrbljenost hlapca glede plačila, "...kaj bo za moje lone...", ki odraža različne, skoraj nasprotne prioritete umirajočega človeka visokega stanu in človeka nizkega stanu, zazrtega v prihodnje eksistencialne probleme.

V pesmi obstaja močan motiv smrti, kot tudi vsebinsko odraža izjemno krvavo obdobje turških vpadov<sup>8</sup>, ki so izčrpavali že tako, s strani zemljiških gospodov, izkoriščeno kmečko prebivalstvo. Vključenost gospôde in kmetov v vojaške spopade s turško vojsko je vidna tudi s seznama iz leta 1582, ki je bil narejen na gospostvu blizu Šmartnega pri Litiji. Seznam je kot vzorec reprezentativen, saj je malo verjetno, da bi v drugih deželah in mestih bilo drugače. Zajel je vse moške, ki so bili sposobni za vojsko, le-teh je bilo 28, od katerih je vsak izmed njih bil oborožen s puško in mečem, imenovanim tudi *bauerwehr*. V pričujoči pesmi je tako izraženo vojaško-zgodovinsko dejstvo obstoja “črne vojske”, ki so ji poveljevali zemljiški gospodje, v njej pa “služili” podložniki (Švajncer 1992, 44-45).

#### 4.1.3 RAVBAR ZBIRA VOJSKO IN ZMAGA PRI SISKU

Območja: Raka pri Krškem (Dolenjsko), Gorenjsko, Kranjsko

Variante zapisali: Valentin Vodnik (ok. 1810), (najbrž) Andrej Smole (1823-1838), Franc Kramar (5. februar 1911), GNI (ZK, VV); (v Ljubljani, 14. marca 1958)

(glej Prilogo C)

---

Vir: Klobčar (2007, 27) in Kumer (1997, 74-78).

Iz zapisov je mogoče sklepati, da je Vodnik poznal to pesem že pred izdajo *Pesmi za brambovce* (1809), ko je v predgovoru govoril o bitki pri Sisku, “Péli so nekidaj naši očaki, inu Turke pobíali; peli so, inu pod Sisek tekli Hasan Baša v’ Savo potopít; inu če je Turk do nas perdèrel, so ga pognali, de so komaj nektiri razbojniki svoje pete vnesli” (Vodnik 1988, 77-85). Pesem ja zapisana v štirih variantah, ki se med sabo razlikujejo predvsem po stilskih popravkih, še posebej v drugi varianti, ki je po (nedosledni) Vrazovi redakciji veliko bolj narečna, s ciljem, narediti jo pristnejšo. Tretja in četrta varianta sta izvorno iz sekundarnega

---

<sup>8</sup> Turški vpadi so bili niz krajših roparskih napadov in daljših kampanj na Slovenskem (Kranjska, Štajerska, Koroška, Goriška in mesto Trst) v obdobju od leta 1396 (1408) do leta 1469, ko so bili napadi v največji meri po obsegu manjši, v njih je sodelovala lahka konjenica, glavni namen pa je bil ropanje. V drugem obdobju od leta 1463 in do leta 1483 pa so vpadi bili že dolgotrajnejše narave in so imeli za cilj izčrpavanje ljudstva in priključitev dežel, turški državi, ki je že obsegala Bosno. V tretjem obdobju, ki je trajalo vse od leta 1481 do leta 1593, se je z veliko zmago nad turško vojsko končalo eno najbolj krvavih obdobj slovenskega naroda (Simoniti 1990, 5-48).



vira iz 19. stoletja, nastale najverjetneje ob proslavah 300-letnice bitke pri Sisku (1839) (Kumer 1997, 76). Junaška pripovedna pesem se je ohranila tudi preko petja preprostih ljudi. Zaradi opismenjevanja in vedno večje časovne oddaljenosti od dogodka se je pesem hitro umikala in jo je tako ohranil zgodnji Vodnikov zapis (Klobčar 2007, 28). Naslovni junak pesmi "Ravbar" je bil kranjski baron Adam Ravbar (gospod na Krumperku in Kravjeku), ki nosi precejšnje zasluge za končno zmago, vendar pa ni bil poveljnik avstrijske vojske, ki je oblegancem Siska prišla na pomoč, ampak je poveljeval manjšemu konjenišskemu oddelku kranjskih težkih strelcev (Kumer 1997, 77-78). V varianti, ki jo je zapisal Glasbenonarodopisni inštitut (ZK, VK) v Ljubljani, 14. marca 1958 se druga kitica glasi:

*So Lublančanke hodile  
in za Ravbarjem prosile,  
srebra, zlata ponijale,  
družete si odkupvale.  
Tralala, tralala.*

Vir: Slovenske ljudske pesmi I (1997-98, 79-81).

V vojaško-zgodovinskem okvirju lahko sklepamo, da se je bilo kljub obveznemu vpoklicu vseh za orožje sposobnih mož mogoče odkupiti v vrednosti vzdrževanja enega najemniškega vojaka. Bitka pri Sisku je bila za takratni slovenski živelj (živelj) najpomembnejša in tudi največja zmaga v celotnem obdobju turških vpadov in je pomenila zaključek le-tega (Klobčar 2007, 27). V bitki pri Sisku (22. junija 1593) je bila turška vojska, ki je štela 18.000 regularnih vojakov in 20.000 neregularnih pripadnikov, v eni uri hudo poražena s strani slovensko-hrvaške vojske, natančneje Kranjcev in Hrvatov, ki je štela okoli 5.000 pripadnikov, med njimi 300 oklepnikov s tigrovo kožo in oboroženih z arkebuzami, 500 strelcev in 500 uskokov. Bitko je ob taktični uporabi hrvaške konjenice odločilo strelno orožje, ki je pokosilo turško konjenico. Ob pomoči posadke iz Siska je v razbitih turških vrstah nastala panika, tako da je predvsem zaradi bega padlo ali se utopilo okoli 10.000 Turkov. Ves turški tabor, vključno z osmimi topovi, desetimi zastavami in plaščem turškega poveljnika – bosanskega beglerbega, poturčeneca, Hasana paše Predojevića so dobili zmagovalci. Hasanov plašč je ljubljanski škof Hren dal uporabiti kot za mašni plašč za stolnico (Švajncer 1992, 46).

#### 4.1.4 TURKI PRED DUNAJEM

Območja: Kranjsko, Tolminsko, okolica Ljubljane (Gorenjsko)

Variante zapisali: (najbrž) Miha Kastelic (1834-1839), Anton Pegan (1867-1869), Davorin Petelin (pred 1875), Matevž Ravnikar – Poženčan (1826-1828)

*Pred Dunejam toljko  
polka leži,  
de ga komaj zemlja drži.  
V Dunaj je pisal hudi  
Turk  
k cesarju svitlimu:  
»Al se udarite, al se  
podaste,  
al daste ključ od  
Duneja?«  
»Dajte nam odloga  
štirinajst dni.«  
Svitli cesar je pisal na  
vse strani,  
nobene mu pomoči ni.  
V Dunej je pisal hodi  
Turk  
k cesarju svitlimu:  
»Alse udarite, al se  
podaste,  
al daste ključ od  
Duneja?«  
»Dajte nam odloga še tri  
dni!«  
Svitli cesar piše na vse  
strani,  
nobene mu pomoči ni.*

*V Dunaj je pisal hudi Turk  
k cesarju svitlimu:  
»Al se udarite, al se podaste,  
al daste ključ od Duneja?«  
»Dajte nam odloga ure tri,  
de svete maše minejo.  
Men se že vojaki smilijo,  
k nobedin pil ne jeden ni,  
štirinajst dni na črno zemljo  
sedel ni!«  
Pri ljubim svetim Štefanu  
vsi Dunajci v cerkev gredo,  
tud je pel svitli cesar saM:  
»Zvonite , muzicirajte,  
da se ne bo slišal ženski jok,  
mladih otrok.«*

*Kadar je mašnik pozdvigal,  
prot polku se je obrnil:  
»Nič ne marajte, Dunajci  
vi!  
Marija v oblaku stoji,  
močno proti Turku perti,  
hudiga Turka v Dunaj ne  
pisti!«  
Narprvi je prišel poljski  
kralj,  
paarski knaz; potlej je  
prišla  
Holendarca s svojo vojsko.  
Tak so se močno sekali,  
de so zajezli vodo Donavo.  
Bod ga Bog zahvalen  
večni,  
Bog in devica Marija!  
De s ti nam na pomoč  
prišla,  
de b varno v Duneji stal!'*

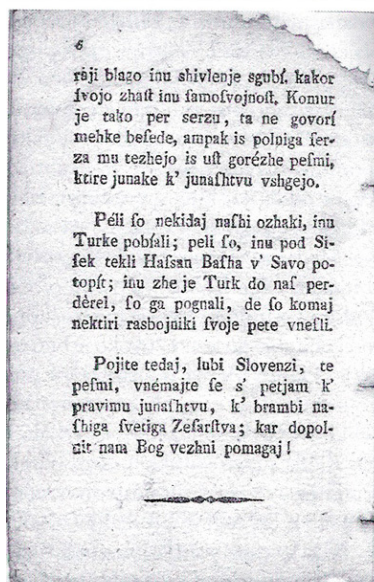
---

Vir: Kumer (1997, 79-81).

Pesem je zapisana v štirih variantah, zadnja izmed njih po Štrekljevih pojasnilih naj ne bi bila ljudska in naj bi bila prevedena iz kakšne na letak natisnjene nemške zgodovinske pesmi. Vse variante so vsebinsko domoljubne in je tako mogoče sklepati, da je nastanek pesmi povezan z

bodrenjem prebivalstva za boj proti napredujoči turški vojski, ki je dvakrat oblegala Dunaj, prvič leta 1529, pod vodstvom sultana Solimana II in drugič leta 1683. Drugo obleganje se je za turško vojsko končalo z njenim uničenjem, saj se je deloma predala 26. junija, preostanek je bil popolnoma uničen 12. septembra 1683 s strani poljskega kralja Jana Sobieskega, vrhovnega poveljnika avstrijskih in zavezniških sil. Potrebno je omeniti še, po domnevi Ivana Grafenauerja, "študentovsko" varianto pesmi, za katero je mogoče sklepati, da se nanaša na prvo obleganje Dunaja, saj v pesmi ni omenjena nikakršna pomoč Dunaju s strani zunanjih zaveznikov. Pojasniti je potrebno, da se v "študentovski" varianti pojavi verz "le gor, le gor, svitli cesár!", ki bi to varianto lahko umestil tudi v čas drugega obleganja, saj v času prvega obleganja Ferdinand I. še ni imel cesarskega naslova. Naslov bi mu lahko pripisali tudi kasnejši ljudski pevci. "Študentovska" varianta, kjer so ti omenjeni kot "šolarji", je lahko izvorno prav iz študenstkih vrst, ki so v neorganizirani obliki za orožje sposobnih meščanov sodelovali pri branitvi Dunaja že pri prvem obleganju (1529). V drugem obleganju (1683) pa so s profesorji sestavljali pomožen oddelek 700 mož (Kumer 1997, 79).

**SLIKA 4.2:** Pesmi z namenom opogumljanja vojakov so v slovenski zgodovini redke. Odlomek iz Vodnikovega uvoda v Pesmih za brambovce iz leta 1809.



Vir: Klobčar (2007, 2).

#### 4.1.5 LAVDON ZAVZAME BEOGRAD / STOJI, STOJI TAM BELI GRAD

Območja: "Celjski okraj" (Štajersko), Podgradje pri Ljutomeru (Štajersko), Žižki (Prekmurje), Selo pri Vodicach (Gorenjsko), območje škofjeloškega narečja (Gorenjsko), Kamnik (Gorenjsko), Trojane (Gorenjsko), Ihan (Gorenjsko), Okrog v Tuhinjski dolini (Gorenjsko), Ig pri Ljubljani (Dolenjsko), Cerčno (Primorska), Novo mesto (Dolenjsko), okolica Tržiča (Dolenjsko), Velika Žalna (Dolenjsko), Retje v Loškem Potoku (Dolenjsko), Dane pri Ribnici (Dolenjsko), Viševak v Loški dolini (Notranjsko), Kranjsko, Podzemelj (Bela krajina), Podgora – Dobre Polje (Dolenjska)

Variante zapisali: Stanko Vraz (pred 1839), Anton Breznik (ok. 1899), Franc Kramar (23. okt. 1909), Josip Kocijančič (pred 1876), Ivan Kokošar (pred 1887), Gabrijel Majcen (pred 1888), Ludvik Kuba (med 1880 in 1890), Anton Čadež (ok. 1898), Janko Žirovnik (1881-1901), Franc Zacherl (napev) in I. Lipovec (1907), Alojzij Kranjc (1907), Franc Kramar (31. julij 1910), Fran Marolt, GNI (ZK, MŠ, VV); (25. september 1956, 24. marec 1957, 29. oktober 1957, 5. april 1961, 7. marec 1962, 30. maj 1966), Matevž Ravnikar (pred 1838), Janko Barle (pred 1888), J.S. (pred 1891), Franc Kramar (22. januar 1911)

- |   |   |
|---|---|
| <p>1. <i>Oj stojaj, stojaj Beligrad!<br/>Za gradam teče rdeča kri,<br/>za gradam teče rdeča kri,<br/>de b gnala mlinske kamne tri.</i></p> <p>2. <i>Tam Lavdon vajvoda stoji,<br/>krvavi meč v rokah drži.<br/>On hoče meti Beligrad<br/>in turško vojsko dokončat.</i></p> <p>3. <i>Ošaben Turk se mu smeji<br/>in Lavdonu tok govori:<br/>»Si prišel mene ti čestit,<br/>al prišel si zajce lovit?«</i></p> | <p>4. <i>»Ne pridem jez zajce lovit,<br/>al prišel sim tebe čestit:<br/>s svinčanim kuglam te škropil<br/>in s črnim pulfram bom kadil.«</i></p> <p>5. <i>Cesarske pukše pokajo,<br/>se turske gospe jokajo,<br/>cesarski bombe mečejo,<br/>se Turki z grada vlečejo.</i></p> <p>6. <i>Glej, tok mogočen Lavdon je<br/>premagal vse sovražnike<br/>in dokler Beligrad stoji,<br/>naj slovo Lavdonu slovi!</i></p> |
|---|---|

---

Vir: Klobčar (2007, 28) in Kumer (1997, 82-95).

Pesem je zapisana v 26 variantah (Kumer 1997, 82-92), obstaja tudi t.i. –B zapis, ki pa je po nastanku in zapisu novejša pesem, nastala iz kasnejšega nemškega prevoda. Pesem slavi zavzetje Beograda izpod turškega jarma s strani avstrijskega vojskovodje Gideona Laudona<sup>9</sup> (1716-1790) leta 1789. (Klobčar 2007, 28) Peta varianta pesmi je v vojaško-zgodovinskem vidiku pomembna predvsem zaradi (delne) skladnosti z dejanskimi dogodki. V noči med 10. in 11. septembrom je bil zgrajen pontonski most čez Savo (ne Donavo, kot je zapisano v pesmi), ki je omogočil avstrijski vojski prehod na južni breg. Turška vojska se je kljub

---

<sup>9</sup> Ernst Laudon, avstrijski feldmaršal, \* 2. februar 1717, † 14. julij 1790.

precejšnjim zalogam hrane in streliva vdala 8. oktobra, vsega skupaj po treh tednih obleganja. Osvojitev Beograda je povzročilo širitev letakov z vsebino pesmi o junaku Laudonu (Kumer 1997, 84-92). V tem obleganju sta bila udeležena tudi dva polka kranjskih vojakov. Pehotni polk Thurn je odkorakal iz Ljubljane 23. maja 1787 in se v Ljubljano vrnil po zavzetju Beograda, 7. oktobra 1790. Pehotni polk Reisky je odkorakal iz Gorice maja 1787, njegov 3. bataljon pa se je vrnil v Trst junija 1790 (Švajncer 1992, 67).

#### 4.1.6 ZAKLJUČKI ANALIZE VOJAŠTVA V JUNAŠKI IN ZGODOVINSKI PRIPOVEDNI LJUDSKI PESMI

Analizirani primeri junaških in zgodovinskih pripovednih ljudskih pesmi imajo stičišče predvsem v vsebinskem delu, ki predstavlja izrazito črno-belo varnostno oziroma vojaško situacijo, v kateri je živelo slovensko prebivalstvo v obdobju od 15. do 18. stoletja. Stališče, ki ga zavzemajo analizirane pesmi *Stoji, stoji tam Beli grad, Turki pred Dunajem, Bitka pri Sisku* in podobna *Turek presoja nasprotnikovo vojsko* (Kumer 1997, 96-97), je predvsem bodritev in opogumljanje življa za boj s Turki. V pesmih je večkrat uporabljena naveza na osebo – junaka (Ravbar, Laudon), ki naj bi bil zgled in v (pretiranem) smislu razlog za pretekle zmage. Tako je mogoče sklepati, da so te pesmi motivacijskega in mobilizacijskega značaja. Zaradi aktualnosti vpoklica in sledečih bitk, ki jih opevajo se te pesmi ne bi uspele ohraniti v pevskem izročilu, če ne bi bilo zgodnjih zapisov. Na koncu je potrebno omeniti še junaško pesem *Deklica vojak na preizkušnji* (Kumer 1997, 59), ki izraža predvsem emancipacijo ženskega spola in je ni nujno potrebno jemati v okviru služenja vojaške obveznosti, ki jo v pesmi namesto očeta prevzame nase Lenčica, ampak jo je mogoče razumeti v širšem smislu kot poskus spremembe delitve dela med spoloma v takratni družbi. Prav nezaslišanost, da je lahko tudi ženska pogumna in s tem junakinja,

*S klobukom maha v slovo in se smeje  
na ves glas: "Ste imeli ujeto ptičico,  
pa niste znali držat jo!"*

Vir: Slovenske ljudske pesmi I (1997-98, 59).

je zaključni nauk pesmi, ki ga lahko vsaj danes interpretiramo kot potlačeno in tako zeleno

enakopravnost moškega in ženskega spola ne samo v vojaškem poklicu ampak tudi na ravni celotne družbe.

## **4.2 ANALIZA LJUBEZENSKE LJUDSKE PESMI**

Ljubezen je univerzalni pojem, je ena bistvenih komponent, ki definira človeštvo in se kot taka pojavlja pri vseh ljudstvih, v vseh obdobjih, ne glede na rasno pripadnost, narodnost ali vero. Ljubezen kot motiv ali vsebinsko bistvo je tako prisotna v lirskih in pripovednih pesmih, kjer je poudarjen dramatični (zunanji) dogodek.

Zastopanost vojaške tematike in motivov v ljubezenski pripovedni ljudski pesmi je najbolj evidenten pojem usodne ljubezni, ki pomeni že vnaprej na propad obsojeno ljubezen med deklico in fantom – vojakom. V ospredju je idealizirana podoba čustvene naklonjenosti dveh posameznikov, kot je tudi idealizirana zunanja in notranja podoba predvsem junakinje, ki predstavlja zaradi svoje lepote objekt poželenja, je tudi moralno in značajske nepokvarjena ali neopredeljena vse do nastopa zunanjega dejavnika. Zunanji dejavnik, najznačilnejši in najpomembnejši – vojna, tako preko vpoklica usodno vpliva na ljubezensko razmerje dveh akterjev, ki tako več ne moreta občutiti fizične bližine eden drugega in lahko le preko svojega spomina podoživljata skupno preteklost v upanju na združeno prihodnost. Uporaba kontrastnih motivov ljubezni in vojne na vsebinski ravni ljubezenskih pripovednih ljudskih pesmi izraža odpor do vpoklica v vojsko. Vojna je tako rušilec ljubezni, ki usodno poseže v življenje dveh posameznikov. Analiza bo pokazala, če je mogoče pričakovati, da ljubezenske pripovedne ljudske pesmi zavračajo služenje v vojski, tako na osebni ravni kot tudi širše, na narodno-zgodovinski, v smislu odpora slovenskega naroda, da se bori za tujo krono.

V analizo bosta zajeta dva primera pesmi z izrazitim ljubezenskim motivom, ki hkrati označuje tudi motiv vojn in s tem slovesa.

## 4.2.1 NA OČEH SE POZNA, DA SI SE JÓKALA

Območje prvega zapisa/posnetka: Apače, Podjuna

1. *Sn<sup>u</sup> oči sem d<sup>u</sup>obuv pisemce  
od moje te prave lubice,  
da bi mev dr<sup>u</sup>eve k jōj iti,  
troštuvat joj srce.*
2. *O kaj je tebi, lubica,  
o da si tako žalostna?  
Tebi se ja na očeh pozna,  
da si se jokava.*
3. *Saj se še nisem jokava,  
saj nisem še sovz pretōkava,  
saj se še nisem, se šele bom,  
k tebe več vidva kne bom.*
4. *O ti si mene oblubuva,  
da boš koj mene lubuva,  
sedaj pa vidim pobič sam,  
da sem biv golufan.*
5. *Sem pa v Celovci na vahti stav,  
pr tabe je ži an druji spav.  
Kumaj sem st<sup>u</sup>orav marša dva,  
meva si drujega.*
6. *Pozimi pa rože nič prav ne cveto,  
oh kaj le kej z an pušelj bo?  
Pušel pa m<sup>u</sup>ora biti prav,  
k bodem svovo jaz jemav.*
7. *Za polič vina bom še dav,  
kadar bom pobič na pot se podav,  
da bom prijatelom napiv,  
ko bom jim dōčvo zročiv.*

---

Vir: Kumer in drugi (1998, 92).

*Na očeh se pozna, da si se jókala* je v primerjavi s *Preden odideš, pridi mi povedat* na sporočilni ravni povsem obrnjena, saj fanta ne žalosti sam odhod med vojake, ampak objokuje nezvestobo svoje ljubezni:

*Sem pa v Celovci na vahti stav,  
pr tabe je ži an druji spav.  
Kumaj sem st<sup>u</sup>orav marša dva,  
meva si drujega.*

---

Vir: Kumer (1998, 92).

Podobna tema je prisotna v pesmi *Pozimi pa rožice ne cveto* (Kumer 1998, 93-96), ki je v prvih treh kiticah perspektivna inverzija pesmi *Na očeh se pozna, da si se jókala*, saj je péta s strani deklice, ki za fanta dela pušelj in obžaluje odhod fanta, ki jo bo verjetno pozabil in imel drugo. V obeh pesmih je torej prisoten motiv vsiljene distance in nezaupanja, ki rezultira v nesrečni ljubezni. Vsekakor sta pesmi nastali v obdobju po uvedbi vojaške obveznosti, ki je bila sprva dosmrtna. Tako je mogoče še razložiti bojazen akterjev v pesmih, ki ne pričakujejo

(hitre) vrnitve ljubljenih in tako predvidevajo, da bodo morali začeti znova.

#### 4.2.2 PREDEN ODIDEŠ, PRIDI POVEDAT

Območje prvega zapisa/posnetka: Večna vas, Podjuna

- |   |  |
|---|--|
| 1. <i>Ko boš fantič na vojsko šaw,<br/>pridi mi povedat,<br/>da ti bom pomagala<br/>punkalček navezat</i> | 3. <i>Ko boš pa nazaj pršew,<br/>pridi mi povedat,<br/>da ti bom pomagala<br/>punkalček razvezat.</i>  |
| 2. <i>Punkelček navezala bom,<br/>milo se jokala bom,<br/>ker te ne boj videle<br/>več moje oči.</i>      | 4. <i>Punkalčekrazvezala bom,<br/>sladko se smejala bom,<br/>ker te bodo videle<br/>spet moje oči.</i> |

---

Vir: Kumer (1998, 91).

Pesem govori o fantu in deklici, ki ju loči fantov odhod med vojake. Vsebinsko pesem ni vezana na določeno obdobje, saj ne omenja kakšnega specifičnega vojaškega spopada ali kakšnega drugega zgodovinskega mejnika. *Preden odideš, pridi mi povedat* bi lahko označili kot pesem z optimistično sporočilnostjo in hrepenenjem po boljši prihodnosti, saj prvi dve kitici opisujeta odhod mladega vojaka in s tem slovo, v zadnjih dveh kiticah pa je nakazana (željena) vrnitev fanta in s tem ponovna združitev. Vsebinsko izjemno podobna pesem, ki govori prav tako o slovesu in dobrih željah, ki jih mlademu vojak namenja njegova ljubljena je *Rada bi šla za njim*, ki izvira iz Suhe in jo je prvi zapisal Jurij Lulek (Kumer 1998, 98).

#### 4.2.3 ZAKLJUČKI ANALIZE VOJAŠTVA V LJUBEZENSKI LJUDSKI PESMI

Ljubezenska pripovedna ljudska pesem za analizo vojaštva v slovenski ljudske pesmi kot celovita kategorija ni bistvena, pomembno pa je opredeliti motive v ljubezenski pripovedni ljudski pesmi, ki se ponavljajo v skupini vojaških ljudskih pesmi. Najpogostejši motivi, ki prehajajo iz skupine ljubezenskih pripovednih ljudskih pesmi v vojaške ljudske pesmi, so motivi (ne)izrečene ali neizživete ljubezni, odhoda v vojašnico, (ne)zvestobe, vrnitve iz vojske in smrti. Prav zaradi številnih vojaških ljudskih pesmi, v katerih se pojavljajo



ljubezenski motivi, je potrebno ljubezenske pripovedne ljudske pesmi omeniti kot posebno skupino, katere motivne in vsebinske značilnosti prehajajo v osrednjo (za analizo najpomembnejšo) skupino vojaških ljudskih pesmi.

## **5 SLOVENSKA VOJAŠKA LJUDSKA PESEM**

### **5.1 SLOVENSTVO V VOJAŠKI LJUDSKI PESMI**

V zakladnici slovenskega ljudskega izročila zasedajo vojaške pesmi precejšen delež, tako v kvantitativnem kot tudi kvalitativnem smislu, saj so spomeniki vseh preizkušenj, ki jih je slovenski narod doživel na poti vse od knežjega kamna pa do zaključka prve svetovne vojne, ki še vedno ni prinesla lastne države. Mogoče lahko predvidevamo, da Slovenci prav zaradi naselitve na izrazito pomembno tranzitno ozemlje, ki je občutilo prehode številnih vojsk z zahoda proti vzhodu in obratno poleg skoraj neizbežne zgodovinske determiniranosti na "tujo krono" ter razcepljenosti na različne dežele znotraj večnarodne države, domoljubje opredeljujemo drugače kot drugi narodi, ki so uspeli lastne države ustanoviti že veliko prej. Domoljubje, kot ga pojmujejo drugod po Evropi, npr. v starih monarhijah (Švedska, Danska, Belgija), se na Slovenskem še "ni prijelo", saj Slovenci (pre)dolgo nismo imeli možnosti živeti v skupni državi, ki bi vključevala vse slovenske dežele. Tako nimamo tradicije, po kateri bi se domoljubje navezovalo na homogeno zaključeno enoto – državo, ampak se navezuje predvsem na narodno identiteto in lokalno skupnost, v kateri je vsaka posameznica in posameznik odraščal(a). Domoljubje tako označuje navezanost na družino, domačijo, vrstnike, lokalno skupnost in širšo regijo. V tem pogledu je v Slovencih še posebej vidno domotožje, ki se kaže v številnih pesmih o domači deželi, krajih in ljudeh, ki so zastopane v praktično vseh skupinah ljudskih pesmi, vse od pripovednih, ljubezenskih, svatovskih, obsmrtnicah, kolednicah, pivskih, nabožnih, otroških in nenazadnje vojaških ljudskih pesmih, kjer je samo hrepenenje po domu, materi, ženi, ljubici najbolj evidentno.

## 5.2 SPLOŠNO O VOJAŠKI LJUDSKI PESMI

Bi bilo napačno predvidevati, da tako resnično domoljubnih in borbenih pesmi Slovenci ne poznamo? Analiza v naslednjih poglavjih bo pokazala, če je temu res tako. Vsekakor lahko predvidevamo, da se prav zaradi razdrobljenosti slovenskega naroda pod številne grbe in zastave, slovenski vojaški obveznik ali najemnik nikoli, vse do osamosvojitvene desetdnevne vojne, neposredno ni boril za lastno državo. Vseeno bi bilo napačno trditi, da smo se Slovenci skozi zgodovino borili izključno za tujo gospôdo, njihove interese in kaprice, saj so slovenski vojaški obvezniki in najemniki, npr. v času turški vpadov, branili svojo Kranjsko, Štajersko ali Notranjsko s tem, ko so se spopadali s turškimi vojskami na območju Hrvaške in Bosne, več tednov marša od doma, tako je ostala domača zemlja rodovitna, imetje nedotaknjeno, ljudje pa živi. Mogoče je sklepati, da se je slovenski vojaški obveznik kljub odporu do vojaške suknje, ki je zanj lahko pomenila veliko prekinitev vsakodnevne rutine in življenjskih prioritet, zavedal nujnosti in potrebe, da le na tak način obvaruje svoj dom in bližnje pred (novimi) tujimi zavojevalci.

## 6 ANALIZA PRIMEROV VOJAŠKE LJUDSKE PESMI

Vojaško ljudsko pesem je zaradi preglednejše in učinkovitejše analize mogoče razdeliti na dva sklopa. Prvi sklop vključuje vojaščino, kot “novačenje od časa najemniških vojsk prek vpoklicov po uvedbi splošne vojaške obveznosti do prve svetovne vojne, pesmi o nekdanjih vojaških skrivačih, o razpoloženju fantov ob odhodu na služenje vojaškega roka, o prijetnih in neprijetnih straneh vojaškega življenja, o bojazni zaradi preteče smrti na bojnem polju ipd.” (Kumer 1992, 7). V drugi sklop so vključene “pesmi, ki pomenijo odmev ljudskega izročila na nekatere vojne, ki so posredno ali neposredno prizadevale Slovence od začetka 18. stoletja pa preko Napoleonovih pohodov in bojev v Italiji do okupacije Bosne 1878” (Kumer 1992, 7). Kasnejše dogajanje v obdobju prve svetovne vojne za analizo ni signifikantno. Obdobje druge svetovne vojne bo zajeto v posebnem šestem poglavju, saj narava takratnih “narodnih” pesmi zahteva natančnejše definiranje tako pri podobnostih kot razlikah z vojaško ljudsko pesmijo iz preteklih stoletij.

V glasbenem okvirju je potrebno poudariti še “preprostost” vojaške pesmi, ki jo je, tako kot vse ostale skupine ljudskih pesmi, mogoče zapeti enoglasno ali večglasno. Ritmično in melodično ni mogoče vojaške ljudske pesmi ločiti od ostalih skupin, tako kot je tudi sam način izvajanja vojaške ljudske pesmi prepuščen samim pevcem. Tudi analiza se bo osredotočila na samo vsebino in zgodovinsko umestitev posamične pesmi in ne toliko na tehniko petja pesmi, območja izvora, kot tudi ne poglobljeno na vse variante (označene v abecednem zaporedju A, B, C, D ...) posamične pesmi, ki ne pripomorejo k vsebinski obogatitvi. Za lažjo interpretacijo vsebine bodo pri vsaki pesmi navedeni osnovni muzikološko-folkloristični podatki, kot je datum zapisa in okvirni datum nastanka posamične pesmi, če je ta znan.

## 6.1 NAJEMNIŠTVO IN NOVAČENJE

Novačenje vojakov je potekalo na Slovenskem vse do konca 18. stoletja. Ponavadi je oficir s svojim pribočnikom ali nekaj vojaki hodil po mestu in razglašal, da nabira vojake za svoj polk<sup>10</sup>. Za služenje so se odločali predvsem mladi fantje, ki so v vojski videli izhod v sili, prepričala jih je slavnostna vojaška oprava ali pa so želeli služiti pod kakšnim že izkušenim in zmagovitim poveljnikom (Švajncer 1992, 66). Novačenje v najemniške vojske ni potekalo samo preko razglasa, ampak se je glede na potrebe deželnega gospoda in kriznih razmer novačilo tudi z verbalno sugestijo, ukanami, kot je opitje mladih fantov, in fizično silo.

---

<sup>10</sup> Polk je vojaška enota. Praviloma je sestavljen iz 3-5 bataljonov, kar pomeni med 2.000 do 6.000 vojakov. Ime »polk« je povzeto iz ruščine.

## 6.1.1 PIJAN SE V ŽOVD ZAPISAL

Kraj prvega zapisa: Kranjsko /A, Okolice Škocjana (Dolenjsko) /B, Zagorica/Dobropolje (Dolenjsko) /C

1. *Pijanost je zares  
nemarnost,  
oh, nikoli prav ne stri,  
mene ona zapeljala  
ino več družih ljudi.*
2. *Bil sem se sromak  
vpijanil,  
de sim se zapisal v  
žold<sup>11</sup>,  
svoji ljub sim kljubi  
storil  
sebi k veliki žalosti.*
3. *Jez bi ne tel nič žalváti,  
ko bi bil na leta dan,  
pa sim dal se zapisáti  
večno u soldaški stan.*
4. *Nisim hotel pobeč bógat  
oča ino matere,  
zdaj pa moram pobeč  
bógat  
boben kralja španskiga.*
5. *Nisem tel doma ležáti  
v svoji beli posteljci,  
zdaj mi je na straži stati  
na pokrajni ogerski.*
6. *Nisim hotel kruha jesti  
iz pšenice rúmene,  
zdaj ga moram pobeč jesti  
iz te turške sórcice.*
7. *Lé-sem, lé-sem, oča, mati,  
de vas bom lepó objel,  
k,yam ne morem se podati,  
tukaj bom slovó uzal.*
8. *Tukaj mi soldaški šolni  
k,nogam permerzújejo,  
tri deklíči, žalost polne,  
me doma zabljújejo.*
9. *Oh, le-tá opisan boben<sup>12</sup>,  
bode moj ta-velki zvon,  
bodo mi zvonili óbenj,  
kadar jez umiral bom.*
10. *Mene sveče posvetile  
bodo svetle sablice,  
puše rísance kadile  
bodo mi kadilnice.*
11. *Le-ti črni uranóvi  
bodejo pogrebci mi,  
me raznesli na kosóve  
na pokrajni ogerski.*
12. *Vsaj tovaršov Bog se smili,  
varuj vedno vas zvestó,  
da zame bote molili,  
ko vā črno grem zemljó.*

---

Vir: Kumer (1992, 26-28).

V obdobju najemniških vojska so bili mladi fantje največkrat žrtve spretnih novačev, ki so vojaško službo prikazovali kot zanimivo in razburljivo pustolovščino, kjer je mogoče dobro zaslužiti. Tako je bil marsikateri fant pripravljen domač, večinoma rutinski kmečki vsakdan zamenjati za prodano iluzijo o bleščeči vojaščini. Vendar pa se vseh le ni dalo prepričati z besedami. Tako so se v takrat dosmrtno trajajočo vojaško službo, opiti od alkohola, vpisali številni mladi fantje, ki jih je naslednje jutro čakala življenjska streznitev. V tej varianti (A) je v enajsti kitici še posebej izstopajoča beseda “ogerski”, ki nakazuje, da se slovenski fantje niso borili izključno za deželnega gospoda, ampak za tistega, čigar najemno pogodbo so podpisali. Obe preostali varianti, (B) in (C), se strukturno sicer razlikujeta po manjšem številu

---

<sup>11</sup> najemniška vojska

<sup>12</sup> vojaški boben s progami

kitici (A:12, B:6, C:4), a vsebinsko ne predstavljata zgodovinsko relevantnih sprememb in zanimivosti (Kumer 1992, 26).

## 6.1.2 SKESANI PROSTOVOLJEC

Kraj prvega zapisa: Moravče (Gorenjska)

- |  |  |  |
|--|--|--|
| 1. <i>Prelepa moravska fara,</i><br>/: ti na Kranjskem nimaš para!<br>:./        | 7. <i>Drugim migal sem takó,</i><br>/: Micko sãm imel svojó. :./                                     | 13. <i>Oh, preljuba Mati božja</i><br>/: iz prelepih ti Moravč! :./        |
| 2. <i>Cerkev je svetga Martina,</i><br>/: dva rudeča turna íma. :./              | 8. <i>Ko smo béro pobiráli,</i><br>vselej smo za vino dali<br>za zidam pãr Škafarji.                 | 14. <i>Kólkrat sãm krog tebe tekel,</i><br>/: te u židan kril oblekel! :./ |
| 3. <i>Pobeč sãm v Moravčah</i><br>služil,<br>/: pãr moravkãm mežnarji. :./       | 9. <i>Potlej sãm v Ljubljani se vdinjal</i><br>/: za fanta pekovskega. :./                           | 15. <i>Osem luč sem ti pãržgal,</i><br>/: Jezusa v naročje dal. :./        |
| 4. <i>Mene so ljubíl neznan,</i><br>fajmošter ino kaplan<br>ino tudi mežnar sam. | 10. <i>Krog žolnirji<sup>13</sup> so hodili</i><br>/: pa na pisan boben bíli. :./                    | 16. <i>Zdaj te moram zapustiti,</i><br>/: v daljne kraje potegniti. :./    |
| 5. <i>Tud me je močno ljubíla</i><br>/: Škafarjeva Micika. :./                   | 11. <i>Men veselje so dajáli,</i><br>/: gvant <sup>14</sup> žolnirski pãrmerjáli. :./                | 17. <i>Kdaj bom od sodatov preč</i><br>/: mogel h tebi spet pãrteč? :./    |
| 6. <i>Kadar luči sãm prižigal,</i><br>/: vselej sãm dekletam migal. :./          | 12. <i>Da sãm se vã žold zapisal,</i><br>/: pod banderce <sup>15</sup> rájtarsko <sup>16</sup> . :./ |  |

---

Vir: Kumer (1992, 29).

Pričujoča pesem ima zgodovinsko podlago in je mogoče njen izvor povezati s cerkvijo sv. Martina v Moravčah. Vsebinsko govori o mladem fantu, ki je v prvi polovici pesmi navidezno srečen in poln življenja, *vselej sãm dekletam migal, vselej smo za vino dali*. Vendar pa se na šolanju v Ljubljani odloči, predvsem na podlagi privlačnosti vojaške uniforme, “gvant žolnirski pãrmerjáli” za služenje v konjenici. Odločitev v zadnji kitici obžaluje in se z nostalgijo spominja domače fare, *Kdaj bom od soldatov preč /: mogel h tebi spet pãrteč :/* (Kumer 1992, 26).

---

<sup>13</sup> obleka

<sup>14</sup> najemniški vojaki

<sup>15</sup> zastava vojaške enote

<sup>16</sup> konjeniško

### 6.1.3 NOVAČENJE

Kraj prvega zapisa: Junska dolina (Koroška)

5. *Nesrečen je bil tisti dan,  
k stopil sem v vojaški stan!  
Pome prišli  
so štiri,  
soldatje so bili.*
6. *Mušketi dol postavljajo  
noj mene s seboj spravljajo:  
»Kaj se boš umikal?  
Saj se to bo šikal  
soldaški stan!«*
7. *Mušketi na ramo denejo  
noj mene s seboj ženejo  
proti Libelan,  
viši kapetan  
cesarskemu.*
8. *Tak nam Liblan govori:  
»Bog nam daj takih ljudi!  
Mi bi se štimal  
proti general  
cesarskemu.«*
9. *»Fantič moj, bod ti vesel,  
vojaški kruh si že prevzel.  
Ti ga boš vživljal,  
po svetu se vbijal,  
dokler boš živ!«*

---

Vir: Kumer (1998, 307).

**Slika 6.1:** Najemniški vojaki v taboru. Lesorez iz leta 1505.



Vir: Švajncer (1992, 41).

Zanimivo zgodovinsko dejstvo iz časa najemništva je, da so lahko najemniki s seboj vzeli tudi svoje žene in ljubice, za kar so se pogosto tudi odločali vse do 19. stoletja, ko je to bilo odpravljeno. Prav ta odhod žensk skupaj z možmi, ljubimci, je zajet v pesmi *Dekle pojde v žovd za njim* (Kumer 1992, 59-63) in *Ljubga odkupila bom* (Kumer 1992, 64-65), ki v varianti zapisani v Motniku na Gorenjskem omenja tudi možen odkup od vojaške obveznosti, ki je veljal vse do leta 1866. V pesmi je vsota odkupa najverjetneje pretirana, saj je bilo za odkup potrebno odšteti vsoto vzdrževanja nadomestnega najemnika, ki pa vsekakor ni bila tako visoka:

*“Kera voče lepga fanta imet,  
Mora zanga dnarce štet.”*

*“Jaz vočem lepga fanta imet,  
Tud vočem zanga dnarce štet.”*

*Odštela bom sto taužent kron,  
Da šolcna dobila bom.”*

Vir: Kumer (1992, 64-65).

## 6.2 UVEDBA SPLOŠNE VOJAŠKE OBVEZNOSTI

Splošna vojaška obveznost se je pričela z letom 1771, še pred tem pa je cesar, predvsem zaradi velikih potreb v 18. stoletju (avstrijska nasledstvena vojna 1740-1748, sedemletna vojna 1756-1763 in bavarska nasledstvena vojna 1778-1779) in dolgotrajnosti mobilizacije, razdelil dežele na okraje in pričel s popisom prebivalstva za vojaške namene. Ker so bili naborni okraji stalni, so polki, ki so izhajali iz teh okrajev, bili nacionalno homogeni in se je v njih uporabljal domači jezik. To so bili Notranjeavstrijski pehotni polk št. 13, ustanovljen 1630 z imenom Baden-Baden, Kranjski pehotni polk št. 43, ustanovljen leta 1715 (ukinjen 1809), imenovan Wallis in Štajerski pehotni polk št. 45, ustanovljen 1682 (ukinjen 1809), imenovan Trautsmannsdorf (Švajncer 1992, 66).

## 6.2.1 PRI VOJAKIH SABLJICO, DOMA LJUBICO

Kraj prvega zapisa: Večna vas (Koroška)

- |  |   |
|--|---|
| 1. <i>Nekdaj u starih časih<br/>je res prav lušno blo,<br/>v gostilno sem zahajaw<br/>in vince piw sladko.<br/>pa komaj sem si dečvo zbraw,<br/>že cesar mi je pošto daw,<br/>boš moraw dekle zapustit,<br/>cesarja služit it.</i> | 2. <i>Tri l'eta so minila,<br/>sam hauptman mi je djaw:<br/>»Doma boš moraw iti,<br/>jast urlaub ti bom raw.<br/>Oj fantič ti moj, oj fantič mlad,<br/>kako si b'ew an fajn soldat,<br/>poprej so sukaw sablico,<br/>zdaj boš pa ljubico.</i> |
|--|---|
- 

Vir: Kumer (1998, 311).

Pesem obsega dve kitici, ki pa se vsebinsko navezujeta in oklepata vojaško tematiko s preteklostjo, ki obsega čas pred vstopom v vojsko *nekdaj u starih časih* in napoved prihodnosti *poprej si sukaw sablico, zdaj boš pa ljubico*. V pesmih *Spomlad prihaja, vse živi* (Kumer 1992, 66-70), *Pomlad nam fantom žalost stri* (Kumer 1992, 70-74), *Velika noč se približuje* (Kumer 1992, 74-75) in *Jeseni soldatom grem* (Kumer 1992, 76-77) je nazorno prikazan tudi čas naborov, ki so bili v začetku v spomladanskem času (kasneje jesenskem) in so tako pomenili na splošno žalosten čas:

*Preljubi bratje in sestré,  
podajmo si desné roké,  
mené polijejo solzé,  
ker moram lóčit se.*

---

Vir: Kumer (1992, 66-70).



## 6.2.2 PRI LJUBICI ULOVLJEN

Kraj prvega zapisa: Cerovc (Štajerska) /A, Tešanovci (Prekmurje) /B, Šalovci (Prekmurje) /C, Bistrica na Zilji (Koroška) /D,

1. *Nicoj so pajbe<sup>17</sup> v žud<sup>18</sup> lovili,  
po toti fari se vsi poskrili.  
Či se enkrat poskrijete,  
pa drugokrat prav pridete.*
2. *Al mene so nicoj vlovili,  
pri moji ljubi me dobili.  
Premóčno so me zvezali,  
v en beli grad odégnali.*
3. *Tam toti so obleč<sup>19</sup> mi slekli,  
soldačkoga so mi oblekli,  
belo sukno oblečeno,  
svetlo sablo pripasano.*
4. */: Tam mogel sem na vahti<sup>20</sup> stati  
in svoj živót premislováti :/*
5. *Za ménoj pa so prišli pajbi,  
so v drugem me obleči najšli:  
belo sukno oblečeno,  
svetlo sablo pripasano.*
6. *Jas pá bom drobno pismo pisal  
in svojemu ga oči pósral,  
ja, svojem oči, materi  
in mojej ljubi cártanoj.*
7. *Al da so oča pismo brali,  
nemilo mato se jokáli.  
Ne jočte, mati, se zato,  
naj seka mojo se telo.*
8. *»Ah, kaj se ne bi jaz jokala,  
kak neko nočko sem se spala!  
Žalostno moje je srce,  
da né znam, kam mi dete gre!«*

---

Vir: Kumer (1992, 30-33).

Pesem najverjetneje izvira iz obdobja najemniških vojsk, še natančneje opisuje dogodek prisilnega novačenja, ki se je na Slovenskem tudi dogajalo. Možno je tudi, da je pesem kasnejšega izvora iz leta 1771, ko se je uvedla splošna vojaško obveznost in se je dezertarje lovilo. Opisana bela uniforma je bila v avstrijski vojski v veljavi od srede 18. stoletja do leta 1886, sabljo pa je imel vsak vojak v letih od 1765 do 1798. (Simoniti 1991) Kot zanimivost, predpis iz 18. stoletja je zahteval, da vojaki svoje lase ali lasulje pudrajo (pobelijo), oziroma tako kot v vojaški pesmi fant sprašuje ljubico, če ga bo čudno videti z njegovo *glavico poštúpano*. (Kumer 2002, 163) Vojaška oprava tistega časa je bila še natančneje opisana v verzih ljubezenske pesmi *Zvestoba ljubice poplačana*:

*Mimo pa pride en lep soldat,  
ves je v žnorah, ves je zlat.*

Vir: Golež in drugi (1998, 382).

---

<sup>17</sup>fante

<sup>18</sup>najemniško vojsko

<sup>19</sup>obleko

<sup>20</sup>straži

Žnóre so trakovi, s katerimi so do leta 1751 okraševali vojaške uniforme, ko so bile dovoljene samo za generalštabne častnike (Kumer 2002, 163).

Podobne motive in vsebino je mogoče zaslediti še pri pesmi *Prišli so po njega biriči in Ubežnik iz Ljubljane* (Kumer 1992, 30). Slednja je vsaj po vsebini sodeč, nastala na Koroškem v času, ko je imela civilna sodna oblast zakonsko moč, da s silo privede v vojsko vse za to izbrane fante. Beseda "Francoza" je bila dodana kasneje glede na takratne aktualne dogodke. Zadnjo pesem lahko umestimo v 18. stoletje s praktično enako tematiko skrivanja pred vojsko in oblastmi (Kumer 1992, 30). Zaradi različnih variant zapisov pesmi, ki izvirajo iz treh severo-vzhodnih slovenskih dežel, Štajerske, Prekmurja in Koroške je mogoče sklepati, da je ta pesem geografsko značilna za ta območja, ki so po legi najbližja avstrijskim deželam. Varianta, ki najbolj izraža odpor do služenja v deželni vojski, je varianta A, ki izvira iz Cerovca na Štajerskem, saj je v zadnji kitici odgovor matere na sinovo pismo:

*"Ah, kaj se ne bi jaz jokala,  
kak neko nočko sem ne spala!  
Žalóstno moje je srce,  
da né znam, kam mi dete gre!"*

---

Vir: Kumer (1991, 30).

Pesem izraža čustveno interakcijo med dvema akterjema, sinom in zaskrbljeno materjo, ki je precej pogosta v slovenskih ljudskih pesmih, saj simbolizira dom, zavetje in ljubezen.

### 6.2.3 SKRIVANJE NIČ NE POMAGA / PARŠLE SO NOVE NOVICE

Kraj prvega zapisa: Okolica Škocjana (Dolenjska) /A, Jastroblje v Tuhinjski dolini (Gorenjska) /B, Vransko (Štajerska) /C, Podlipovica pri Izlakah (Štajerska) /D, Begunje pri Cernici (Notranjska) /E, Uršna sela pri Toplicah (Dolenjska) /F, Bitnje v Bohinju (Gorenjska) /G, Jurna vas (Dolenjska) /H

1. *Prišli so nov paténtje<sup>21</sup>  
za možé in mlade fante:  
vsak bo moral bit soldat,  
naj je star že al pa mlad!*
2. *Eni so se močno skriváli,  
dost mraza so zavživáli,  
prav močno se skrivájo,  
pa vendar v roke pridejo.*
3. *Jaz se pa ne bom nič  
skrival,  
tukaj mraza ne bom  
užival.  
Saj vem, da ne bom  
odšel,  
saj vem, da bom v roke  
prišel.*
4. *Zdaj so nas v roke  
vdobili,  
prav trdó so nas vkleníli.  
Prav trdó nas vklénejo,  
v belo Ljubljano péljejo.*
5. *V belo Ljubljanco so na pripeljáli,  
na vestírengo<sup>22</sup> so na djáli.  
Prav močno vestírajo,  
pa vendar malo zbirajo.*
6. *Bele suknje smo dobili,  
pa nismo bli kontént ž njimi.  
Le-te suknje kmetiške  
so še zmiraj najbilj trdné.*
7. *Svitla sabla bo moja žena,  
ta bo z mano zaročena.  
Tako me bo objémala,  
da me bo kri oblivala.*
8. *Svitla puška bo moja ljuba,  
saj ne bo nobena druga.  
Tak me doli položí,  
saj me več gor ne zbudí.*
9. *En pisemce bom jaz pisal,  
očetu in materi ga pošiljal.  
Oče pisemce prebirajo,  
mati se milo jokajo.*
10. *Oče so pismice prebrali,  
mati so se milo jokáli:  
»Oh, preljubo dete moje,  
pod mojim srcem si rojeno.*
11. *Od mojega srca gor zrejšeno,  
Bog ve, kje boš umorjeno,  
al na polji, al na cesti,  
al Bog ve, v katerem mesti!«*

---

Vir: Klobčar (2007, 29) in Kumer 1992 (40-47).

Pesem obsega precejšnjo število variant, ki pa se pomensko ne razlikujejo. Pesem je najverjetneje nastala takoj po letu 1771, ko so se pričeli fantje primerni in določeni, skrivati pred vojaško obveznostjo. Časovno je mogoče opredeliti natančnejši datum nastanka predvsem zaradi uporabe določenih besed v pesmi, ki se navezujejo na dejanska zgodovinska dejstva. "Bele suknje smo dobili" nakazuje, da je pesem nastala nekje do leta 1868, ko so bele uniforme bile še v uporabi. Prav tako "Svitla sabla bo moja žena" nakazuje, da je pesem še starejšega izvora, saj so navadni vojaki imeli sablje le do leta 1798 (Kumer 1992, 40-47). Vsebinsko lahko omenimo še *Skrivat se je naveličal, Kaj si je naš cesar zmislu, Hudi glas iz*

---

<sup>21</sup> zakonski predpisi

<sup>22</sup> naborno preiskavo

*Gradca gre, Pršle so iz Gradca cajtinge*, ki vse vsebujejo oznanilo sprememb, t. i. novih patentov, ki so pomenili vpoklic določenih mladeničev iz deželnih okrajev.

#### 6.2.4 VSAK BO MORAL BIT SOLDAT

Kraj prvega zapisa: Okolica Celja (Štajerska) /A, Gradišče v Slovenskih goricah (Štajerska) /B, Zlatoličje pri Ptujju (Štajerska) /C

- |  |  |
|--|--|
| 1. <i>Kaj si je naš cesar zmislil,<br/>gor na listke je zapisov:<br/>Vsaki mora bit soldat,<br/>naj bo reven al bogat!</i>                     | 4. <i>Pukše nam bojo v roke djali,<br/>s šablami nas opasáli.<br/>To že vemo mi samí,<br/>da bmo mogli sekćirati<sup>26</sup>.</i> |
| 2. <i>V Celji amo se skupaj zbrali,<br/>proti Marburg<sup>23</sup> se podali.<br/>To že vemo mi samí,<br/>da bmo mogli maršćirati.</i>         | 5. <i>Ljuba ti si, celjska fara,<br/>ker si fante gor zredíla,<br/>kjer si fantiĉ rójen biv,<br/>Bog ve, kje boš smrt storív.</i>  |
| 3. <i>Pukše<sup>24</sup> bomo na rame djali,<br/>purŕl<sup>25</sup> bomo z nami peláli.<br/>To že vemo mi samí,<br/>da bmo mogli strélati.</i> | 6. <i>Ĉe na potu al na cesti,<br/>al morbíti v kakem mesti.<br/>Oh Marija zágorska,<br/>prosi za nas Jezusa!</i>                   |

---

Vir: Kumer (1992, 37-39)

*Vsak bo moral bit soldat* je pesem, katere prvi zapisi izhajajo s Štajerske, kar sicer ne izključuje rabe pesmi v drugih slovenskih deželah, ampak vseeno potrjuje najpogostješo rabo na obmoĉju Štajerske v času uvedbe splošne vojaške obveznosti leta 1771. Pesem v vseh variantah izraža precej negativen odnos do odhoda v vojsko. Pozitivnejši odnos do vojaškega služenja je mogoĉe zaslediti v peti in šesti kitici variante B, ki sta bili evidentno dodani kasneje s spojem druge in pete kitice pesmi *Ptiĉka priletela, vrh kasarne vsela*. Prehod verzov med pesmimi imenujemo *potujoĉi verzi*, ki se selijo med pesmimi na podlagi enakega veznega ritma predhodne oziroma sledeĉe kitice. Potujoĉi verzi so tako ena najznaĉilnejših sestavin ljudskega izraženja v pesmi (Kumer 2002, 51). Kot zanimivost je potrebno omeniti še varianto C, v kateri se ob mladem vojaku izmeniĉno pojavlja tudi dekliški glas, ki objokuje fantov odhod med vojake.

---

<sup>23</sup> Maribor

<sup>24</sup> puška

<sup>25</sup> smodnik

<sup>26</sup> vojaško uriti

Negativen odnos fantov do vojaščine iz tistega obdobja je viden v pesmih, ki odražajo za družbo pretresljivo uvedbo splošne vojaške obveznosti, evidentno v pesmi *Zbrani, da zapojo žalostno slovo*, kjer je vojaščina napovedana s prihodom rdečih oblakov, moški glas v pesmi pa se tolaži z mislijo na vsa vsakodnevna opravila in življenjske radosti, ki jih bo lahko počel ob vrnitvi domov (Logar 2000, 237). Pesem tako izraža realno družbeno stanje, ko so bili pretežno kmečkih opravil vajeni fantje odpeljani v dežele in kraje, ki jih drugače nikoli ne bi videli in so za nekatere postali tudi zadnji dom, saj so slovenske dežele pod poveljstvom tujih častnikov dale glede na svojo velikost in številčnost prebivalstva precej moštva. Leta 1775 je dala Koroška 25, Štajerska 90, Kranjska, Goriška ter Gradiška 45 rekrutov za dragonce<sup>27</sup>. V letu 1777 so Kranjska, Goriška in Gradiška same dale že 463 vojakov za pehotna polka Moltke in Thurn in 60 mož za konjenico. Številna diplomatska prerekanja in vojne, v katere so se zapletala zavezništva dežel in "Stara Evropa" na splošno, so zahtevala vedno več tako v življu kot tudi materialu. Tako so vojne, kot je bila Bavaraska nasledstvena vojna<sup>28</sup>, enormno povečale število poklicanih vojakov s Slovenskega. Za primer lahko navedem, da je v začetku leta 1778 morala Kranjska prispevati 248 vojakov za namene vozarstva, leto kasneje, ko so se potrebe zaradi vedno hujših bojev povečale, pa skupno kar 2744 mož. Praviloma so slovenske vojake razvrščevali v večnarodne polke z imeni poveljujočih, kot so bili pehotni polk Moltke, Thurn, Tillier, Durlach Langlois, Riese in Stein, pa konjeniški polki d' Ayassasa in Stara Modena, če naštejemo le nekatere, v katerih so bili večinoma rekruti s Koroške, Štajerske, Kranjske, Goriške in Gradiške. Ob koncu 18. stoletja so polki zaradi stalnih nabornih okrajev postali nacionalni, tako da so polki s Kranjske, Štajerske, Koroške in Primorske bili skoraj povsem slovenski in se je tako med vojaki lahko uporabljal slovenski jezik (Švajncer 1992, 66-67).

Tematsko lahko ob pričujoči pesmi omenimo še pesem *Na vojsko vsi morajo iti*, ki ima še posebej močan verski naboj in izraža vojakovo vdanost v usodo in vero v Boga ter Devico Marijo, ki naj poskrbita zanj in mu ob njegovi smrti dovolita priti v raj:

---

<sup>27</sup> Pripadnik pehote (premike opravljal na konju) v obdobju poznega 17. in zgodnjega 18. stoletja. Ime izvira iz poimenovanja kratke muškete, ki so jo dragonci uporabljali.

<sup>28</sup> Bavarska nasledstvena vojna je trajala od leta 1778 do 1779, v katero so bile za pridobitev nasledstvenih pravic vpletene Avstrija, Saška, Bavarska in Prusija.

*“Naj me nosjo, če me nosjo,  
Bog daj duši sveti raj,  
ki ga tudi vernim dušam,  
vernim dušam v vicah daj!”*

Vir: Kumer (1992, 57).

Verovanje v neizbežnost usode posameznika, ki se je znašel v vojni vihri, bi lahko povezali s preteklostjo celotnega slovenskega naroda, ki se je vse od propada Karantanije (če ne upoštevamo turških vpadov) bil v vojnah na tujih tleh pod poveljstvom nemško-govorečih častnikov, za čast, slavo in bogastvo tujih gospodarjev. Tako vse do 20. stoletja in Soške fronte slovenski fant odhoda v vojsko, če ne upoštevamo osebnih preferenc, ni mogel občutiti več kot pa še enega bremena, naloženega s strani deželne gospôde ali kasneje neposredno cesarja.

#### 6.2.5 OJ TA SOLDAŠKI BOBEN

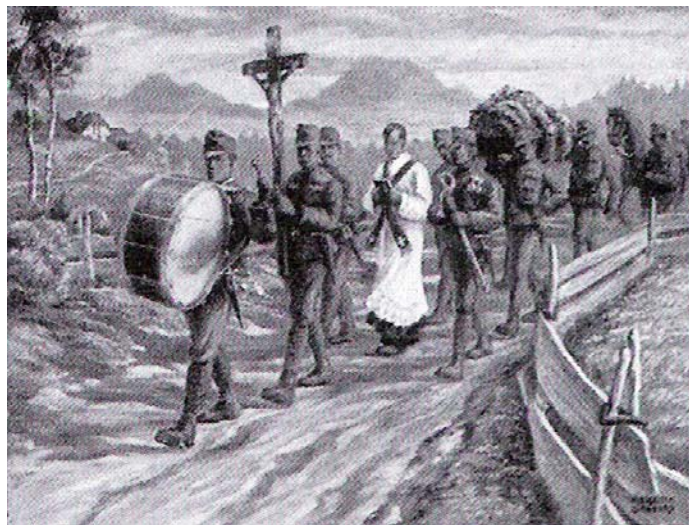
Kraj prvega zapisa: Podgradje pri Ljutomeru (Štajerska) /A, Sodražica (Dolenjska) /B, Vrtojba (Primorska) /C, Podgorje pri Kamniku (Gorenjska) /D, Štajerska /E

- 1. Oj ta soldački boben,  
ta bo moj ti-velki zvon,  
oj ta mi bo zazvónil,  
kadar jaz umíral bom.  
Takrát se bodo jókale  
vse slovenske deklice  
za nas fante štajerske.*
- 2. Oj ta soldačka sablja,  
ta bo moja svetla luč,  
oj ta mi bo svetila,  
kadar jaz umíral bom.*
- 3. Oj ta zelena trata,  
ta le moj bo zadnji dom,  
oj tukaj bom počival,  
kadar jaz umíral bom.*
- 4. Oj ti gorenjski fantje  
bodo pokopali me,  
vsi bodo me spremili  
na zelene travnike.*

---

Vir: Kumer (1992, 134-136).

**SLIKA 6.2:** Na čas najemniških vojsk spominja pesem Oj, ta vojaški boben, ki je bila prvotno del pesmi o skesanem prostovoljcu.



Vir: Klobčar (2007, 8).

Nedvomno je ena izmed najbolj znanih slovenskih vojaških ljudskih pesmi, ki je prešla časovni okvir najemniških časov (Klobčar 2007, 37), v katerem je nastala in je z novimi variantami postala tudi ena izmed najbolj razširjenih in petih vojaških ljudskih pesmi. Na vsebinski ravni najbolj izstopa *soldaški boben*, ki so se mu je v kasnejših variantah pridružili še *soldaška sablja*, *soldaška puška* in *soldaški móntelj*. Omenjanje vojaške sablje nakazuje na petje pesmi v času uporabe le-te pri pehoti med leti 1765 in 1798. V pesmi je tudi močan motiv smrti, ki ga označujejo *črne vrane* in v varianti s Štajerske *črni orli*, ki ob vojaškem bobnu oznanjajo smrt.

### **6.3 VOJAŠKE LJUDSKE PESMI IN OBDOBJE NAPOLEONOVIH VOJN**

Napoleonov pohod, ki se je začel v Franciji, je hitro naletel na močno zavezništvo “stare” Evrope, ki je vključevala tudi Avstrijsko cesarstvo. Tako so tudi slovenski fantje kmalu pričeli polniti kasarne, da (neprostovoljno) ubranijo cesarja in s tem stari red.

### 6.3.1 FANTIČ SEM STAR KOMAJ OSEMNAJST LET

Kraj prvega zapisa: Radeče pri Zidanem Mostu (Dolenjska) /A, Branik (Primorska) /B, Kamnik (Gorenjska) /C, Škocjan pri Turjaku (Dolenjska) /D

1. *Fántič sem star šele ósemnajst let,  
cesar me hoče k vojakom imet.  
Kakó bom vojak,  
k sem fántič premlad,  
ne morem še puške držát!*
2. *Pri fari zvonovi že milo pojo,  
od bratov preljubih jaz jemljem slovo.  
Jaz jemljem slovó,  
da Bog ve kakó,  
nazaj me nikoli več ne bo!*
3. *Po kosarni sem hodiv korajžen, vesev,  
sem puško zgledav, sem jokat začev.  
Oj bratec ti moj,  
nikar ne žaluj,  
saj prideš tudi ti za menoj!*

---

Vir: Klobčar (2007, 30-31) in Kumer (1992, 81-83).

V najverjetnejšem času nastanka te pesmi je odhod v vojsko pomenil odhod neposredno v vojno in preko svoje omembe starosti mladega vojaka izraža velik odpor do služenja vojske, kar nakazuje tudi zadnja kitica v vseh variantah pesmi:

#### *VARIANTA A*

*Po kosarni sem hodiv korajžen, vesev,  
sem puško zagledav, sem jokat začev.  
Oj bratec ti moj,  
nikar ne žaluj,  
saj prideš tudi ti za menoj!*

#### *VARIANTA C*

*Na vahti sem stavu korajžen, vesev,  
soj gver sem zagledov, sem jokat začev.  
Oh žalost je ta,  
oh žalost je ta,  
k, n pojde od mojga srcá.*

#### *VARIANTA B*

*Pa očka in mamica jokajo se,  
kjer vidijo fantiče preoblečene.  
Preoblečeni so,  
na vojsko gredó,  
nazaj jih nikol več ne bo.*

#### *VARIANTA D*

*Ta gvir bom prenašov celih  
šestnajst let,  
Napóljon mi vzame ta-nárlepši  
cvet,  
/: ta nárlepši cvet  
mi vzame na svet,  
ka je blu men luštno popréd! :/*

---

Vir: Kumer (1992, 81-83).

V sklopu pesmi, ki izvirajo iz časa Napoleonovih vojn, je poleg pesmi *Fantič sem star komaj osemnajst let*, potrebno omeniti še pesmi *Zbogom, draga ljubica* (Kumer 1992, 93), *Zdaj pa*



*mater boš zapustil* (Kumer 1992, 118), *Hudi glas iz Gradca gre* (Kumer 1992, 152) in *Vojska po polji gre* (Klobčar 2007, 33), ki odsevajo čas, ko so slovenski fantje odhajali v boj proti (ali kasneje za) prodirajoče Francosko cesarstvo. Prav Napoleon je s svojo okupacijo dela slovenskih in večine hrvaških dežel, ki so kratkotrajno obstajale v obliki Ilirskih provinc (1809 – 1816), prinesel spremembe v slovensko družbo, ki mogoče takšnih sprememb ni pričakovala ali mogoče niti ni bila nanje pripravljena po stoletjih avstrijske nadoblasti. Tako je kratko obdobje sedmih let obstoja Ilirskih provinc bilo dovolj za postavitve temeljev sodobnega slovenskega jezika, ki je bil prvič v zgodovini na Slovenskem tudi uradni jezik. Obdobje kratke francoske nadoblasti, v primerjavi s prejšnjo in kasnejšo avstrijsko nadoblastjo, ni mogoče označiti kot izrazito dobro ali izrazito slabo, saj je kljub novo pridobljenim kulturnim svoboščinam in navideznemu “prijateljstvu” med francoskim in slovenskim narodom (v Ljubljani stoji edini izven Francije postavljeni spomenik Napoleonu), zadnji je bil zaradi Napoleonovih vojnih pohodov močno gospodarko obremenjen in oplenjen s strani slednjega. Družbene spremembe v času Ilirskih provinc so sicer uspele navuđšiti inteligenco glavnega mesta, a so zaradi kratkotrajnosti omenjene teritorialne tvorbe prepočasi prehajale na podeželje, ki je z veliko mero dvoma in nerazumevanja gledalo na jezikovno in kulturno (brezbožno) francosko nadoblast.

Poraz avstrijske vojske pri Austerlitzu je pomenil tudi zaton vseh rednih vojaških formacij na Slovenskem, saj so se Francozom upirali le slabo organizirani žepi upora v obliki brambovcev in pretežno kmečke “črne vojske”, ki pa je bila hitro razbita. “Ljudski upor” je še posebej očiteno na območju Črnega grabna, kjer se je zvrstilo tudi veliko napadov na francoske vojake. Njihov namen je bil ubijanje francoskih oficirjev in vojakov, toda kmalu so uporniki spoznali, da so ti napadi tudi koristni, če je cilj polkovna ali podobna vojaška blagajna (Švajncer 1992, 71). Roparski napadi na francoske vojake tako predstavljajo temnejšo plat obdobja Ilirskih provinc. Omeniti je potrebno nenaden napad avstrijskih sil ponoči 27. junija 1809 na francosko posadko v Ljubljani, ki se je zatekla na Ljubljanski grad (Švajncer 1992, 71). Dogajanje je opevano v pesmi *Okoli Ljubljane armade leže* (Kumer 1992, 158). Tako je razglas (14. julij 1809) o splošni vstaji zoper francoze, ki je prišel z Dunaja in vključeval vse od 16 do 50-letne moške ostal le pobožna želja. Večji in trajnejši uspehi zoper Francoze so bili le na Dolenjskem oktobra leta 1809. Prenehanje uporov in ustanovitev Ilirskih provinc je pomenila za slovenske fante odhod v Napoleonovo vojsko, ki je ustanovil polk “Ilirskih

lovcev”, ki je bil tudi leta 1812 v katastrofalnem pohodu nad Rusijo uničen. Nekatere pesmi se vsebinsko navezujejo prav na ta čas, ko so slovenski vojaki odhajali ali bežali pred služenjem v francoski vojski. *S Francozom se je vojska začela* (Kumer 1992, 148), *S Francozom se bom skusil* (Kumer 1992, 149), *Vojski s Francozi konca ni* (Kumer 1992, 150), *Vrh Ljubelja šance stavlil* (Kumer 1992, 151) in *Francoz je dal povelje* (Kumer 1992, 158). Kljub naklonjenosti inteligence in pozitivnim spremembam, ki jih je francoska okupacija prinesla za slovesko družbo, pa se v vojaških ljudskih pesmih na vsebinski ravni ni kaj dosti spremenilo. Še vedno so se prepevale enake pesmi, ki so v svoje kitice povzele aktualno svetovno stanje – Napoleona, ki je (ne)posredno krojil zgodovino praktično celotne Evrope. Da so bile napoleonske vojne izjemno odmevne, pričajo številne variante vojaških ljudskih pesmi, nastalih pred ali v času le-teh, ko so bile povečane zahteve po rekrutih in je marsikateri verz kakšne starejše vojaške pesmi dobil vrinjeno Napoleonovo ime.

### 6.3.2 PREJ JE BLO NA 14 LET, ZDAJ JE LE NA 8 LET

Kraj prvega zapisa: Cerknjo (Primorska) /A, Železna Kapla (Koroška) /B, Torovo pri Kamniku (Gorenjska) /C

- |  |   |
|--|---|
| <p>1. <i>O zdaj je prišel tisti čas,<br/>ko cesar k sebi vabi nas.<br/>Juhe, juhe, zapojmo le,<br/>saj ni za ubranit se!</i></p> <p>2. <i>O zdaj bo lepši in boljši cajt,<br/>ko nam je šenkav Ferdinand:<br/>Prej je blo na štírnajst let<br/>in zdaj je le na osem let!</i></p> <p>3. <i>Prej je blo na štírnajst let<br/>in zdaj bo le na osem let,<br/>o zdaj bo vsakemu lóže bit,<br/>ko je za no majhno let.</i></p> | <p>4. <i>Z božjo voljo se bom podál,<br/>stopu bom v soldaški stan.<br/>Juhe, juhe, saj ne bom sam,<br/>jih je sto tavžent tam!</i></p> <p>5. <i>Z božjo voljo se bom podal,<br/>šel bom v vojsko to.<br/>Če me pa trofi <sup>29</sup>kuglica,<br/>je pa sam smrt mojá!</i></p> |
|--|---|

---

Vir: Kumer (1992, 52-53).

Služenje vojaškega roka je bilo ob koncu 18. in začetku 19. stoletja večkrat reformirano glede samega časa služenja in zahtev, ki so v tistem času zajele precej ozko skupini mladih moških, ki so bili povečini mlajši kmečki sinovi in revnejši podložniki, ki niso imeli možnosti odkupa.

---

<sup>29</sup> zadene

Dne 10. marca 1773 je bil sprejet predpis, ki je vojaško službo naredil dosmrtno. Edina možnost predčasne odpustitve je bila invalidnost, ki pa je za vojaka pomenila začetek beračenja. Omenimo lahko še starejšo pesem, katere najstarejši zapisi izvira iz Železne Kaple na Koroškem – *Slovo vojakov od doma*, ki se v peti in šesti kitici navezuje na čas dosmrtno vojaške službe, saj opisuje invalidnost:

*Al pa jaz pridem en star korenjak,  
al pa jaz pridem po berglah siromak,  
al pa jaz pridem prav frišen, vesel,  
tedaj bom pa juckal in pel!*

---

Vir: Kumer (1998, 315).

Dosmrtna vojaška služba je bila ukinjena s patentom nadvojvode Karla iz 4. maja 1804, ki je dobo pri pehoti, pontonirjih in vozarstvu skrajšal na 10 let, pri konjenici na 12 let, pri topništvu pa na 14 let. Z obrambnim odlokom z dne 4. avgusta 1827 je bila doba vojaške službe standarizirana in podaljšana na 14 let. Ponovna reforma je sledila 14. februarja 1845, ko je cesar Ferdinand služenje vojaškega roka zmanjšal na 8 let (Švajncer 1992, 68).

Pesem *Prej je blo na 14 let, zdaj je le na 8 let* je prav odsev tistega časa, ki je bil neke vrste “vojni vakuum” med napoleonovimi vojnami in Vojno v Italiji (1848-1849) ter tako pomenil manjšo obremenitev za prebivalstvo glede odhoda fantov med vojake.

**SLIKA 6.3:** Gorenjski fantje ob odhodu na nabor.



Vir: Švajncer (1992, 100).

**SLIKA 6.4:** Vojaki: Ivan Cankar, Svtoslav Peruzzi in Hinko Smrekar.



Vir: Kumer (1992, 142).

## **6.4 SLOVENSKE LJUDSKE PESMI V OBDOBJU OD DRUGE POLOVICE 19. STOLETJA DO PRVE SVETOVNE VOJNE**

Slovenske dežele so bile po razpadu Ilirskih provinc v letu 1813 pahnjene nazaj pod star dunajski režim, ki se je kljub precejšnji tako družbeni, politični in gospodarski krizi v cesarstvu, poleg splošnega kaosa na področju zagotovitve največjega deleža Napoleonove zapuščine, uspel organizirati in nanizati uspehe v vojni v Italiji. Z avstrijsko-prusko vojno se je pričel zaton avstrijske nadoblasti v tem delu Evrope. Avstrijsko cesarstvo si je preživetje lahko zagotovilo le v obliki dualnega imperija - Avsto-Ogrske, ki je uspela zaustaviti nacionalno buditev posamičnih narodov vse do izbruha prve svetovne vojne v letu 1914. Kako se je vloga Slovencev v Avstro-Ogrski vojski spremenila v obdobju dualizma? Največje spremembe je vsekakor predstavljala težnja po vedno večji uporabi slovenščine pri urjenju vojakov, torej uporabi slovenščine kot polkovnega jezika. S strani časnikov je bila uporaba slovenskega jezika pozitivna predvsem zaradi večje učinkovitosti (Stergar 2004, 250). Tako bi lahko ta čas označili kot prodor nacionalnega vprašanja v vojaški sistem Avstro-Ogrske, kjer je slovenski jezik prej živel predvsem na ravni druženja in petja pesmi znotraj enonacionalnih enot.

**SLIKA 6.5:** Maršal Radetzky na razglednici.



Radecki pa na konj' sedi  
In roženkranc v rokah drži...  
Radecki je en prav' gospod,  
On je premagal zmir' povsod!

Vir: Švajncer (1992, 76).

**SLIKA 6.6:** Vojaki slovensko-štajerskega 47. pehotnega polka v bitki pri Custozzi 25. julija 1848.



Vir: Švajncer (1992, 74).

#### 6.4.1 RADECKI JE BIV FAJN GOSPOD

Kraj prvega zapisa: Kranjsko /A, Bavšica pri Bovcu (Primorska) /B, Ig (Dolenjska) /C, Podgorje pri Kamniku (Gorenjska) /D, Sevnica (Štajerska) /E, Luče (Štajerska) /F, Čepovan (Primorska) /G, Stara Fužina v Bohinju (Gorenjska) /H

- |  |   |  |
|--|---|--|
| 1. Oj zdaj na Laško <sup>30</sup> pojdemo,<br>Bog ve, če kdaj se vrnemo. | 7. Radécki pa korajžo ma,<br>ker same mlade fante ma.       | 13. Radécki je pa prav vesel,<br>ker je milansko mesto vzel.     |
| 2. Banda <sup>31</sup> nam bode špilala,<br>lepó nam bo muscírala.       | 8. Radécki pa na konj sedi,<br>pa oster mer v rokáh drži.   | 14. Radécki je pa žlahten mož,<br>je vojsko peljal skoz in skoz. |
| 3. Radécki pa na konj sedi,<br>nas mlade fante on dobi.                  | 9. Fantje, bodimo zdaj vesel,<br>ki smo ta lepa mesta vzel. | 15. Radécki je pa fin gospod,<br>Žuláj je pa največ falót.       |
| 4. Radécki ma sivó glavó,<br>pa véndar gre na vójsko<br>ž njó.           | 10. Bilá so mesta Láhova,<br>a zdaj so pa Radéckova.        | 16. Le zahvalímo vsi Boga,<br>ker nam še Bog Radécka da!         |
| 5. Radécki pa na konj sedi,<br>pa roženkranc v rokáh drži.               | 11. Vlan so bla Sardínčeva,<br>letos so pa Radéckova.       | 17. Radécki j bil pravičen mož,<br>je bil cesarju na pomoč.      |
| 6. Radécki je en prav gospod,<br>on bo premagal zmir' povsod.            | 12. Verona je tud laška bla,<br>a zdaj je pa Radéckova.     |  |

Vir: Kumer (1992, 161-166).

<sup>30</sup> Italija

<sup>31</sup> godba

*Radecki je biv en fajn gospod*, v nekterih virih tudi *Radecki je bil en fajn gospod* (Klobčar 2007, 35) je nedvomno ena najbolj prepoznavnih in razširjenih slovenskih ljudskih vojaških pesmi. Njeno prepoznavnost in trajnost gre pripisati predvsem času, v katerem je nastala, to je času avstrijske okupacije Italije, ki je za slovenske vojake, udeležene v okupaciji, pomenil neke vrste čas obračuna z Italijani, ki se jih je med slovenskimi vojaki držal sloves dvoličnežev in strahopetcev (Švajncer 1992, 76). Sama pesem je najverjetneje nastala kot poklon velikih zmag avstrijske vojske v Italiji v letu 1848, med njimi največje zmage, bitke pri Custozzi, ki je trajala od 23. do 25. julija 1848. V tej bitki je sodeloval tudi slovenski 17. pehotni polk ali pešpolk kranjskih Janezov, kot je bil imenovan. V pesmi je poveličevan avstrijski general (kasneje feld maršal) češkega rodu Josef Radetzky, ki je med slovenskimi vojaki užival izjemen ugled in jebil splošno spoštovan kot arhitekt vseh zmag, v katerih so slovenski fantje sodelovali, kar nakazujejo verzi *Radécki pa korajžo ma*, *Radécki je pa žlahten mož*, *Radécki je pa fin gospod* in nenazadnje predzadnja kitica variante, ki izvira iz Kranjskega:

*Le zahvalímo vsi Boga,  
ker nam še Bog Radécka da!*  
Vir: Kumer (1992, 161).

V pesmi je Radetzky opisan, da *ma sivó glavó*, kar je v skladu z zgodovinskim dejstvom, da je v neposredne boje še vedno odhajal v visoki starosti, s kar 82 leti. Potrebno je izpostaviti tudi motive vere in smrti, ki so prisotni v vseh variantah pesmi, še najbolj evidentno pa v varianti C, zapisani v Igu na Dolenjskem:

*Ma v desni rok krvavi meč,  
v ta-levi pa svet rožanvenc.*  
Vir: Kumer (1992, 163).

*Radecki je biv fajn gospod* je nedvomno vsebinsko popolnoma drugačna pesem kot velika večina pesmi poprej, ki izvirajo iz časa uvedbe služenja vojaškega roka, saj izraža bojevitost, prezir do Italijanov in kralja Sardinije ter optimizem, da se vrnejo domov:

VARIANTA D

*Dežela Sardinčeva*

*glih skorej bo Redéckova.*

*Zdaj gremó, zdej gremó*

*nazaj še pridemo!*

---

Vir: Kumer (1992, 163).

Zmage, ki so jih v vojni v Italiji nizali kranjski 17. pehotni polk, štajerski 47. pehotni polk in po zastopanosti večinoma slovenska, primorski 22. pehotni polk in koroški 7. pehotni polk so odmevale tudi doma, kjer so zvonovi naznanjali novice iz bojišč, kjer so sodelovali domači fantje. Tako je na podlagi ritma *Radetzkyjeve koračnice* najverjetneje nastala pritrkovalska viža imenovana *Radecki* (Klobčar 2007, 35). Kot zanimivost in primerjava pesmi *Radecki je biv fajn gospod* je kot dejanski antipod nastala pesem *Žulaj je pa največ falot* (Kumer 1992, 167), katere prvi zapisi izvirajo iz Cerklja pri Kranju na Gorenjskem. Pesem močno kritizira generala Gyulaya, ki je poveljeval avstrijski vojski v bitki pri Magenti 4. junija 1859 in bil tam močno premagan. V bojih je sodeloval in utrpel precejšnje izgube tudi 22. pehotni polk z večinsko slovensko sestavo (Švajncer 1992, 83). Časovno je mogoče tako to pesem umestiti za *Radecki je biv fajn gospod*, ki je nastala v času avstrijskih uspehov v Italiji. Prav v odločilnih bitkah, ki so naznanile združitev Italije, ki je Avstrija sedaj ni mogla več preprečiti, pa sta nastali ponarodeli *Pesem od boja 1859* (Kumer 1992, 174), ki jo je zložil vojak, udeležen v bojih, ter pesem *Leta šestdesetega je ta vojska bla* (Kumer 1992, 167).

## 6.4.2 REGIMENT PO CESTI GRE

Kraj prvega zapisa: Videm ob Ščavnici /A, Gorenjska /B, Gradišče v Slovenskih Goricah (Štajerska) /C, Okolica Slovenskih Konjic (Štajerska) /D

1. *Regiment*<sup>32</sup> *po cesti gre,*  
*moj ljubi pa najnapre,*  
*moj ljubi se od vseh pozna,*  
*ki zélen pušlc ma.*
2. *Ko do morja pridejo,*  
*se na barko sedajo.*  
*»Odrin, odrin od kraja preč,*  
*ker se neva vidla več!«*
3. *Barka je zaplavala,*  
*lubca je zajókala,*  
*sklenila bele je roké,*  
*točila górke je solzé.*
4. *»Da boš ti na vahti sta,*  
*boš si drugo lubco zbra,*  
*ti boš pozaba skor na mé,*  
*jaz nikól, nikól na té.«*
5. *»Neke še te prašála bom:*  
*Kje boš ti spa nicoj?«*  
*»Na širokoj gmajnici,*  
*na zelénoj tratici.*
6. *Iz tega grma vejca*  
*bode moja odejica,*  
*pod glavoj bode torbica,*  
*to bode moja postelca.*
7. *Ta svetla sablica*  
*bode moja lubica,*  
*ta arjava pukčica*<sup>33</sup>  
*bode moj brambica.«*

---

Vir: Kumer (1992, 137-140).

Poleg *Radecki je biv fajn gospod* je potrebno v kontekstu vojn v sredini in na koncu 19. stoletja omeniti še avstrijsko-prusko vojno na območju Italije v letu 1866, na podlagi katere je nastala koračnica *Regiment po cesti gre*, ki je ena najbolj znanih ljubezensko-vojaških ljudskih pesmi. Časovno je mogoče to pesem umestiti v to obdobje prav zaradi variante (B), ki izhaja iz Gorenjske, v kateri je omenjena *prajzovska zemlja* (Kumer 1992, 138). Potrebno je poudariti, da je motiv slovesa vojaka od svoje izbranke v tej pesmi izjemno močan in je postavljen v ospredje. Izjema bi lahko bila le posebna varianta pesmi, zapisane in posnete na Obirskem – *Moj fantič se zmed vseh spozna* (Kumer 1998, 97), ki obsega le tri kitice in spada v kategorijo ljubezenskih ljudskih pesmi, saj je vojaštvo v pesmi neposredno omenjeno le v prvi kitici. Za razliko je v preostalih različicah veliko več elementov vojaščine, kot sta npr. *sabljica* in *puškica* (Klobčar 2007, 39-40). V vsebinskem smislu je zelo podobna pesem nastala v Prekmurju – *Soldaki maširajo* (Kumer 1991, 143), katere motivi slovesa od ljubljene

---

<sup>32</sup> polk

<sup>33</sup> puška



so enako močni in vključujejo še tipično slovensko navezanost na dom in družino.

**Slika 6.7:** Razglednica s pesmijo iz časa soške fronte.



Je gora visoka,  
to Laha skrbi;  
je Soča globoka,  
prebresti je ni.  
(Po narodni.)

Vir: Švajncer (1992, 110).

**Slika 6.8:** Vojna razglednica Antona Koželja.



Regiment po cesti gre, juhu,  
pa moj fantič zraven je, juhu!  
Pa moj fantič se 'zmed vseh pozna,  
ker on zelen, zelen pušeljč' ma.

Vir: Klobčar (2007, 44).

Iz enakega obdobja izvirajo še vojaške ljudske pesmi *Od Verone do Peškere* (Kumer 1992, 168), *Na Laškem boš ti smrt storil* (Kumer 1992, 173) in *Kanoni grmijo, se trese celi svet* (Kumer 1992, 179), ki so izredno pripovedne narave in opisujejo dogodke skozi oči slovenskega vojaka, udleženega v bojih. Pesem *Regiment po cesti gre* je bila najpogosteje zapisana na Štajerskem, kar je mogoče povezati z dejansko zgodovinsko podlago, saj je v bojih zoper Prusijo sodeloval mariborski 47. pehotni polk, ki je kljub velikemu pogumu utrpel hude izgube na bojišču. Obstajajo številna pričevanja o pogumu posameznikov, med njimi najbolj znana zgodba o bobnarju Juriju Faležu iz Ješenice pri Mariboru, ki je kljub hudim ranam še vedno razglašal napad, vse dokler jim ni podlegel zaradi izkrvavitve. Podobna zgodba govori o pogumnem desetniku Dominiku Auerju iz Slovenj Gradca, ki se je s svojimi vojaki infiltriral v pruske vrste in z bajonetom ubil pruskega oficirja.

Sama razširjenost pesmi je pomenila, da se je zapisala v številnih narečjih in je bila poznana

tudi pod drugačnimi naslovi. Tipični primer je koroška narodna, ki jo je zapisal Luka Kramolc in izvira iz Mežiške doline – *Puobi se kup zbirajo* (Kramolc 1948, 26), ki je narečna varianta pesmi *Regiment po cesti gre*. Strukturno, vsebinsko in melodično je najbolj podobna zapisani varianti iz okolice Slovenskih Konjic, vsekakor pa je najznačilnejše besedišče, ki je v koroškem narečju. Pesmi *Soldatje Meksikajnarji* (Kumer 1991, 187-189) in *Je bla v Bosni vojska* (Kumer 1991, 189-192) predstavljata dediščino slovenskih vojaških ljudskih pesmi konca 19. stoletja, saj slednja predstavlja obdobje vojaškega volunetrstva na Slovenskem, ko se so se zbirale ekspedicijske sile za vojaški poseg v Mehiki v letih 1864-65, ko je bil s pomočjo francoske vojske za mehiškega cesarja postavljen Maksimiljan, brat avstrijskega cesarja Franca Jožefa. Tako je v Mehiko iz Ljubljane odšlo 140 oficirjev in v več kontingentih okoli 4.000 vojakov, od katerih pa se je do aprila 1867 vrnilo le 1151 članov ekspedicijskih sil. Razmere, v katerih so se znašli slovenski vojaki v Mehiki, so nazorno zapisane s strani stotnika Franca Kastelica (Švajncer 1992, 85-86).

Prvi zapisi pesmi *Je bla v Bosni vojska* izvirajo iz časa avstrijske zasedbe Bosne v letu 1878, ko je bilo v bojih udeleženih tudi preko 10000 slovenskih vojakov (Švajncer 1992, 92-93). Potrebno je poudariti, da je bila za Slovence Bosna miselno tako daleč kot sama Turčija. V vseh variantah pesmi so prebivalci Bosne označeni kot Turki, kar pomeni, da je v takratnem času še vedno precej odmevala preteklost turških vpadov in je tako za slovenske vojake okupacija Bosne predstavljala neke vrste maščevanje za pretekle roparske pohode.

### 6.4.3 TAM NA KARPATSKI GORI (PROŠNJA UMIRAJOČEGA JUNAKA)

Kraj prvega zapisa/zvočnega posnetka: Štajerska, Prekmurje, Bela krajina

- |  |  |
|--|--|
| 1. <i>Na karpatskoj gori<br/>šviga ogenj doli.</i>     | <i>Na karpatskoj gori<br/>šviga ogenj doli;<br/>na karpatskoj gori<br/>šviga ogenj doli.</i> |
| 2. <i>Mimo pa prijaše<br/>trideset vojakov.</i>        |  |
| 3. <i>Fsi so čvrsti, zdravi,<br/>samo eden ranjen.</i> | 7. <i>Võni pa pūstite<br/>mojo desno roko.</i>   |
| 4. <i>Ranjen milo kliče:<br/>»Kopljite mi jamo!</i>    | 8. <i>Zanjo privežite<br/>mojga bratca konja.</i>  |
| 5. <i>Kopljite mi jamo<br/>pri svetem Ivanu.</i>       | 9. <i>Naj se konjič joče,<br/>če ljubica neče.</i>   |
| 6. <i>Vanjo položite<br/>moje grešno telo.</i>         | 10. <i>Ljubca bi jokala,<br/>če b sirota znala.</i>  |
|  | 11. <i>Konjič zargeče,<br/>ljubica zatrepeče.</i>  |

---

Vir: Klobčar (2007, zvočni posnetek 25) in Kumer (1997, 100-119).

Pesem *Tam na karpatski gori* izvira iz precej starejše pesmi hrvaškega kajakavskega izvora - *Prošnja umirajočega junaka* (Kumer 1997, 100-119), ki po prvih zapisih sodeč ni prešla iz območja Štajerske, Prekmurja in Bele krajine v druge slovenske dežele z izjemo dveh zapisanih variant z Dolenjske in Gorenjske. *Tam na karpatski gori* je vojaška pripovedna pesem, ki se je izoblikovala iz prej omenjene pesmi med prvo svetovno vojno, ko se je tudi razširila na ostalo slovensko ozemlje. Ima izrazito močan motiv smrti, kar se lahko naveže iz takratne realnosti, izjemno krutih in hudih bojov prve svetovne vojne (Klobčar 2007, 39).

Kasneje v obdobju druge svetovne vojne se je pesem preoblikovala v partizansko ljudsko pesem, ki predstavlja posebno skupino (vojaških) ljudskih pesmi, ki so in bodo zaradi tega obravnavane v naslednjem poglavju (glej Poglavje 7).

## 6.5 OSTALE SKUPINE GLASBENEGA LJUDSKEGA IZROČILA - KORAČNICE (MARŠI) IN POSKÓČNICE

Za celovit prikaz vojaštva v slovenski ljudski pesmi je med že obravnavane skupine ljubezenskih, zgodovinskih in junaških ter vojaških ljudskih pesmi potrebno vključiti tudi koračnice in marše, ki predstavljajo znotraj vojaških ljudskih pesmi posebno ritmično skupino. Izpostaviti je potrebno tudi skupini znotraj ljudskih pesmi, ki lahko imata v specifičnih primerih vojaško tematiko, kot recimo nekatere vojaške poskóčnice.

**Slika 6.9:** Vojaki pojejo pesmi slovesa pred odhodom v vojašnico.



Vir: Klobčar (2007, 12).

**Slika 6.10:** Naborniki na Brezovici pri Ljubljani okoli 1925.



Vir: Švajncer (1992, 155).

### 6.5.1 KORAČNICE (MARŠI)

Koračnica je instrumentalna ali zborovska skladba večinoma v sodem taktu in 3-delni obliki, strumnega ritma za spremljanje v enakem tempu korakajočih skupin. Po funkciji ali tempu ločimo hitro, vojaško, slavnostno, svatbeno, žalno koračnico itn. (Dolinar 1988, 539). Nedvomno je bilo vojaštvo skozi ljudsko glasbeno preteklost tesno povezano s koračnicami, ki so bile ritmično ena najbolj enostavnih in prepoznavnih skladb. Koračnice tako niso manjkale na državnih dogodkih, vojaških paradah, sprevodih mladih rekrutov in nenazadnje na katerih koli drugih prazničnih sprevodih, kjer je ritem narekovala (vojaška) godba.

Med ene najbolj prepoznavnih koračnic lahko štejemo *Holchakermarš* (Klobčar 2007, Posnetek 1), ki je predvsem zaradi svoje enostavnosti pomenila lažjo izvedbo s strani glasbeno manj izobraženih izvajalcev. Tipični primer vsebinske in žanrske transcendentnosti koračnic je *Triglav marš*, ki je nastal preko ponarodele *Po jezeru bliz Triglava*, avtorja Miroslava Vilharja (Klobčar 2007, zvočni posnetek 6).

### 6.5.2 POSKÓČNICE

Poskóčnica (pléparca, fálerka, zdravíčka) je štirivrstična pesem iz daktilskih četvercev, petercev ali šestercev. Na Slovenskem je poznana od 18. stoletja, sprva kot plesna pesem, od konca 19. stoletja pa tudi samostojna, pogosto z improviziranim besedilom (Baš 2004, 449).

*Iz Junske doline*

*(zapisal nezanec)*

*Od Celovca do Gradca*

*je rajža mojá*

*ta svetla mušketa*

*je dečla mojá!*

---

Vir: Kumer (1998, 334).

Besedilo je v tem primeru veseljaške narave, kot je možno tudi trditi za večino vojaških póskočnic, ki izžarevajo šaljivo in večkrat posmehljivo obravnavo določenega družbenega dogodka. Prav zaradi svoje kratkosti in enostavnosti so jo večino zlagali vojaki sami z namenom krajsanja časa in razvedritve na pohodih.

## **7 POSEBNA SKUPINA LJUDSKE PESMI - PARTIZANSKE PESMI**

Obdobje po koncu prve svetovne vojne je za Evropo, kot tudi del preostalega sveta, ki je bil neposredno vpleten v boje, pomenil čas streznitve in osuplosti nad nerazumljivim nasiljem, ki se je razvilo zaradi preteklih človeških apetitivov po resursih, kot tudi tehnološkega napredka in nekakšne (proto-) oboroževalne tekme, ki je pomenila neizbežen spopad držav in v njih ujetih narodov.

Vendar se je človeštvo, katerega dve največji napaki sta pozabljivost in zanikanje lastnih napak, zapletlo v nov obsežnejši, krutejši in še bolj nerazumljiv spopad, katerega hladna sistematičnost nima para v zgodovini. Tako je tudi slovensko nacionalno ozemlje, ki je bilo v večji meri vključeno v Kraljevino Jugoslavijo, občutilo neusmiljen škorenj fašistične osi, ki je 6. aprila 1941 napadla Jugoslavijo. S kapitulacijo jugoslovanske vojske 17. aprila 1941 se je na Slovenskem pričelo obdobje narodno-osvobodilnega boja (NOB), ki je trajalo vse do pregona vseh nacističnih sil in njihovih pomagačev s slovenskega ozemlja.

## **7.1 MUZIKALIČNOST PARTIZANSKE PESMI**

V muzikaličnem smislu so partizanske pesmi sinteza folklornih elementov slovenske ljudske pesmi s primesmi preostalih glasbenih vplivov iz tega območja. Večinoma so to vokalna in vokalno-instrumentalna dela, ki se končajo z zaključnimi napevi oziroma kadenco v dorskem ali frigijskem tonovskem načinu. Pogosto se pojavlja večglasno petje, ki je značilno predvsem za zborovsko petje. V ritmičnem oziru prevladuje koračniški tempo v 4/4-taktovskem načinu (Križnar 1992, 41-47).

## **7.2 OSNOVNE ZNAČILNOSTI PARTIZANSKE PESMI**

Zakaj je bilo to obdobje drugačno od poprejšnjih obdobj? Kako se je to odsevalo v ljudski pesmi? Vsekakor je slovenska ljudska pesem kljub prisilni mobilizaciji mladih fantov v nemško vojsko in hudi splošni represiji nad slovenskim narodom še vedno živela, saj je prav v tem času ponujala uteho in upanje na boljše čase. Več kot to, v obliki partizanskih pesmi je ljudska pesem dobila agresivnejšo podobo, ki je vsekakor odražala takratne razmere in značaj ljudi (pevcev, partizanov). Partizanske pesmi so predvsem črpale iz dediščine melodij puntarjev iz časa kmečkih uporov (Gobec 1959, 7). Nastajale so preko priredb znanih skladateljev kot tudi anonimno. Pisali in peli so jih z izjemo dela meščanstva in inteligence pripadniki najnižjih družbenih razredov (delavskega in kmečkega razreda). Kot vsa stoletja poprej je tako partizanska pesem predstavljala glasbeno izražanje najnižjih razredov, ki so edini izhod videli v odporu zoper okupatorje. Na besedilni in muzikalični ravni je partizanska pesem našla vzore v izročilu slovenske ljudske pesmi. Tako je partizanska pesem pomenila neke vrste časovno in vsebinsko nadgradnjo vojaške ljudske pesmi, specifično za določeno

vojno (NOB, 1941-45), nekakšen evolucijski žep, v katerem se je skoncentriralo glasbeno izročilo in prilagodilo spopadu narodov z vmešavanjem ideologije.

Borbenost in nacionalno bujenje, ki je prisotno praktično v vseh partizanskih pesmih, je prešlo narečna območja in tako izgubilo geografski izvor kot tudi avtorja, saj so takratne vojne razmere vplivale izjemno neugodno na samo ustvarjanje kot tudi na pomembnost vodenja evidenc. Širitev teh pesmi je večinoma bila možna preko premikov partizanskih enot, kasneje pa tudi preko razširjanja letakov.

Viri, iz katerih so partizanske pesmi črpale, so izjemno raznoliki. Tako je partizanska pesem *Kosec koso brusi* nastala na podlagi *Pesmi kmečke mladine*, ki jo je napisal Jakob Butala iz Gradca pri Metliki. Že v svoji izvorni obliki je pesem borbena in se obrača zoper avtoritarno oblast jugoslovanskega kralja, v spremenjeni obliki, nastali v drugi svetovni vojni, pa opogumlja in nagovarja k borbi z zadnjim refrenom *Naprej v borbo*.

Svojevrstna je tudi preoblikovana vojaška ljudska pesem *Pobič sem star šele osemnajst let* (glej Poglavlje 6.3.1), ki je izjemno protinacistična. Partizanske pesmi so si sposojale tudi tuje napeve, tako da ima slovenska partizanska pesem *Svobodna Slovenija* izvornik v makedonski različici. *Tam na Pugled gori izvira* iz slovaške hajduške pesmi, *Za vasjo je čredo pasla*, pa iz znanega angleškega napeva (Križnar 1992, 41-47).

### **7.3 PRIMERJAVA VOJAŠKE LJUDSKE PESMI IN PARTIZANSKE PESMI**

V temu poglavju bom primerjal tri partizanske pesmi s tremi vojaškimi ljudskimi pesmimi preko njihovih vsebinskih kot tudi muzikaličnih značilnosti.

### 7.3.1 VOJAŠKE LJUDSKE PESMI

#### **Življenje v kasarni**

*Poslušajte, vsi kristjani  
mladih fantov mili glas,  
ker tak milo prepevajo,  
soldaški stan razdévajo.*

*Mati so nas gor zredili  
na deželi štajerski,  
zdaj pa so nas zapustili  
v toj velikoj žalosti.*

*Mi smo firaji vojaki,  
da nikjer res takih ni,  
smo faloti, lušni fanti,  
da ni takih v Esterajh!*

*Na desetega oktobra  
leta devetsto štrtega  
smo bili mi v kosarno  
vzeti,  
smo začel ekscilirati.*

*Regrut-abrihtengo  
delamo,  
na dekleta si ne mislimo,  
ker s korakom, dolgim  
šritom  
mormo gor fejest stópati.*

*Damú smo prišli ob  
enajsti,  
ko so star vojak k menáži  
šli,  
stári so menážo jedli,  
mi pa s fejest púcali.*

*Pa še na vahto šli smo  
mi,  
tam na dom smo mislili,  
kak je blo v civil nam  
lušno,  
ker tak nikol nam več ne  
bo.*

*Cel dan smo mi  
marširali,  
nazadne defilirali,  
to je že moglo prov dobro  
biti,  
ker nismo nah-ekscilirali*

**Oj ta vojaški boben**  
(glej Poglavje 6.2.5)

**Regiment po  
cesti gre**  
(glej Poglavje  
6.4.2)

---

Vir: Kumer (1991, 100-105).



### 7.3.2 PARTIZANSKE PESMI

#### *Šivala je deklica zvezdo*

Šivala je deklica zvezdo,  
zvezdo rdečo kot kri  
in zraven si pela je pesmi,  
pesmi svobodnih je dni.

Šivala je deklica zvezdo,  
k nji stopil je mlad  
partizan,  
ki bori se za zlato svobodo,  
za kmečki in delavski stan.

Le šivaj deklica zvezdo  
pa zraven veselo zapoj,  
saj črnim fašistom -  
gestapom  
prisegli krvavi smo boj!

In še je šivala zvezdo,  
zapela je pesem na glas,  
od vsepovsod partizani  
prihiteli so k deklici v vas

Na kapi se zvezda leskeče,  
na vzhodu že zarja žari,  
zdaj kmalu bomo svobodni,  
svobodni - proč temne  
noči.

#### *Počiva jezero v tihoti*

Počiva jezero v tihoti  
in listje rahlo mi šumi,  
ob jezeru tam v temni noči  
mlad partizan molče stoji.

Na prsih mladega partizana  
mlado dekle mirno spi  
in sanja o junaku svojem,  
ki za svobodo se bori.

Obljubo deklica je dala,  
da bo čakala tisti dan,  
ko bo svoboda zasijala,  
ko se povrne partizan.

Partizan priseže sveto,  
da se hrabro bo boril,  
da prej ko mine eno leto  
bo narod svoj osvobodil.

Ko drugo leto borbe mime,  
dobi že draga pisemce,  
da je v boju vrh planine  
prebila krogla mu srce.

#### *Hej brigade*

Hej, brigade, hitite,  
razpodite, zatrite,  
požigalce slovenskih  
domov!,

Hej, mašinca, zagodi,  
naj odmeva povsodi,  
naš pozdrav iz svobodnih  
gozdov!

Kje so meje, pregrade,  
za slovenske brigade?  
Ne, za nas ni pregrad in  
ne mej!

Po slemenih oblačnih  
in po grapah temačnih  
vse od zmage do zmage  
naprej!

Čez poljane požgane  
tja do bele Ljubljane  
naša vojska prodre kot  
vihar!

Dokler tu so brigade,  
kdor zemljo nam ukrade?  
Na Slovenskem smo mi  
gospodar!

---

Vir: Gobec (1959, 33-96).

### 7.3.3 PRIMERJAVA NA MUZIKALIČNI RAVNI

Partizanske pesmi	Vojaške ljudske pesmi
<ul style="list-style-type: none"> <li>- Navadno imajo 2-3 kitice, redke tudi do 6.</li> <li>- Tonovski način je (v izbranih primerih) dur.</li> <li>- Pogost predtakt.</li> <li>- Binarni in ternarni metrum sta enakovredna.</li> <li>- Najpogostejše so četrтинke in osminke, šetnajstinke le kot prehajalni toni.</li> <li>- Pogosto pripisan tempo.</li> <li>- Dinamika napisana le okvirno.</li> <li>- Fraziranje na dih.</li> <li>- Če je modulacija, je v bližnje tonalitete.</li> <li>- Zelo pogosta rima je ABAB.</li> <li>- V analiziranih primerih refrena ni.</li> <li>- Strofična oblika (vsaka kitica ima isto melodijo).</li> <li>- 4-glasne skladbe.</li> <li>- Glasovi so enakovredni, večasih imitirajo na začetku skladbe.</li> <li>- Glavna melodija poteka v sopranu.</li> <li>- Zelo pogoste so osnovne stopnje.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Število kitic je od 3-8.</li> <li>- Tonovski način je dur (navadno je to G-dur).</li> <li>- Skoraj obvezen predtakt.</li> <li>- Običajno je binarni metrum.</li> <li>- Najpogostejše note so četrтинke, osminke in polovinke.</li> <li>- Ni pripisan tempo.</li> <li>- Ni pripisane dinamike.</li> <li>- Fraziranje na dih.</li> <li>- Ni razvidnih modulacij.</li> <li>- Pogosta rima je ABAB ali AABB.</li> <li>- Ni refrena.</li> <li>- Strofična oblika (vsaka kitica ima isto melodijo).</li> <li>- Iz vira je razvidno enoglasjepogosti intervali so terce (glede na osnovni ton, oz. toniko).</li> </ul>

Vir: Bučar in drugi (2006), Habe (1993, 1994, 1996, 1998) in Kumer (1996, 1997, 2002).

### 7.3.4 PRIMERJAVA NA VSEBINSKI RAVNI

Na vsebinski ravni so vsekakor razlike večje in jih je mogoče natančneje opredeliti in razložiti s podrobnejšo umestitvijo posamičnega izbora treh pesmi v obeh skupinah. *Šivala je deklica zvezdo* je po izvoru ljudska pesem *Le sekaj, sm'rečico*, s področja Semiča (Križnar 1992, 41-47). Verza v prvi kitici, *Šivala je deklica zvezdo, zvezdo rdečo kot kri* se neposredno

navezujeta na simbol partizanstva, posredno pa na komunistično revolucionarno idejo. Tako ima pesem poleg močnega borbenega naboja tudi navezo z ideologijo. Za pesmi *Počiva jezero v tihoti* in *Hej brigade* tega ni moč ugotoviti. Pesem *Počiva jezero v tihoti* je mogoče opredeliti kot partizansko žalostinko, ki je nastala kot enoglasna nemška pesem *Still ruht der See*, a se je kasneje preko transformacije v slovensko partizansko pesem preko zborovskega petja razvila v večglasno pesem. Na vsebinski ravni je pesem lirična in ima izžareva otožnost v verzih: *ob jezeru tam v tihi noči, obljubo deklica je dala, prebila krogla mu srce. Hej brigade*, za katero je besedilo in melodijo napisal Matej Bor, pa je na vsebinski ravni bolj podobna *Šivala je deklica zvezdo*, saj je neke vrste "jurišna" pesem, katere funkcija je navdihovanje in krepitev samozavesti, tako med partizanskimi vrstami kot tudi celotnim ljudstvom. Borbeni naboj pesmi je še posebej očitni zaradi vzklikov (*Hej, brigade*), retoričnih vprašanj (*Kje so meje, pregrade, za slovenske brigade?*) in pretiravanj (*Naša vojska prodre kot vihar!*) (Križnar 1992, 41-47).

V primerjavi z vojaškimi ljudskimi pesmimi obstajajo največje razlike na vsebinski ravni, ki je v primeru vojaških ljudskih pesmi časovno manj determinirana, saj sama vojaška ljudska pesem ni nujno zamrla po končani vojni, v času katere je nastala, tako sta se pri (varianti E) pesmi *Oj ta vojaški boben* vrinili prvi dve kitici iz vsebinsko sorodne pesmi (Kumer 1991, 136-137). Pojav infiltracije (kontaminacije) pesmi z različnimi manjšimi elementi, kot so geografska imena - *prajzovska zemlja* v pesmi *Regiment po cesti gre* (glej Poglavlje 6.4.2), imena oseb *Napoljon* v pesmi *Fantič sem star komaj osemnajst let* (glej Poglavlje 6.3.1) in narodov *Francoz* v pesmi *Ptička priletela, vrh kasarne vsela* (Kumer 1991, 112) je skozi širjenje pesmi skozi stoletja bil nekaj čisto običajnega, ko so različni zapisovalci poskušali pesem "popravlјati" in so jo (ne)namenoma spremenili.

Poleg časovno daljšega obdobja nastanka, ki je bilo neke vrste generator sprememb, se vojaška ljudska pesem loči od posebne skupine partizanskih pesmi še v sami sporočilnosti in tonu, v kateri je sporočilnost podana, saj se v verzih "občuti" močnejša borbenost in nuja po navdihovanju pevcev kot tudi poslušalcev. To bi bilo moč povezati z dejstvom, da ima veliko partizanskih pesmi kljub instantni ponarodelosti avtorje, katerih ustvarjalnost je bila vzročno pogojena s takratno vojno in okupacijo slovenskega naroda. Obdobje največje stiske slovenskega naroda se tako kaže tudi skozi glasbeno ustvarjalnost v obdobju NOB, ki je bilo

poleg družbenih neenakosti, ki so obstajale že pred pričetkom druge svetovne vojne, še v večji meri koncentrirano na problematiko osvobajanja naroda izpod nacističnega in fašističnega jarma. Ljudska pesem je v obdobju NOB odigrala izjemno pomembno vlogo, saj je bila vezivno tkivo človeške prakse. Kadar gre zares, bo lepota stopila v ozadje in pesem bo dobila neusmiljeno težo resničnosti (Goljevšček 1982, 199).

Tako je mogoče zaključiti, da je partizanska pesem vsekakor del slovenskega ljudskega glasbenega izročila v melodičnem in ritmičnem smislu. V vsebinskem okvirju pa vendar predstavlja posebno skupino, ki ni definirana kot taka samo zaradi ideologije, ki se kaže preko nians do dobesečne sporočilnosti v besedilih, ampak predvsem zaradi svoje izjemne časovne omejenosti, v katerem je nastala (NOB 1941-45). Koncentrirano (ljudsko) glasbeno odporništvu se je na realno možnost izgube narodne identitete skozi iminentno in sistematično grožnjo v času druge svetovne vojne odzvalo preko partizanske pesmi. V njej se izraža odsev značaja slovenskega naroda, ki se je kot že tolikokrat prej, znašel v položaju, kjer je obdan s fizično številčnejšimi in močnejšimi sovražniki. Bojazen pred zgodovinskim izbrisom narodne identitete je tako v ljudskem in delno umetnem glasbenem ustvarjanju dosegla vrhunec v bojevitih pesmih, ki poleg žalostink predstavljajo kulturni boj skozi izročilo ljudskega petja.

## 8 ZAKLJUČEK

V zaključku bi se v prvi vrsti navezal na sam naslov diplomske naloge *Zbogom, moj domači kraj: Vojaštvo v slovenski ljudski pesmi*, ki po analizi ljudske pesmi in iskanju elementov vojaštva v nalogi nazorno izraža (vojno) preteklost slovenskega naroda, pripovedovanega skozi ljudsko glasbeno izročilo. Tako ni naključje, da naslov dela povzema Jenkovo ponarodelo pesem, saj ta naslov metaforično povzema preteklost predvsem slovenskih nabornikov, ki so vdani v usodo zapustili domači kraj v veri, da se ob nadnaravni pomoči vrnejo k materi, očetu, otrokom, ženi ali ljubici. Izbor in analiza slovenske ljudske pesmi sta pokazala, da se je v ljudskem pesništvu ohranil predvsem spomin na vojne, (ne)posredne priprave nanje in posledice, ki so jih pustile na udeležencih bojov in preostalem prebivalstvu. Na melodično-ritmični in vsebinski (besedilni) ravni pesmi se je marsikatera s časovnim oddaljevanjem od vojne spreminjala preko ustnega izročila ali se izgubila prav zaradi pomanjkanja le-tega. Z gotovostjo je mogoče trditi, da je ljudsko petje v času odhoda vojakov v kasarne in kasneje na bojišče imelo ne glede na vsebino (vojaške) ljudske pesmi pozitiven učinek na moralo posameznika kot tudi celotnega moštva. Star ljudski pregovor pravi: "Kdor poje, zlo ne misli". Tako je ljudska pesem blažila strah pred neznanim, nerazumnim žrtvovanjem za ideale, čast ali pohlep gospôde in istočasno bila zdravilo za domotožje, ki je skozi ljudsko glasbeno zapuščino evidentno bilo prisotno.

Postavljene prve hipoteze Slovenske vojaške ljudske pesmi so odraz negativnega odnosa slovenskih vojakov do bojevanja pod tujo krono ni mogoče v celoti potrditi. Priznana avtorica in raziskovalka na področju etnomuzikologije Zmaga Kumer ugotavlja, da Slovenci nismo bojaželjni narod, a smo se vedno znali bojevati, ko je sovražnik stopil na našo zemljo. Tako je mogoče delno potrditi hipotezo z ugotovitvijo, da imajo ljudske pesmi vsebinsko najotožnejši naboj v zgodovinskem obdobju uvedbe vojaške obveznosti (po letu 1771). Odgovor je mogoče najti v dejstvu, da se je slovenski nabornik z izjemo kratkotrajnih bojov z Napoleonovo vojsko le redko boril na območju rodne dežele in neposredno za domačo zemljo. Tako predstavlja to obdobje poleg turških vpadov in kasneje prve ter druge svetovne vojne čas, ko nabornik na frontni črti ni mislil le na svoje preživetje, ampak ga je skrbela tudi usoda domačega kraja, sorodnikov in izvoljenke. Mogoče je prav ta zavest posameznika bila ključna za uspehe 17., 47. in 87. pehotnega kot tudi 2. gorskega in 26. strelskega polka na

Soški fronti. Slovenski fantje so tako v izjemno težkih časih uspeli ohraniti vsaj nekaj nacionalne homogenosti kljub deželni sestavi polkov. Večina nabornikov, ki so odšli na služenje vojaškega roka, je odšlo v deželne kasarne. Tako so fantje s Koroške praviloma odhajali v Celovec, fantje s Štajerske pa v Gradec. Z izjemo “furmanov” je le redkokateri rekrut bil že kdaj prej tako daleč in toliko časa zdoma kot v času vojaščine. Prav v tem splošnem izkustvu pa je skrit pomen, ki ga izžarevajo ljudske pesmi. Mlad fant, sedaj vojak, svojega domačega kraja najverjetneje (zaradi dolgotrajnosti vojaške službe ali smrti) nikoli več ne bo videl, ljubezen do njegove izvoljenke bo za vedno izgubljena, pozabljena in (izjemno pogost pomenski prenos znotraj pesmi) njegova suknja bo postala mrtvaški prt. Preobrazba običajnih predmetov kot so kmečki suknjič in čevlji v vojaško uniformo in škornje v ljudskih pesmih predstavljajo neke vrste iniciacijski obred, ki iz fanta naredi moža, iz kmeta vojaka, iz hlapca junaka. Potrebno je poudariti, da so fantje v vojsko odhajali z veliko mero domotožja in dvoma, vendar s pričakovanjem, da se vrnejo kot enakopravni in spoštovani možje. Dejstvo, da imamo Slovenci tako malo borbenih pesmi je mogoče razložiti preko psihološkega in sociološkega dejavnika. Borbene pesmi se z naborniki niso vrnile domov, ostale so na bojišču s padlimi ali so se kot spomin na hude čase hitro pozabile. Zamenjale so jih podoknice, ki so jih fantje peli dekletom, in tiste pesmi, ki jih je posameznik sprejel za svoje, da mu obudijo (lepe) spomine ali le krajšajo čas.

Drugačna slika ljudske pesmi se kaže v obdobjih turških vpadov, ki poleg obeh svetovnih vojn predstavljajo največjo grožnjo slovenskemu obstoju. Zato ni presenetljivo, da sovražnik slovenskega fanta v ljudski pesmi ni tako kot v preostalih obdobjih nek daljni vladar ali narod, katerega jezika ni bilo poprej slišati na Slovenskem, ampak je v obdobju turških vpadov – nemilosten Turek, ki je prestopil bregove Kolpe in Save sprva z namenom ropanja, kasneje pa z dejanskim namenom osvojitve dežele. Tako je tudi v pesmih evidenten strah pred divjaki, ki pa se je kasneje v letu 1878 ob okupaciji Bosne spremenil v posmehovanje, in je moč čutiti željo do maščevanja nad potomci tako zasovražanih Turkov. Podobno do Italijanov posmehljive so nekatere ljudske pesmi nastale v obdobju vojne v Italiji in izžarevajo večvrednost slovenskega vojaka, še posebej zaradi uspehov na italijanskih bojiščih, in ponarodelega junaka celotne Avstrije – Radetzega. Za obdobje prve svetovne vojne lahko ugotovimo, da je pomenilo preporod slovenske ljudske pesmi, ki je našla tako nove pevce kot poslušalce. To obdobje sicer ni postreglo z ustvarjanjem novih pesmi, ampak je povzročilo

pojav nekaterih spremenjenih različic (skoraj pozabljenih) ljudskih pesmi. Prav te pesmi so bile v časih hudega obstreljevanja, mraza in bolezni zavetnice slovenskih pešpolkov na Soški fronti in so vsaj v vojakovi notranjosti za nekaj trenutkov preglasile sovražnikove topove. Ugotovitev, zaradi katere hipoteze ni mogoče v celoti potrditi, pa leži v dojemanju ljudi, ki so avstrijskega cesarja sprejemali kot svojega in so skozi zunanje in notranjepolitično dogajanje v cesarstvu čutili dolžnost kot kateri koli drug narod pod avstrijsko krono, da se odzovejo na potrebe cesarja. V tem pogledu je irelevantno meniti, ali so slovenski fantje odhajali med vojake v prevladujoči meri zaradi zvestobe kroni, nabornega zakonika ali strahu pred zavojevalci in s tem potencialnimi spremembami v družbi, saj se skozi ljudske pesmi kaže prepleten in vzročen vpliv vseh naštetih dejavnikov, ki so izražali razpoloženje ljudstva tako v primeru mirodobnega služenja vojaškega roka, iminentne vojne kot tudi povojnega obdobja.

*Vojna, je pel, je trpljenje in nadloga, čast le prazen mehurček.*

*John Dryden (1631-1700)*

Druga svetovna vojna in obdobje NOB predstavljata za slovensko zgodovino ljudskega glasbenega ustvarjanja posebno obdobje, ne samo zaradi okoliščin, v katerih so pesmi nastajale – nacistična okupacija slovenskega ozemlja, huda represija in načrtovan izbris slovenske narodne identitete, ampak tudi zaradi časovno izjemno koncentriranega ustvarjanja v obdobju 1941-45 tako skozi ljudsko kot tudi umetno ustvarjanje, ki je hitro prehajalo v ljudsko izročilo. Tako je nacizem kot svetovna grožnja povzročil reakcijo na področju pesemske ustvarjalnosti, kjer je kot produkt te reakcije nastala partizanska pesem. Hipotezo - Vojaška ljudska pesem ima prav tako kot partizanska pesem motivacijski učinek, je mogoče potrditi. Zakaj? V primerjavi, ki je potekala tako na muzikalični kot tudi vsebinski ravni (glej Poglavlje 7), je bilo ugotovljeno, da trije primeri pesmi po muzikalični analizi ne odstopajo (dovolj) od ljudske pesmi, da bi lahko potrdili splošne muzikalične razlike med partizansko pesmijo in ljudsko. Poleg vpliva in stičnih točk partizanske pesmi z ljudsko pesmijo je potrebno poudariti močan vpliv revolucionarne pesmi, ki je v partizansko pesem vnesla veliko mero udarnosti in motivov razrednega boja, prenešenih v vojne razmere narodnega opogumljanja. Tako so na vsebinski ravni razlike bolj očitne, vendar jih je mogoče zreducirati na skupni imenovalc – namen, ki je bil pri ljudskih pesmih spontan odziv na številna vojna obdobja v dolgem časovnem intervalu. Pri partizanskih pesmih je ta namen načrtovan in

usmerjen neposredno na konkretni nevarnosti – družbeni neenakosti in nacizmu. Tako imajo partizanske pesmi motivacijsko še večji učinek kot vojaške ljudske pesmi, katerih namen ni procesno pospešen.

Zaključek, ki ga je mogoče sprejeti, je, da kljub današnji modernizaciji, globalizaciji in vzponu tehnokracije, človek še vedno ohranja izročilo preteklih generacij. Slovenska ljudska pesem je sopotnica slovenskega naroda, ki je v najhujših časih najbolj žarela. Očitana melanholičnost v slovenskih vojaških ljudskih pesmih ni njena šibka točka, ampak je indikator narodnega duhá. Slovenski pregovor pravi: *Kdor želi vrtnico, mora sprejeti tudi trnje*. To je mogoče trditi tudi za slovensko ljudsko pesem.



## 9 LITERATURA

1. Apih, Milan. 1976. *Vstanite sužnji: zbirka revolucionarnih pesmi narodov vsega sveta*. Ljubljana: Borec.
2. Baš, Angelos, ur. 2004. *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
3. Bučar, France, Vid Jakulin, Gorazd Kušej, Anton Perenič, Bogomir Sajovic in Bojan Zabel, ur. 2006. *Leksikon Sova (Četrta, dopolnjena in posodobljena izdaja; prvi natis)*. Ljubljana: Cankarjeva založba – založništvo.
4. *Carmina Slovenica*. Dostopno prek: <http://www.zbor-carmina-slovenica.si/> (11. maj 2009).
5. Cvetko, Igor. 1988. *Jest sem Vodovnik Juri*. Ljubljana: Partizanska knjiga, Slovenske Konjice: Kulturna skupnost občine.
6. Dolinar, Ksenija in Katarina Bedina, ur. 1987. *Glasba (Leksikoni Cankarjeve založbe)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
7. Filo, Jože. 1984. *Ljudska glasba v NOB in revoluciji*. Maribor: Festival Kurirček.
8. Gažević, Nikola. 1970-1976. *Vojna enciklopedija, 2. izdaja*. Beograd: Redakcija Vojne enciklopedije.
9. *Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU*. Dostopno prek: <http://www.zrc-sazu.si/gni/> (20. februar 2009).
10. Gobec, Radovan, ur. 1959. *Naša partizanska pesem*. Ljubljana: Založba "Borec".
11. Golež, Marjetka, Zmaga Kumer, Marko Terseglav in Robert Vrčon, ur. 1998. *Slovenske ljudske pesmi, IV, Pripovedne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica.
12. Golež Kaučič, Marjetka, Marija Klobčar, Drago Kunej, Urša Šivic, Marjeta Pisk in Mirko Ramovš, ur. 2007. *Regiment po cesti gre*. Zvočni posnetek. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
13. Golež Kaučič, Marjetka in Jasna Vidakovič. 1998. *Slovenske ljudske pesmi – Ljubezenske pripovedne pesmi*. Spremnno besedilo. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
14. Goljevšček, Alenka. 1982. *Mit in slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.
15. Habe, Tomaž. 1993. *Nauk o glasbi I*. Ljubljana: DZS.
16. --- 1994. *Nauk o glasbi II*. Ljubljana: DZS.

17. --- 1996. *Nauk o glasbi III*. Ljubljana: DZS.
18. --- 1998. *Nauk o glasbi IV*. Ljubljana: DZS.
19. J. Švajncer, Janez. 1992. *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba.
20. Javornik, Marija, ur. 1998. *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
21. Javornik, Marjan, ur. 2000. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
22. Klobčar, Marija. 2007. *Regiment po cesti gre*. Spremnno besedilo. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
23. Kramolc, Luka. 1948. *Zbornik koroških pesmi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
24. Kramolc, Luka in Matija Tomc. 1963. *Slovenska pesmarica*. Prvi del. Celje: Mohorjeva družba.
25. --- 1964. *Slovenska pesmarica*. Drugi del. Celje: Mohorjeva družba.
26. Križnar, Franc. 1992. *Slovenska glasba v narodnoosvobodilnem boju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
27. Kumer, Zmaga. 1992. *Oj, ta vojaški boben – Slovenske ljudske pesmi o vojaščini in vojskovanju*. Celovec: Založba Drava.
28. --- 1996. *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
29. --- 1998a. *Slovenske ljudske pesmi – Junaške, zgodovinske, bajeslovne in pravljичne pripovedne pesmi*. Spremnno besedilo. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
30. --- 1998b. *Slovenske ljudske pesmi Koroške (5. knjiga) Podjuna*. Ljubljana: Glasbenonarodopisni inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
31. --- 2002. *Slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.
32. Kumer, Zmaga, ur. 2001. *Slomškove drobtinice*. Ljubljana: Družina.
33. Kumer, Zmaga, Milko Matičetov, Boris Merhar in Valens Vodušek, ur. 1997. *Slovenske ljudske pesmi, I, Pripovedne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica.
34. Kumer, Zmaga, Milko Matičetov in Valens Vodušek, ur. 1997. *Slovenske ljudske pesmi, II, Pripovedne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica.
35. Kunej, Drago, Zmaga Kumer in Jasna Vidakovič, ur. 1998. *Slovenske ljudske pesmi – Junaške, zgodovinske, bajeslovne in pravljичne pripovedne pesmi*. Zvočni posnetek.

- Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
36. Kunej, Drago, Robert Vrčon, Marjetka Golež Kaučič in Jasna Vidakovič, ur. 1998. *Slovenske ljudske pesmi – Ljubezenske pripovedne pesmi*. Zvočni posnetek. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.
37. Logar, Bertelj. 1993. *Vsaka vas ima svoj glas (6. zvezek) – Suha, Koroške ljudske pesmi s Spodnje Podjune*. Celovec: Mohorjeva družba.
38. Logar, Engelbert. 1988. *Vsaka vas ima svoj glas: Slovenske ljudske in ponarodele pesmi iz Podjune (I. del: pripovedne in ljubezenske pesmi)*. Celovec: Mohorjeva založba.
39. --- 2000. *Vsaka vas ima svoj glas: Slovenske ljudske in ponarodele pesmi iz Podjune (V. del: o domači deželi, krajih in ljudeh, o naravi, šaljivke, različne, dodatek rokopisnih zapisov podjunskih ljudskih pesmi Jerka Beziča in Franceta Czigana)*. Celovec: Mohorjeva založba.
40. Michels, Ulrich. 2002. *Glasbeni atlas*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
41. Ministrstvo za obrambo. 2009. *Koncert Carmine Slovenice in Orkestra Slovenske vojske v Mariboru*. Dostopno prek: [http://mors.si/index.php?id=novica&tx\\_ttnews%5BpS%5D=1235862000&tx\\_ttnews%5BpL%5D=2674799&tx\\_ttnews%5Barc%5D=1&tx\\_ttnews%5Btt\\_news%5D=1375&tx\\_ttnews%5BbackPid%5D=43&cHash=680999c6eb](http://mors.si/index.php?id=novica&tx_ttnews%5BpS%5D=1235862000&tx_ttnews%5BpL%5D=2674799&tx_ttnews%5Barc%5D=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1375&tx_ttnews%5BbackPid%5D=43&cHash=680999c6eb) (11. maj 2009).
42. Območno srečanje pevskih zborov, oktetov in malih pevskih skupin Ljubljana okolica. 2008. *Naj se sliš'*. Koncertni program. Ljubljana: samozaložba.
43. Petrović, Petar in Miroslav Petrović. 1981. *Vojni leksikon*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
44. Pevsko društvo Rožmarin Dravlje. 2007. *Premierni koncert*. Koncertni program. Ljubljana: samozaložba.
45. Pevski zbor Svoboda Vižmarje-Brod. 1998. *20-letnica ženskega pevskega zbora*. Koncertni program. Ljubljana: samozaložba.
46. Simoniti, Vasko. 1990. *Turki so v deželi že - Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba.
47. --- 1991. *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska Matica.
48. --- 2003. *Fanfare nasilja*. Ljubljana: Slovenska Matica.
49. Snoj, Jurij. 1998. *Srednjeveška glasba na Slovenskem in njene evropske vzporednice*. Ljubljana: Muzikološki inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

50. Stergar, Rok. 2004. *Slovenci in vojska, 1867-1914 – Slovenski odnos do vojaških vprašanj od uvedbe dualizma do začetka 1. svetovne vojne*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
51. Vodnik, Valentin. 1988. *Pesmi za brambovce*. Zbrano delo. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
52. Zorec, Marjeta in Andreja Peček, ur. 2000. *Slovenski pregovori in reki*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
53. Terseglav, Marko, Igor Cvetko, Marjetka Golež in Julijan Strajnar, ur. 1992. *Slovenske ljudske pesmi, III, Pripovedne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica.
54. Ženski pevski zbor Društva upokojencev Dravljice. 1998. *Koncert ljubezenskih pesmi*. Koncertni program. Ljubljana: samozaložba.
55. Ženski pevski zbor Slovenske Konjice. 2008. *Tradicionalno srečanje ženskih pevskih zborov*. Koncertni program. Slovenske Konjice: samozaložba.

## 10 PRILOGE

### Priloga A: RABA VOJAŠKE LJUDSKE PESMI V ZBOROVSKEM IN LJUDSKEM PETJU

Slovenska vojaška ljudska pesem zaživi ob skupinskem petju, ki je preko ustnega izročila ljudsko pesem ohranilo skozi stoletja, vse do prvih poskusov zapisa, ki so prerasli v bolj sistematično in katalogizirano obliko, ki jo poznamo danes. Tako je danes vojaška ljudska pesem bolj dostopna in raziskana kot kdajkoli prej. Je zaradi tega tudi bolj razširjena in péta?

Nosilci rabe vojaške ljudske pesmi so večinoma ljubiteljski ljudski pevci in (pol)profesionalni pevski zbori najrazličnejših sestav in lokacij po Sloveniji. Vključenost vojaške ljudske pesmi v repertoar določene skupine ljudskih pevcev ali pevskega zbora je odvisna od tipa pevskega zbora (moški, ženski, mešani), kot tudi od tematike posamičnega koncerta, kateremu je prilagojen tudi program in izbor pesmi.

Po pregledu dvajsetih koncertnih listov različnih pevskih zborov v obdobju od leta 1998 do 2008, je mogoče sklepati, da vojaška ljudska pesem ne predstavlja stalnice v repertoarju. Pojavlja se predvsem na tematskih koncertih in posebnih priložnostih. Veliko bolj pogoste so ljubezenske ljudske pesmi z vojaško tematiko in motivi, kot so *Al me boš kaj rada mela*, *Kaj ti je deklica* in *Da bi jaz znala, kateri je moj*. V segmentu bolj borbenih vojaških pesmi močno prevladujejo partizanske pesmi, ki so stalnica na obeleževanjih upora in boja proti okupatorju. V zadnjem času so partizanske pesmi prodrle tudi na področje popularne glasbe s projektom *Na juriš in the mood! Od koračnic do swinga*, koncertnega zbora Carmina Slovenica.

Slovenska vojaška ljudska pesem ostaja v domeni ljudskih pevcev in pevskih zborov, medtem, ko ljubezenske ljudske pesmi z vojaško tematiko prodirajo preko različnih projektov posamičnih glasbenikov in (pol)profesionalnih zborov v avtorsko glasbeno zvrst. V rabi ostajajo predvsem tiste (vojaške) ljudske pesmi, ki jih ljudje radi pojejo. Tako, kot so vojaki ob prihodu iz vojske za podoklnice izbirali manj borbene pesmi, ki niso imele neposrednega vojaškega besedišča, tako je tudi danes raba vojaške ljudske pesmi omejena predvsem na

vrsto priložnosti ob kateri se poje.

## Priloga B: KONCERTNI PROGRAMI

**Priloga B: 10.1 Slika:** Tradicionalno srečanje ženskih pevskih zborov **Priloga B: 10.2 Slika:** Premierni koncert

Spored koncerta

Ženski pevski zbor Slovenije Konjice  
vabita na  
TRADICIONALNO  
SREČANJE ŽENSKIH PEVSKIH  
ZBOROV

sobota, 15. marec, 2008,  
ob 18.00. uri

Kulturni dom Slovenski Konjice.

**ŽPZ RUD Opčelnica**  
Zborovodilka: Julija Brečko  
Srečko Konovel, Stefan Mauri, JESEN  
Ljubka, pri. Miko Homer, BOM PISMO  
PISALA  
(avtorska: Andreja Bruhnik)

**Pevsko društvo »Rožmarin« Dravje**  
Zborovodja: Marko Tiran  
Anton Kosi: SLOVENKA SEM  
Marko Tiran, na besedilo: Ferija Horvati:  
SONCE SIJE NA POBOTOZ

**Žensko pevsko društvo »Krajčevska Matina«**  
Zborovodilka: Darja Bešič  
Naroda v pri. Rada Simoničija:  
POMLAD  
Ljubka, pri. Jakob Jel: IGRAJ KOLCE

**ŽPZ Gotenjske**  
Zborovodilka: Anja Jezernik  
Emil Adamovič: USPAVANKA  
KOMAR SE JE OŽENIL.

**ŽPZ »Spominčice« Slov. Bistrica**  
Zborovodilka: Maja Fureš  
Radovan Gobec: JESENKA  
(avtorska: Kornej Jerman-Skerbec)  
Ed Robertson: SANJAM SEN  
(avtorska spremljajo: Barbara Kampol)

Pevsko društvo  
Rožmarin  
Dravje

vabi na

**PREMIERNI  
KONCERT**

v četrtek, 27.12.2007 ob 17 uri

v mali dvorani  
Doma krajanov Dravje,  
Dravljanska 44

1  
Anton Kosi  
SLOVENKA SEM  
(Davorin Grižola)

2  
Ivan Čovšič, Ivan, Jože Leskovar  
TAM NA VRTNI GREDI  
(Ljudmila Poljanec)

3  
Davorin Jenča - Slavko Mikelič  
Na tujih tleh  
(Anton Fustek)

4  
Pri. Radovan Gobec  
Počiva jezero v tihoti,  
Po alpskem napreju

Vir: Tradicionalni srečanje ženskih pevskih zborov (2007). Vir: Pevsko društvo Rožmarin (2007).

**Priloga B: 10.3 Slika:** Koncertni program **Priloga B: 10.4 Slika:** Naj se sliš'

**KONCERTNI PROGRAM**

Ob počastitvi 20 - letnice  
Ženskega pevskega zbora  
Svoboda Vižmarje Brod ,  
vabimo na koncert, ki bo v  
Vodnikovi domačiji,  
Vodnikova cesta 65 v Ljubljani.

*Drago Kavalc: VETRU*  
*Lovro Hagar: KAJ KLEPLJE*  
*Karavika: ČEL SO TISTE ST'ZICE*  
*Ljudsko: BIKLE NA VRTU*  
*Daniilo Bačar: KAKO BOM LJUBILA*  
*Ljudsko: NIGANI*  
*France Marib: PO VODI FLAVA*  
*Karavika: TAM ČR. TEČE BISTRA ZILA*  
*Ljudsko: KASTE MI TRAVKA*  
*Ljudsko: PLENIČKE JE PRALA*  
*Prekmurci: VENCI BEZLI*  
*Giustav Ivanec: VSE MINE*  
*Ljudsko: VSI SO PRIHAJALI*  
*Giustav Ivanec: PREDICA*  
*Janez Bile: NOČIJA, OH, NOČIJA*  
*Rada Simonič: ČRČEK NA VRTU*  
*Johannes Bruhn: USPAVANKA*

Zborovodja: g. Venčeslav Zadravec

Koncert bo v torek,  
24.11.1998 ob 19.00 uri.

**NAJ SE SLIŠ'**

območno srečanje pevskih zborov  
oktetov in malih pevskih skupin  
Ljubljane okolica 2008

1. KONCERT  
DOLSKO, 16. 8. 2008 OB 19. URI

vabijo na

**NAJ SE SLIŠ'**

območno srečanje pevskih zborov  
oktetov in malih pevskih skupin  
Ljubljane okolica 2008

2. KONCERT  
PETEK, 16. MAJ 2008, OB 19. URI  
KULTURNI DOM DOLESKO

3. KONCERT  
SOROTA, 17. MAJ 2008, OB 19. URI  
KULTURNI DOM PODPEČ

**1. KONCERT**  
DOLSKO, 16. 8. 2008 OB 19. URI

**PEVSKA DRUŠTVA PARTIJE IZ DOLE, KI DOLE**  
vabi na koncert  
Čaj Pregelj, 62 LANE BOM TUDI VINO ŠEV (Suzana iz  
Ljudsko izbr.)  
Slovene Ope, NA VRTU (Suzana iz Trzinjske)  
Bogomir Ivanec, BRIGADIR (Ljuba izbr.)

**ŽENSKI PEVSKI ZBOR SARKICA, TE BINE**  
Zborovodilka: Olga Urh  
Dobro jutro, doli (Ljuba izbr.) (Ljuba izbr.)  
Dobro jutro, doli (Ljuba izbr.) (Ljuba izbr.)  
Dobro jutro, doli (Ljuba izbr.) (Ljuba izbr.)  
Dobro jutro, doli (Ljuba izbr.) (Ljuba izbr.)

**NAJ SE SLIŠ' KUD DOLNETI DOBROVA**  
vabi na koncert  
Anja Fustek, SE (Suzana izbr.)  
Suzana izbr., SE (Suzana izbr.)  
Vito Fustek, VITJE (Suzana izbr.)  
Vito Fustek, VITJE (Suzana izbr.)  
Vito Fustek, VITJE (Suzana izbr.)  
Vito Fustek, VITJE (Suzana izbr.)

**PEVSKO DRUŠTVO SOROTA, KUD DOLNETI DOBROVA**  
vabi na koncert  
J. Dvorak, VEDROČICA (J. Dvorak)  
Suzana izbr., SE (Suzana izbr.)  
Suzana izbr., SE (Suzana izbr.)  
Suzana izbr., SE (Suzana izbr.)

**2. KONCERT**  
PETEK, 16. MAJ 2008, OB 19. URI  
KULTURNI DOM DOLESKO

**3. KONCERT**  
SOROTA, 17. MAJ 2008, OB 19. URI  
KULTURNI DOM PODPEČ

Vir: Svoboda Vižmarje-Brod (1998).

Vir: Območno srečanje pevskih zborov, oktetov in malih pevskih skupin Ljubljane okolica (2007).

## Priloga B: 10.5 Slika: Koncertni program

Lubi podučalci, lube podučalke,  
vemo, da lepe pesmi radi podučate,  
me pevke jih po radi poslušate,  
s pesmimi jih lepiše, zlasti, drugimi vrede delamo,  
bogi, pa zlasti imo kralje dijamo.  
Niste, tudi, se vam jih eno zbirno zbranje  
teh pesmi podo, katere so polne lepih naslovov in stih,  
nadaljnih rozhit, te pevke umnovei.  
Ote pevke smo si svete, da jih boste z, vedjamo  
podučali

**Koncertni program**

Gorenjska: Da bi jaz znala, kateri je moj  
Koroška: Ribce po murjci plavajo  
Ljudska: Al me boš kaj rada imela  
Ljudska: Kukovca

Tam dol na ravnem polju  
Kaj ti je deklita

Ljudska: Njega ni  
Ljudska: Roža na vrtu  
Koroška: Nmau čez tzero  
Emil Adamič: Zabučale gore  
Gustav Ipavec: Vse mine

Šerjanček poje, žurgoli  
Cvetje v jeseni

Goriška: Kosec  
Ljudska: Dekle na vrtu  
Koroška: Da bi biva lepa ura  
Priška: Izberi si moža  
Emil Adamič: Zbadljivka

Zborovodja: France Demšar  
Potezovalka: Vida Slavič  
Citre igra: Ana Veselko

Po koncertu Vas vabimo v klet Vodnikove domačije,  
na prijazen klepet ob kozarčku domačega vina!

Vir: Ženski pevski zbor Društva upokojencev Dravljje (1998).

## Priloga C: RAVBAR ZBIRA VOJSKO IN ZMAGA PRI SISKU

*To s je vošil turški baša,  
ki se Turkam prav obnaša:  
kak bi vojsko vkupaj spravil,  
da bi Sisek podse zgrabil.  
Sem ter tje po hiši hodi,  
misel se mu v glavi blodi.  
Pa jo znajde njega glava,  
misli, ta bo narbol prava:  
svojo vojsko vso vso zbrati,  
jo pod Sisek brž pognati.  
Pa ni moč čez Kópo priti,  
prašajo ga: »Kaj bo storiti?«  
Baša stopa o potoci,  
gromeč boben nosi v roci,  
jezen trdo nanj teleba,  
da se zlega gor do neba.  
Zapoveduje turški baša,  
ki se Turkam prav obnaša:  
»Čéz mi vrvi potegnite,  
kož po vrhu naložite.«  
SO mu tako naredili,  
preko Kope se mu vlili,  
vsi pod Sisek se nabrali,  
tam se v rove zakopali.  
Kaj stori pa turški baša,  
ki se dobro jim obnaša?  
Bele liste mi napiše,  
pošle kapitanu v hiše:  
»Hala, hala, moj Adame,  
Siska vrli kapitane!  
Hočeš al se mi podati,  
hočeš al mi glavco dati?«  
Pak odpisal je Adame,  
siski vrli kapitane:  
»Nočem zlepo se podati,  
nočem tudi glavce dati.  
Hočem rajši se braniti,  
tukaj kapitan še biti:  
se mi bodete kesali,  
Krajncov niste še poznali!«  
Kaj mi jame zdaj Adame,  
siski vrli kapitane?  
Piše liste, da povele,  
nes jih reče v tri dežele:  
štajersko, koroško, krajnsko,*

*lepo londšoft v lublansko,  
de je prišel turški blisek,  
de nam hoče vzeti Sisek.  
Štajerci so list prebrali,  
grdo kislo se držali,  
tresli vsi se n omahovali,  
ker Turčina so se bali.  
List bel tud Korošci brali,  
z enim glasam pa vsi djali:  
»S Turkam nočmo se vojskovati,  
laše vrele ne pihati.  
Turek ima velke hlače,  
dolge dolge pa mustače:  
bi vratove naše ugledal,  
dó ve, kaj bi nam povedal.«  
Beli list Lublanvi brali,  
med seboj so tako djali:  
»Išimo si pomočnika,  
zdaj je sila baš velika:  
Turk če vzel nam Sisek bode,  
nam narobe vse vse póde,  
mest Lublana bo pokrajna,  
krajnska dežev turška drajna.  
Hitre si pomoč išimo,  
gospod Ravbarju pišimo:  
oni znajo vojsko vodit,  
prej vojaki naprej hodit.«  
Beli list se napisali,  
ga na Krumperk jim poslali.  
Tam so bili gospod Ravbar,  
nepremagan konjški glavar.  
Ravbar zjutraj rano vstali,  
se po gradu sprehajáli,  
line tekli zgor odpirat,  
dol na zlato polje gledat.  
Pogledavši bol okole,  
mi zazrejo v ravnini pole  
mladga poba vurno teči,  
beli list pa v roci nesti.  
Ravbar si ob roko počjo,  
hitro mu nasprot poskočjo,  
beli list pa so brž prebrali,  
bašu se na glas smejali.  
Stopjo gori v svoje line  
do gospóje Katarine:*



»Dve nedeli bodi zdrava,  
de jo z bašam zajegrava!«  
Res de gospa Katarina  
se preplaši, žalost ima:  
za gospoda se je bala,  
vunder sablo m opasála.  
Glas gospodov hlapce kliče,  
osemnajste svoje Čiče:  
»Zor je, hitro mi vstajajte,  
brze konjče napravljajte,  
jih sedlajte n vobrzdajte,  
se na vojsko naravnajte!  
Hodmov belo tje Lublano,  
velko, široko jen prostrano!«  
Hlapci konje zasedáli,  
pa vsi ročno zadržáli.  
Préd se kojnica ne ustavi,  
šele tam pri hladni Savi.  
Ravbar kličejo brodnike,  
pod Šrnušami voznike:  
»Le na noge, le vstanite,  
nas prek Save predrožite.«  
So brodniki še vsi spali,  
zaovl vode vozit bali,  
Save velke prihajvaše,  
vse bregove pokrivaše.  
Tako rekel jim Andreje:  
»Voda sega že čez breje,  
mi ne magamo voziti,  
vi v Lublano pa ne priti.«  
Ravbar kličejo še drugo,  
svetle zlate jim oblubo.  
Si brodniki pomignili,  
Pravjo: »Sej ga bomo pili!«  
Brž brodniki so brodili  
in Boga lepo prosili,  
de b jih še nazaj vozili,  
turške ješpre zaslužili.  
Zlate Ravbar jim podali,  
pa jadrno zadržáli  
preko polja do Lublane,  
velke, šroke jen prostrane.

Ravbar kličejo Lublance:  
»Oj Lublanci, ste zaspanci!  
Skočno s postelj vstajajte,  
brž na vojsko napravljajte!«  
Pa za Ravbarjem hodile  
so Lublanke, jih prosile,  
jim denarja ponujále,  
si gospode odkupovale.  
Ravbar pa tako jim prave:  
»Tiho, moje lube frave!  
Zdaj ni časa podkupvati,  
čas je zdaj se vojskovati:  
meji žuga turški blisek,  
hoče nam vzeti Sisek.  
Turk če vzel nam Sisek bode,  
nam narobe vse vse póde:  
vam Lublana bo pokrajina,  
Škofja Loka turška drajna.«  
Boben pa jim zaropoče,  
de preslišat ni mogoče.  
Ravbar silno vojsko zbrali,  
pa pod Sisek jo pelali:  
tolk je Turka na terišu  
kolikor mrovel po mravlišu.  
najprej v dir so Ravbar tekli,  
velkmu hlapcu: »Stopi,« rekli,  
»zlazi v to visoko drevce,  
gledaj dobro na banderce:  
so banderci vidit beli,  
trdo nujo bomo imeli;  
so banderci pa rudeči,  
nič ne bodimo boječi.  
Sej ga bomo pozobali,  
kakorbismo češne brali,  
miru pred mu ne dajali,  
de ga bomo posablali.«  
Pa banderce vid rudeče,  
to stri Krajnce vse goreče:  
tako Turka so zobali,  
de so vsega posablali.

---

Vir: Kumer (1997, 74-78).